

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
Кафедра міжнародної економіки

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Навчально-методичний посібник
для самостійного вивчення дисципліни

Для студентів спеціальності “Фінанси”
всіх форм навчання

Суми
УАБС НБУ
2007

УДК 336.76(075.8)

P49

Рекомендовано до видання методичною радою обліково-фінансового факультету Української академії банківської справи Національного банку України, протокол № 10 від 22.06.2007.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри фінансів, протокол № 11 від 29.05.2007.

Укладач
старший викладач
В.Л. Пластун

Рецензенти:
доктор економічних наук, професор
А.О. Єніфанов;
кандидат економічних наук, професор СумДУ
О.І. Карпіщенко

Відповідальний за випуск
кандидат економічних наук, доцент
І.І. Рекуненко

P49 **Ринок фінансових послуг:** Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / Уклад. В.Л. Пластун. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 166 с.

Видання підготовлене з метою формування у студентів фінансово-орієнтованого світогляду, який забезпечуватиме їм мобільність, конкурентні переваги не тільки на національному, але й міжнародному ринку праці, створення комплексного розуміння системи взаємозв'язків на ринку фінансових послуг та державної політики на цьому ринку в контексті європейських інтеграційних процесів у сфері фінансових послуг.

Посібник містить типову навчальну програму курсу “Ринок фінансових послуг”, погодинний розподіл аудиторних занять, комплекс навчально-методичного забезпечення до кожної теми курсу (конспект лекцій із дисципліни для вивчення теоретичного матеріалу, плани семінарських занять, термінологічні словники, контрольні питання для перевірки знань, теми рефератів для самостійної підготовки, списки літератури).

Призначений для студентів спеціальності “Фінанси” всіх форм навчання.

УДК 336.76(075.8)

© ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, 2007

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТИПОВА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ	6
ПОГОДИННИЙ РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ.....	11
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	12
Тема 1. Ринок фінансових послуг та його роль в економіці	12
Тема 2. Суб'єкти ринку фінансових послуг. Поняття і класифікація фінансового посередництва.....	20
Тема 3. Структура ринку фінансових послуг.....	30
Тема 4. Фінансові послуги на грошовому ринку	40
Тема 5. Фінансові послуги на валютному ринку	54
Тема 6. Фінансові послуги на кредитному ринку	68
Тема 7. Фінансові послуги на ринку цінних паперів.....	98
Тема 8. Нові фінансові послуги	123
Тема 9. Інфраструктура ринку фінансових послуг	135
Тема 10. Державне регулювання ринку фінансових послуг	147
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	157

ВСТУП

Ринок фінансових послуг – спеціальний курс, предметом якого є вивчення специфічної сфери грошових відносин, які виникають у процесі руху фінансових ресурсів між державою, юридичними та фізичними особами за допомогою спеціалізованих фінансових інститутів.

Економічний зміст дисципліни розкривається через систему економічних відносин, що виникають між прямими учасниками ринку фінансових послуг при формуванні попиту і пропозиції на специфічні продукти – фінансові послуги. Механізм реалізації економічних відносин на ринку фінансових послуг безпосередньо пов'язаний з процесом купівлі-продажу, розподілу та перерозподілу фінансових активів, які знаходяться у власності економічних суб'єктів національної і світової економіки в рамках системи спеціалізованих фінансових інститутів.

Ринок фінансових послуг в Україні знаходиться на початковому етапі становлення, так само як і інші складові ринкової інфраструктури. Складний і суперечливий процес зміни характеру виробничих відносин все ж таки приносить певні результати. В Україні створена дворівнева банківська система, працюють фондові біржі та позабіржові системи, поступово входять в обіг цінні папери та похідні цінні папери, розвиваються існуючі і з'являються нові страхові компанії тощо. Однак темпи розвитку ринку фінансових послуг в Україні стримуються нескоординованими діями влади, нестійким і недосконалим законодавством, податковою системою, повільним ходом приватизації та іншими факторами.

Навчально-методичний посібник “Ринок фінансових послуг” призначений для студентів спеціальності “Фінанси” всіх форм навчання і розроблений з метою підготовки фахівців такого рівня кваліфікації, який забезпечуватиме їм мобільність, конкурентні переваги не тільки на національному, але й міжнародному ринку праці, сприятиме формуванню у студентів комплексного розуміння системи взаємозв'язків на ринку фінансових послуг та державної політики на цьому ринку в контексті європейських інтеграційних процесів у сфері фінансових послуг.

Відповідно до поставленої мети при вивченні даної дисципліни передбачається вирішення наступних завдань:

- опанування наукових засад побудови ринку фінансових послуг як цілісного механізму перерозподілу фінансових активів між державою, фізичними та юридичними особами;
- формування комплексного розуміння взаємозв'язків, які виникають між учасниками ринку фінансових послуг та системою спеціалізованих фінансових інститутів;

- визначення потреби споживачів фінансових послуг у конкретних ситуаціях та можливості задоволення їх потреб різними видами фінансових послуг;
- обґрунтування необхідності вільного володіння законодавчо-нормативною базою, що регламентує діяльність професійних та непрофесійних учасників ринку фінансових послуг;
- формування навичок порівняльного аналізу в галузі фінансових послуг та визначенні конкурентних переваг та недоліків окремих видів послуг;
- надання можливості економічно обґрунтовано порівнювати фінансові послуги та здійснювати відбір послуг, необхідних споживачу в конкретній господарській ситуації;
- ознайомлення з базовими термінами та поняттями в галузі фінансових послуг;
- висвітлення основних принципів та методи надання фінансових послуг різними фінансовими інститутами;
- розкриття особливостей формування цін та оплати фінансових послуг;
- заострення уваги на проблемах, суперечностях та перспективах розвитку сфери фінансових послуг;
- розкриття особливостей функціонального механізму ринку фінансових послуг України;
- розкриття економічної сутності іпотеки та місця іпотечних послуг на ринку фінансових послуг;
- висвітлення основних напрямків державної політики в галузі регулювання фінансових відносин, які виникають на ринку фінансових послуг;
- висвітлення основних засад функціонування окремих сегментів ринку фінансових послуг та розкриття їх ролі у світовій економіці в контексті глобалізації фінансових відносин.

Структурними складовими посібника є: типова навчальна програма курсу “Ринок фінансових послуг”; комплекс навчально-методичного забезпечення до кожної теми курсу. Основні рекомендації щодо вивчення курсу та набуття певних навичок викладені у блоці навчально-методичного забезпечення. У ньому ж в розрізі кожної теми подаються методичні поради щодо вивчення теоретичного матеріалу, плани семінарських занять, термінологічні словники основних понять і категорій, а також списки рекомендованої літератури.

ТИПОВА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ

Предмет дисципліни “Ринок фінансових послуг”. Передумови виникнення ринку фінансових послуг. Рух фінансових потоків в економіці. Попит і пропозиція фінансових ресурсів.

Поняття “послуги”, її характерні риси. Фінансова послуга: сутність, структура, види.

Ринок фінансових послуг. Поняття, класифікація, функції. Основні тенденції розвитку РФП (далі – ринок фінансових послуг). Проблеми та завдання розвитку РФП в Україні.

Тема 2. СУБ'ЄКТИ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ. ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

Склад суб'єктів ринку фінансових послуг. Класифікація суб'єктів ринку фінансових послуг: за формою (домашні господарства, суб'єкти господарювання, держава); за функціями (емітенти, інвестори, фінансові посередники, інститути інфраструктури ринку). Споживачі та offerenti фінансових послуг.

Система взаємодії суб'єктів ринку фінансових послуг.

Поняття фінансового посередництва. Передумови виникнення фінансового посередництва. Пряме і непряме переміщення капіталу.

Функції фінансових посередників. Основні проблеми функціонування фінансових ринків за відсутності фінансових посередників. Трансформаційні послуги фінансових посередників. Класифікація фінансових посередників.

Тема 3. СТРУКТУРА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Загальна структура ринку фінансових послуг.

Інституційна структура ринку фінансових послуг.

Банківська система: принципи організації, класифікація банківських установ.

Небанківські кредитні інститути: кредитні спілки, факторингові компанії, лізингові компанії, ломбарди.

Інвестиційні фінансові інститути: інститути спільного інвестування, пенсійні фонди, страхові компанії, фінансові компанії.

Сегментарна структура ринку фінансових послуг.

Фінансові послуги на грошовому ринку. Суб'єкти грошового ринку. Інструменти грошового ринку. Забезпечення ліквідності короткострокових вкладень, формування ринку грошей як засобу платежу.

Фінансові послуги на валютному ринку. Суб'єкти валютного ринку. Формування ринку іноземних валют як засобу платежу в зовнішньоекономічній діяльності, забезпечення міжнародного руху капіталу.

Фінансові послуги на кредитному ринку. Суб'єкти та інструменти кредитного ринку. Роль ринку у процесі трансформації накопичень в інвестиційні ресурси.

Фінансові послуги на ринку цінних паперів. Суб'єкти ринку цінних паперів. Інструменти ринку. Значення ринку цінних паперів у процесі накопичення та руху капіталу. Первинний та вторинний ринки цінних паперів.

Фінансові послуги з перейняття ризиків. Хеджування та страхування фінансових ризиків. Фінансові послуги як інструменти хеджування фінансових ризиків. Інструменти ринку страхових послуг. Суб'єкти ринку страхових послуг. Місце та роль страхового ринку в процесі руху фінансових фондів.

Тема 4. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ГРОШОВОМУ РИНКУ

Розміщення капіталу в фінансово-кредитних установах. Безстрокові й термінові вклади. Ощадні вклади. Залучення капіталу на ринку міжбанківських позик. Використання депозитних та ощадних сертифікатів.

Факторинг. Сутність, об'єкт, суб'єкти. Класифікація факторингу. Механізм здійснення. Переваги та недоліки факторингу. Компоненти плати за факторинг.

Операції з інструментами грошового ринку. Операції з комерційними векселями, депозитними (ощадними) сертифікатами. Операції з державними інструментами грошового ринку (казначейськими векселями).

Державні фінансові інституції на грошовому ринку. Діяльність емісійного банку. Діяльність Державного казначейства. Взаємозв'язок грошово-кредитної та бюджетної політики держави.

Тема 5. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

Конверсійні операції на валютному ринку. Ринок операцій "spot". Форвардні операції. Валютні ф'ючерси. Валютні опціони. Операції "своп".

Міжнародні розрахунки. Основні форми міжнародних розрахунків. Інкасо. Акредитив. Банківський переказ. Валютні клірингові розрахунки. Фінансові послуги, пов'язані із здійсненням міжнародних розрахунків.

Тема 6. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА КРЕДИТНОМУ РИНКУ

Послуги кредитних спілок. Принципи діяльності кредитних спілок. Порядок залучення коштів членів кредитних спілок. Порядок надання кредитів. Оплата послуг кредитних спілок.

Форфейтинг. Об'єкт та суб'єкти форфейтингової угоди. Механізм надання форфейтингових послуг. Критерії економічної оцінки форфейтингу як фінансової послуги. Основні ризики при здійсненні форфейтування.

Лізинг. Понятійні і правові основи здійснення. Об'єкт і суб'єкти лізингу. Механізм взаємодії суб'єктів при наданні лізингових послуг. Критерії оцінки лізингових послуг.

Послуги ломбардів. Принципи надання послуг. Правові відносини між ломбардом та його клієнтами. Порядок надання позик під заставу предметів домашнього та власного користування. Позики під заставу транспортних засобів.

Послуги з венчурного фінансування. Сутність венчурного фінансування. Основні етапи венчурного фінансування. Оцінка венчурних інвестицій.

Послуги з іпотечного кредитування. Історія розвитку іпотеки. Закордонний досвід організації іпотечного кредитування. Організація іпотечного кредитування в Україні.

Синдиковане кредитування. Сутність, механізм організації і проведення. Переваги та недоліки.

Тема 7. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Діяльність інститутів спільного інвестування (далі – ІСІ). Поняття та класифікація ІСІ. Корпоративний та пайовий інвестиційні фонди. Управління активами ІСІ. Особливості емісії та обігу цінних паперів ІСІ. Зберігання активів і облік прав власності на цінні папери ІСІ.

Послуги торговців цінними паперами. Організація первинного розміщення емісії. Комерційні та комісійні послуги торговців цінними паперами. Послуги з управління портфелем цінних паперів.

Послуги андерайтерів. Механізм надання, способи оплати.

Реєстраційні послуги. Основні поняття, принципи і методи надання послуг. Послуги для юридичних та фізичних осіб.

Послуги зберігачів. Основні поняття, принципи і методи надання послуг.

Послуги рейтингових агентств. Сутність кредитного рейтингу та принципи надання рейтингових послуг. Порядок присудження рейтингу. Зміни та нагляд за рейтингом.

Послуги з розміщення єврооблігацій. Сутність єврооблігацій. Переваги залучення коштів за рахунок їх емісії. Порядок організації та розміщення єврооблігацій. Схеми розміщення єврооблігацій та їх особливості.

Тема 8. НОВІ ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ

Поняття та класифікація інтернет-послуг.

Інтернет-банкінг. Зародження та розвиток. Основні послуги в рамках інтернет-банкінгу. Переваги та основні ризики. Технологічні моделі інтернет-банкінгу. Механізм надання послуг інтернет-банкінгу.

Інтернет-трейдинг. Зародження та розвиток. Поняття та основні послуги. Способи надання послуг інтернет-трейдингу, їх переваги та недоліки.

Інтернет-страхування. Зародження та розвиток. Поняття та основні послуги. Переваги та недоліки інтернет-страхування.

Консультаційні послуги. Розвиток консалтингу в Україні та за кордоном. Принципи роботи консультантів. Основні форми консультування (експертне, проектне, навчальне). Критерії вибору консультантів. Оплата послуг консультантів.

Сек'юритизація активів. Сутність, суб'єкти. Вимоги до активів, відносно яких може проводитись сек'юритизація. Способи проведення сек'юритизації активів.

Послуги з реінжинірингу бізнес-процесів. Сутність реінжинірингу бізнес-процесів (РБП). Ресурсна база РБП. Створення структури РБП. Аналіз бізнес-процесу. Механізм РБП. Принципи РБП та їх застосування.

Тема 9. ІНФРАСТРУКТУРА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Поняття інфраструктури ринку фінансових послуг.

Організаційно оформлені ринки: фондова біржа, валютна біржа, торговельно-інформаційні системи, їх завдання, функції, суб'єкти, послуги.

Національна депозитарна система. Поняття та структура НДС. Сфера діяльності депозитарної системи. Зберігання цінних паперів та облік прав власності на них. Кліринг та розрахунки. Ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Розрахунково-клірингові установи і механізм їх функціонування.

Тема 10. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Державне регулювання ринку фінансових послуг. Основні завдання державного регулювання ринку фінансових послуг. Органи державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні.

Роль Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. Завдання, структура, функції Держфінпослуг. Регулювання діяльності окремих видів фінансових інституцій. Нормативи здійснення операцій комерційними спілками. Регулювання діяльності кредитних спілок. Регулювання послуг страхових компаній. Регулювання операцій інвестиційних фондів та інвестиційних компаній. Регулювання діяльності компаній з управління активами. Регулювання діяльності торгівців цінними паперами.

Роль Національного банку України в регулюванні ринку фінансових послуг. Адміністративне та індикативне регулювання. Інструменти грошово-кредитної політики.

Роль Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку в регулюванні ринку фінансових послуг. Завдання та функції.

Саморегулівні організації фінансових посередників. Поняття та завдання саморегулівної організації. Вимоги до саморегулівних організацій та делегування ними функцій регулювання на ринку фінансових послуг.

ПОГОДИННИЙ РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ

№ пор.	Назва теми	Кількість годин			
		усього	лекційних занять	практичних занять	самостійної роботи
1	Ринок фінансових послуг та його роль в економіці	12	4	2	6
2	Суб'єкти ринку фінансових послуг. Поняття і класифікація фінансового посередництва	12	4	2	6
3	Структура ринку фінансових послуг	12	4	2	6
	Тестовий контроль знань	2	-	2	-
4	Фінансові послуги на грошовому ринку	16	4	2	10
5	Фінансові послуги на валютному ринку	18	4	4	10
6	Фінансові послуги на кредитному ринку	20	4	4	12
	Тестовий контроль знань	2	-	2	-
7	Фінансові послуги на ринку цінних паперів	20	4	4	12
8	Нові фінансові послуги	20	4	4	12
	Тестовий контроль знань	2	-	2	-
9	Інфраструктура ринку фінансових послуг	14	4	2	8
10	Державне регулювання ринку фінансових послуг	14	4	2	8
Усього		164	40	34	90

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ

1.1. Фінансові послуги: поняття, класифікація, види

Послуги – це види діяльності, робіт, у процесі виконання яких не створюється новий продукт, а змінюється якість уже наявного, створеного продукту.

Характерні риси послуг:

- нематеріальність;
- невіддільність від виробника;
- обов'язковість контакту з клієнтом;
- незбережність;
- різнорідність;
- послуга не існує до її надання.

Фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів (рис. 1.1).

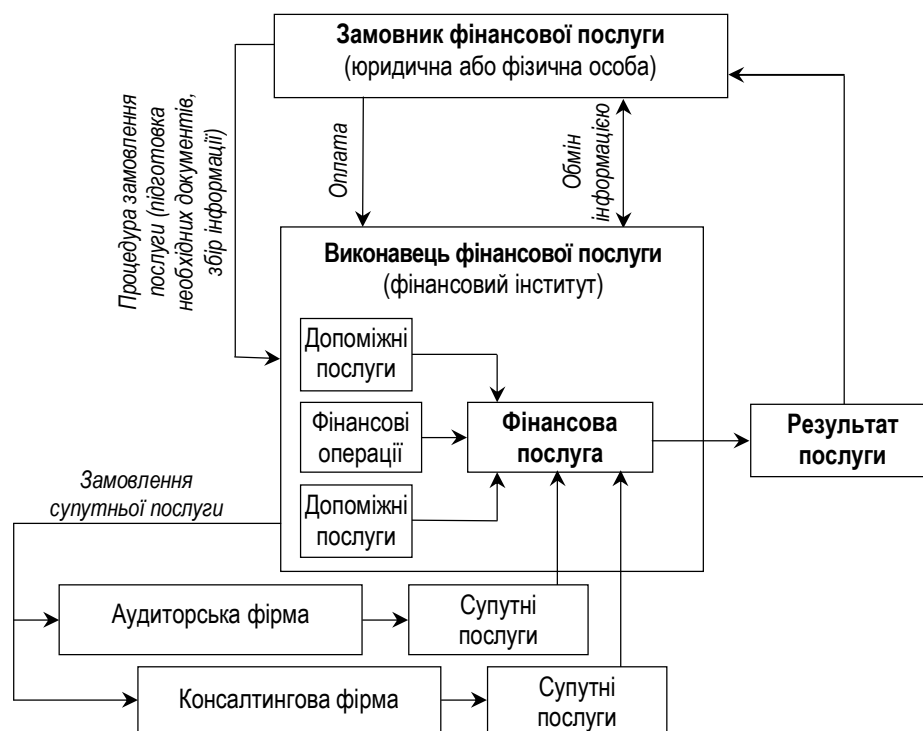

Рис. 1.1. Структура фінансової послуги

Фінансові послуги надаються *фінансовими інститутами* – юридичними особами, які, відповідно до ліцензій і дозволів держави, надають певні послуги.

До фінансових інститутів належать: банки; біржі (фондові і валютні); довірчі товариства; зберігачі; інвестиційні компанії і фонди; інноваційні установи; кредитно-гарантійні установи; кредитні союзи; лізингові компанії; ломбарди; страхові компанії; пенсійні фонди; торговці цінними паперами.

У процесі надання фінансових послуг завжди виникає необхідність у певних операціях:

- *фінансові операції* – залучення, збереження, видача, управління, купівля, продаж та інші дії з фінансовими активами;
- *допоміжні операції* – здійснення обов'язкових дій (операцій) під час виконання фінансових послуг з нефінансовими активами.

Тобто можна стверджувати, що фінансові послуги – здійснення фінансових і допоміжних операцій, що в сукупності набувають споживчої вартості, мають попит і задовольняють потреби споживача.

При наданні фінансових послуг досить часто виникає необхідність у так званих супутніх послугах, які надаються для поліпшення ліквідності і якості фінансових послуг.

Класифікація фінансових послуг здійснюється за такими ознаками:

1. Залежно від юридичного статусу клієнтів послуги поділяють на:
  - послуги для фізичних осіб;
  - послуги для юридичних осіб.
2. Залежно від характеру і частоти надання послуги поділяють на:
  - проблемні – вимагають інтенсивного контакту з клієнтом (управління майном та ін.);
  - послуги, що надаються відносно рідко (іпотечний кредит, сек'юритизація активів й ін.);
  - послуги, що надаються часто (обслуговування поточного рахунку й ін.).
3. Залежно від того, на якому етапі роботи з клієнтом виявляється послуга:
  - стратегічні послуги (кредитні картки, заставні операції й ін.);
  - операційні послуги (споживчий кредит, валютні операції, овердрафт);
  - ситуаційні послуги (лізинг, факторинг, страхування й ін.);
  - послуги в умовах кризи (рефінансування, продаж компанії).

Згідно із законодавством України фінансовими є такі послуги:

- випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків;
- довірче управління фінансовими активами;
- діяльність з обміну валют;
- залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення;
- фінансовий лізинг;
- надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту;
- надання гарантій та поручительств;
- переказ грошей;
- послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення;
- торгівля цінними паперами;
- факторинг.

1.2. Ринок фінансових послуг: поняття, структура, функції

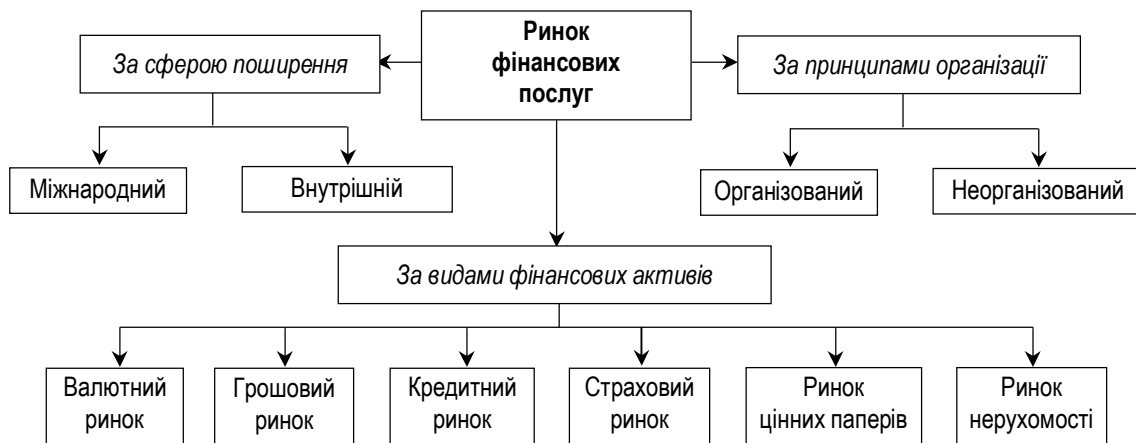
Ринок фінансових послуг – сфера діяльності державних і фінансових інститутів щодо задоволення фінансових потреб юридичних і фізичних осіб і держави, а також формування пропозицій на фінансові і супутні послуги в межах держави або у світовій інтеграції країн.

Ринок фінансових послуг характеризується такими ознаками:

- неоднорідність об'єкта ринку;
- численність oferentів фінансових послуг;
- вільний вхід на ринок і вихід із ринку;
- ефективна інформаційна база ринку.

Класифікацію ринку фінансових послуг можна здійснити за наступними ознаками (рис. 1.2, 1.3):

- а) за сферою поширення виділяють міжнародний і внутрішній ринки фінансових послуг;
- б) за видами фінансових активів, щодо яких надаються фінансові послуги, зазначений ринок поділяється на:
  - грошовий ринок;
  - ринок цінних паперів;
  - ринок позичкового капіталу;
  - валютний ринок;
  - страховий ринок;
- в) за принципами організації ринок фінансових послуг можна поділити на організований і стихійний.

Рис. 1.2. Структура ринку фінансових послуг за основними класифікаційними ознаками

Рис. 1.3. Класифікація ринку фінансових послуг

Ринок фінансових послуг виконує такі основні функції:

- акумуляція та перерозподіл капіталу для інвестування його в економіку;
- фінансове забезпечення процесу інвестування і доведення фінансових активів до споживачів;
- забезпечення ефективного перерозподілу капіталу між галузями народного господарства, регіонами країни та країнами в межах світового ринку.

1.3. Основні тенденції розвитку ринку фінансових послуг

Основні тенденції, характерні для сучасного етапу розвитку ринку фінансових послуг:

- посилення концентрації фінансово-промислового капіталу;
- інтернаціоналізація фінансових ринків;
- глобалізація фінансових потоків;
- підвищення ролі нефінансових корпорацій;
- жорстке регулювання діяльності банківських установ;
- диверсифікація та універсалізація діяльності фінансових корпорацій;
- концентрація банківського капіталу;
- розширення мережі фінансових посередників.

Основні завдання розвитку ринків фінансових послуг України:

- інституційний розвиток банківського сектора та необхідність розширення спектра послуг, що надаються;
- забезпечення регіональної збалансованості ринку фінансових послуг;
- підвищення ролі комунальних банків у мобілізації й перерозподілі фінансових потоків на регіональному рівні;
- підвищення ролі кредитної кооперації у фінансово-економічному забезпеченні розвитку малого і середнього бізнесу;
- стимулювання розвитку страхової галузі та ефективна взаємодія страхових організацій з іншими учасниками ринку фінансових послуг.

Найбільш суттєвими проблемами розвитку ринку фінансових послуг є такі:

- удосконалення діяльності фінансових установ-оферентів фінансових послуг;
- підвищення довіри з боку інвесторів до фінансових активів, як носіїв вільного капіталу;
- формування національних грошового, валютного ринку, ринку цінних паперів та позичкового капіталу за світовими стандартами;
- покращення інвестиційного клімату в Україні;
- удосконалення державного регулювання ринку фінансових послуг.

План семінарського заняття

1. Сутність ринку фінансових послуг та передумови його виникнення.
2. Фінансові послуги: поняття, класифікація, види.
3. Тенденції розвитку ринку фінансових послуг у світі та в Україні.

Термінологічний словник

Допоміжні операції – здійснення обов’язкових дій (операцій) під час виконання фінансових послуг з нефінансовими активами.

Послуги – види діяльності, робіт, у процесі виконання яких не створюється новий продукт, а змінюється якість уже наявного, створеного продукту.

Ринок фінансових послуг – сфера діяльності державних і фінансових інститутів щодо задоволення фінансових потреб юридичних, фізичних осіб і держави, а також формування пропозицій на фінансові і супутні послуги в межах держави або у світовій інтеграції країн.

Супутні послуги – послуги, які надаються для поліпшення ліквідності і якості фінансових послуг.

Учасники ринків фінансових послуг – юридичні особи та фізичні особи – суб’єкти підприємницької діяльності, які, відповідно до закону, мають право здійснювати діяльність із надання фінансових послуг на території України, та споживачі таких послуг.

Фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів із метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Фінансові активи – кошти, цінні папери, боргові зобов’язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів.

Фінансові інститути – юридичні особи, які відповідно до ліцензій і дозволів держави надають певні фінансові послуги.

Фінансові інструменти – цінні папери, строкові контракти (ф’ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) в разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони).

Фінансові операції – залучення, збереження, видача, управління, купівля, продаж та інші дії з фінансовими активами.

Теми рефератів

1. Передумови виникнення ринку фінансових послуг. Попит і пропозиція фінансових фондів.
2. Сучасний стан ринку фінансових послуг.
3. Роль та функції ринку фінансових послуг.

Контрольні питання

1. Що таке послуга?
2. Назвіть характерні риси послуг.
3. Дайте визначення фінансової послуги.
4. Визначте структурні елементи фінансової послуги.
5. Що таке фінансові інститути?
6. Дайте класифікацію фінансових послуг.
7. Які послуги належать до фінансових згідно діючого законодавства?
8. Що таке ринок фінансових послуг?
9. Які ознаки притаманні ринку фінансових послуг?
10. Дайте класифікацію ринку фінансових послуг.
11. Які основні функції виконує ринок фінансових послуг?
12. Які основні тенденції розвитку властиві ринку фінансових послуг?
13. Якими є завдання розвитку ринку фінансових послуг України?
14. Які основні проблеми необхідно вирішити в розвитку ринку фінансових послуг України?

Тестові завдання для перевірки знань

1. Найбільша кількість заощаджень в економіці країни припадає на:
  - а) підприємства;
  - б) державу;
  - в) населення;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді б) і в).
2. Більше всіх інвестиційного капіталу потребують:
  - а) підприємства;
  - б) держава;
  - в) населення;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді б) і в).
3. Метою функціонування фінансового ринку є:
  - а) акумулювання заощаджень;
  - б) розміщення заощаджень;
  - в) розподіл інвестицій;
  - г) правильними є всі відповіді;
  - г) правильними є відповіді б) і в).
4. Послуга – це вид діяльності, в процесі якого:
  - а) створюється новий продукт;
  - б) змінюється кількість продукту;
  - в) змінюється якість продукту;

- г) правильними є відповіді б) і в);
г) правильними є всі відповіді.
5. Послуга має такі властивості:
а) послуга існує до її надання;
б) нематеріальність;
в) однорідність;
г) можливість зберігання;
г) правильними є відповіді б) і в).
6. Залучення, збереження, управління, купівля-продаж та інші дії з фінансовими активами – це:
а) супутні послуги;
б) допоміжні операції;
в) фінансові операції;
г) фінансові послуги;
г) супутні операції.
7. Здійсненням обов'язкових дій під час виконання фінансових послуг є:
а) допоміжні операції;
б) супутні операції;
в) допоміжні послуги;
г) супутні послуги;
г) фінансові операції.
8. Поліпшенню ліквідності і якості фінансових послуг сприяють:
а) допоміжні операції;
б) супутні операції;
в) допоміжні послуги;
г) супутні послуги;
г) фінансові операції.
9. Спільними ознаками фінансової операції та фінансової послуги є те, що вони:
а) не можуть поділятися на складові частини;
б) включають дії з фінансовими активами;
в) включають у себе допоміжні операції;
г) правильними є відповіді б) і в);
г) правильних відповідей немає.

Література: 3, 31, 48, 50, 53, 54, 55, 60, 66, 71, 72, 73, 80, 97, 102, 109, 113, 116, 120.

Тема 2. СУБ'ЄКТИ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ. ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

2.1. Склад та класифікація суб'єктів ринку фінансових послуг

Суб'єктами фінансового ринку є:

- фізичні особи;
- юридичні особи;
- держава;
- фінансові посередники.

Суб'єктів фінансового ринку можна класифікувати за наступними ознаками:

1) за формою організації:

- домашні господарства;
- господарюючі суб'єкти;
- держава;
- оференти фінансових послуг;

2) за функціями учасників ринку фінансових послуг можна поділити на:

- емітентів;
- інвесторів;
- фінансових посередників;
- інститути інфраструктури ринку;

3) за резидентністю суб'єктів ринку фінансових послуг можна поділити на:

- внутрішніх;
- зовнішніх.

2.2. Функції суб'єктів ринку фінансових послуг

Функції кожного з суб'єктів РФУ залежать від того, на яких ринках вони діють.

На ринку позичкових капіталів основними прямими учасниками фінансових операцій є:

- кредитори – передають грошові активи у тимчасове користування для задоволення різноманітних потреб позичальників у фінансових ресурсах. Кредиторами на фінансовому ринку можуть бути: держава, комерційні банки, небанківські кредитно-фінансові установи;
- позичальники – отримують позики від кредиторів під певні гарантії їх повернення і за певну плату у формі відсотка. Основними позичальниками є: держава, комерційні банки, підприємства, населення.

На ринку цінних паперів основними видами прямих учасників фінансових операцій є:

- емітенти – залучають необхідні фінансові ресурси за рахунок випуску (емісії) цінних паперів. Виступають виключно в ролі продавця цінних паперів із зобов'язанням виконувати всі вимоги, які випливають із умов їх випуску. Емітентами цінних паперів є держава, юридичні особи;
- інвестори – вкладають свої грошові кошти в різноманітні види цінних паперів із метою отримання доходу (відсотків, дивідендів і приросту курсової вартості цінних паперів). Інвесторами можуть бути фізичні, юридичні особи, держава.

На валютному ринку основними видами учасників валютних операцій є продавці та покупці валюти – держава, комерційні банки, підприємства, фізичні особи.

На страховому ринку основними видами прямих учасників фінансових операцій є:

- страховики – реалізують різні види страхових послуг (страхових продуктів). Основною функцією страховиків на фінансовому ринку є здійснення всіх видів і форм страхування шляхом прийняття на себе за певну плату різноманітних видів ризиків із зобов'язанням відшкодувати суб'єкту страхування збитки при настанні страхового випадку. Основними страховиками є: страхові компанії, кептивні страхові компанії, компанії перестраховування ризику;
- страхувальники – купують страхові послуги у страхових компаній та фірм із метою мінімізації своїх фінансових втрат при настанні страхової події. Страхувальниками виступають юридичні та фізичні особи.

На ринку дорогоцінних металів та каменів основними видами прямих учасників фінансових операцій є продавці та покупці дорогоцінних металів та каменів: держава, комерційні банки, юридичні та фізичні особи.

На ринку нерухомості основні суб'єкти поділяються на учасників первинного і вторинного ринків нерухомості. Продавцями на первинному ринку нерухомості виступають поодинокі будівельні фірми та муніципальна влада. На вторинному ринку продавцями є ріелторські фірми, приватні особи. На вторинному ринку житла діють приватні власники, муніципальна влада. Покупцями житла виступають ріелторські фірми, юридичні та фізичні особи. Інфраструктуру ринку житла утворюють агентства з нерухомості (ріелторські фірми), оцінювачі житла, банки, що займаються кредитуванням та фінансуванням житлового будівництва, кредитуванням купівлі житла та іпотечними операціями, юристи, що спеціалізуються на операціях із нерухомістю, страхові компанії.

2.3. Поняття фінансового посередництва

Фінансовий посередник – це суб’єкт ринку, що здійснює відповідно до суспільного поділу праці функції узгодження інвестиційного попиту та пропозиції, що сприяє досягненню взаємоприйнятних умов угоди, що організує переміщення інвестиційного товару і прав власності на нього, що забезпечує ефективність розрахунків за угодою і виконання інших зобов’язань сторін.

Виникнення фінансових посередників напрямку пов’язане з необхідністю переміщення вільних грошових ресурсів від суб’єктів, які їх мають (або їх ще можна назвати економічними суб’єктами з профіцитним бюджетом – ЕСПБ), до суб’єктів, які прагнуть їх мати (або економічних суб’єктів з дефіцитним бюджетом – ЕСДБ).

Переміщення коштів може здійснюватись шляхом прямого і опосередкованого фінансування.

При прямому фінансуванні ЕСДБ в обмін на фінансову вимогу одержує гроші безпосередньо від ЕСПБ. Пряме фінансування дає ЕСПБ можливість “продати” свої заощадження, що забезпечить їм дохід, а ЕСДБ – вирішити проблему недостачі коштів, необхідних для споживання або здійснення перспективних інвестицій.

Процес переходу первинних вимог від ЕСПБ до ЕСДБ за допомогою прямого фінансування показаний у верхній частині рис. 2.1.

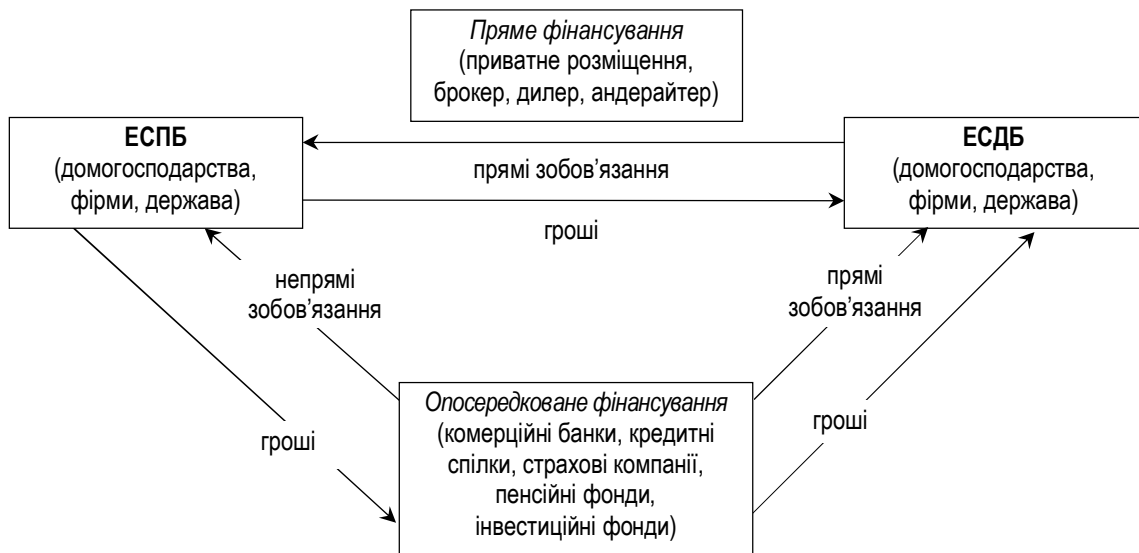

Рис. 2.1. Рух коштів від ЕСПБ до ЕСДБ

Приватне розміщення. Найпростіший спосіб переведення коштів від ЕСПБ до ЕСДБ називається приватним розміщенням. При його реалізації ЕСДБ, наприклад, якась фірма продає весь випуск цінних паперів одному великому інституціональному інвестору або групі дрібних.

Брокери й дилери. Для полегшення пошуку взаємно зацікавлених продавців і покупців на ринку грошей працює велика кількість фахівців – брокерів і дилерів.

Брокери не купують і не продають цінних паперів, вони лише виконують вказівки своїх клієнтів щодо проведення подібних угод за найбільш вигідними цінами, зводячи разом продавця в особі ЕСДБ і покупця в особі ЕСПБ.

Основною функцією дилерів є встановлення переліку цінних паперів, які вони хотіли б продати або купити за певною ціною. Валовий дохід дилера визначається різницею між ціною попиту й ціною пропозиції.

Ще одним учасником ринку прямих кредитів є андерайтери. Вони допомагають здійснювати первинне розміщення фінансових вимог шляхом викупу всього випуску акцій або облігацій ЕСДБ за фіксованою ціною, а потім перепродажу цих цінних паперів окремим інвесторам. Валовий дохід андерайтера визначається різницею між цінами первинної покупки й наступного продажу цінних паперів.

У той же час функціонування фінансових ринків має ряд особливостей. Оскільки всі ці ринки є крупнооптовими, то номінали цінних паперів на них дуже високі, що істотно обмежує коло покупців. Інша проблема полягає в тому, що ЕСДБ повинен знайти ЕСПБ, що захоче й зможе купити її первинні фінансові вимоги із пропонованими характеристиками (наприклад, домашнє господарство, що зібрало за шість місяців 400 дол., навряд чи виявить цікавість до облігацій з номіналом в 5000 дол. і двадцятилітнім строком погашення). Завданням фінансових посередників і є подолання подібних труднощів у взаємодії між кредитором (ЕСПБ) і позичальником (ЕСДБ). Вони купують в ЕСДБ прямі вимоги й перетворюють їх у непрямі, що мають інші характеристики (строк погашення, номінал), які й продають потім ЕСПБ. Процес такої трансформації називається *посередництвом*, а фірми, що спеціалізуються на цьому виді діяльності, називаються фінансовими посередниками.

Баланс фінансового посередника визначається тільки фінансовими вимогами: непрямі (вторинні) вимоги є джерелом його коштів (відображаються в пасивах), а залучені ресурси йдуть на придбання прямих (первинних) вимог (відображаються в активах). При опосередкованому фінансуванні ЕСПБ мають вимоги не до ЕСДБ, як при прямому фінансуванні, а до фінансового посередника. У нижній частині рис. 2.1 показаний рух коштів на ринку опосередкованого кредитування й перераховані основні фінансові посередники.

Приклади операцій за участю фінансових посередників:

1. Домашнє господарство (ЕСПБ) зберігає тимчасово вільні кошти на ощадних рахунках комерційного банку, який дав іпотечний кредит іншому домашньому господарству (ЕСДБ).
2. Домашнє господарство (ЕСПБ) купує поліс страхування життя, а страхова компанія інвестує отримані від його продажу кошти в облігації третьої фірми (ЕСДБ).
3. Фірма (ЕСПБ) купує папери компанії споживчого кредиту, що надає позичку іншому домашньому господарству (ЕСДБ).

2.4. Функції та класифікація фінансових посередників

Функції фінансових посередників:

1. Стимулювання підприємницької діяльності, а також платоспроможного попиту на основі:
  - забезпечення економії кредитними платіжними засобами і розвитку системи безготівкових платежів;
  - залучення в господарський обіг додаткових коштів за рахунок створення системи “вторинних зобов’язань”;
  - участі у створенні нових суб’єктів господарювання та управлінні ними.
2. Підвищення ефективності інвестиційного процесу за допомогою:
  - подолання невизначеності і незнання інвесторів щодо сфер і способів оптимального вкладення коштів;
  - управління ризиками, властивими різним видам фінансових активів;
  - страхування непередбачених ризиків і перерозподілу їх від одних економічних агентів до інших.

Фінансові посередники сприяють:

- акумуляції заощаджень населення;
- наданню кредитів суб’єктам господарювання;
- мобілізації капіталу через всі види акцій;
- допомозі у здійсненні фінансових вкладень.

У світовій практиці ринку посередники поділяються на три основні категорії:

- 1) установи депозитного типу;
- 2) ощадні установи контрактного типу;
- 3) інвестиційні посередники.

Основною функцією *установ депозитного типу* є залучення коштів населення і підприємств у вигляді депозитів і надання позик населенню та суб’єктам господарювання. До них належать комерційні банки.

Ощадні установи контрактного типу залучають довготермінові заощадження на контрактній основі. Свої фонди вони формують за рахунок періодичних внесків клієнтів згідно з контрактами. До цих установ входять страхові компанії і недержавні пенсійні фонди.

Інвестиційні посередники допомагають учасникам фінансового ринку в здійсненні інвестицій. До таких установ належать інвестиційні і іпотечні банки, інвестиційні фонди, інвестиційні і фінансові компанії.

Класифікацію фінансових посередників, що діють на ринку фінансових послуг України, ми розглянемо з точки зору тих ринків, на яких вони діють (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Класифікація фінансових посередників, що діють на ринку фінансових послуг

План семінарського заняття

1. Склад, класифікація та функції суб'єктів ринку фінансових послуг.
2. Поняття, функції та класифікація фінансових посередників.
3. Система взаємодії суб'єктів ринку фінансових послуг.

Термінологічний словник

Емітенти цінних паперів – юридичні й у випадках, передбачених законодавством, фізичні особи, які від свого імені випускають цінні папери і зобов'язуються виконувати обов'язки, що впливають з умов їх випуску.

Інвестори – фізичні та юридичні особи, в тому числі інституціональні інвестори (інвестиційні фонди, довірчі товариства, пенсійні фонди, страхові компанії тощо), які мають вільні кошти і бажають вкласти їх

в цінні папери з метою одержання від вкладених коштів доходу (відсотків) чи з метою збільшення ринкової вартості цінних паперів.

Інститути інфраструктури ринку фінансових послуг – це організації, що обслуговують рух фінансових активів.

Кредитори – суб'єкти ринку фінансових послуг, які надають позичку в тимчасове користування під певний відсоток.

Оференти фінансових послуг – особи, які займаються наданням фінансових послуг на професійній основі і отримують за це грошове винагородження.

Позичальники – суб'єкти ринку фінансових послуг, які отримують позики від кредиторів під певні гарантії їх повернення і за певну плату у формі відсотка.

Страховики – суб'єкти ринку фінансових послуг, які реалізують різні види страхових послуг (страхових продуктів).

Страхувальники – суб'єкти ринку фінансових послуг, які купують страхові послуги у страхових компаній та фірм із метою мінімізації своїх фінансових втрат при настанні страхової події.

Учасники ринку цінних паперів – емітенти, інвестори та особи, що здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів.

Фінансовий посередник – це суб'єкт ринку, що здійснює відповідно до суспільного поділу праці функції узгодження інвестиційного попиту та пропозиції, що сприяє досягненню взаємоприйнятних умов угоди, що організує переміщення інвестиційного товару і прав власності на нього, що забезпечує ефективність розрахунків по угоді і виконання інших зобов'язань сторін.

Теми рефератів

1. Функції та класифікація фінансових посередників.
2. Суб'єкти ринку фінансових послуг на валютному ринку.
3. Суб'єкти ринку фінансових послуг на кредитному ринку.

Контрольні питання

1. Кого відносять до суб'єктів ринку фінансових послуг?
2. Дайте класифікацію суб'єктів ринку фінансових послуг.
3. Які суб'єкти діють на кредитному ринку?
4. Які суб'єкти діють на ринку цінних паперів?
5. Які суб'єкти діють на валютному ринку?
6. Які суб'єкти діють на страховому ринку?
7. Які суб'єкти діють на ринку нерухомості?
8. Дайте визначення фінансового посередника.
9. Кого відносять до економічних суб'єктів із профіцитним бюджетом?

10. Кого відносять до економічних суб'єктів з дефіцитним бюджетом?
11. Яким чином здійснюється пряме переміщення капіталу?
12. Яким чином здійснюється опосередковане переміщення капіталу?
13. Пояснити необхідність виникнення опосередкованого переміщення капіталу.
14. У чому полягає відмінність між прямим і опосередкованим переміщенням капіталу?
15. Наведіть приклади операцій за участю фінансових посередників.
16. Які функції виконують фінансові посередники?
17. На які категорії прийнято розподіляти фінансових посередників у світовій практиці?
18. Дайте класифікацію фінансових посередників.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Організації, що обслуговують рух фінансових активів:
  - а) емітенти;
  - б) інвестори;
  - в) фінансові посередники;
  - г) інститути інфраструктури РФП.
2. До суб'єктів РФП, що класифікуються за формою організації, належать:
  - а) емітенти;
  - б) держава;
  - в) іноземні громадяни;
  - г) фінансові посередники;
  - г) правильної відповіді немає.
3. Випуск в обіг грошових знаків, цінних паперів, платіжно-розрахункових документів здійснюють:
  - а) емітенти;
  - б) інвестори;
  - в) фінансові посередники;
  - г) інститути інфраструктури РФП
4. Вкладення власних, позичкових або залучених коштів здійснюють:
  - а) емітенти;
  - б) інвестори;
  - в) фінансові посередники;
  - г) інститути інфраструктури РФП.
5. До суб'єктів РФП, що класифікуються за функціями, входять:
  - а) індивідуальні інвестори;
  - б) фізичні особи;

- в) іноземні держави;
  - г) фінансові посередники;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - д) правильними є відповіді а) і г).
6. Організації, які спрощують рух грошових коштів від осіб, що мають заощадження, до осіб, що їх потребують:
- а) емітенти;
  - б) інвестори;
  - в) фінансові посередники;
  - г) інститути інфраструктури РФП.
7. До фінансових посередників належать:
- а) комерційні банки;
  - б) іноземні інвестори;
  - в) емітенти цінних паперів;
  - г) пенсійні фонди;
  - г) вірними є відповіді а) і г);
  - д) вірними є відповіді б) і г).
8. До фінансових посередників не належать:
- а) страхові компанії;
  - б) кредитні спілки;
  - в) торговці цінними паперами;
  - г) інвестиційні банки;
  - г) правильної відповіді немає.
9. При непрямому переміщенні капіталу:
- а) змінюються якісні характеристики фінансових активів;
  - б) здійснюється безпосереднє переміщення фінансових активів від осіб, які їх мають, до осіб, які їх потребують;
  - в) зміни будь-яких характеристик фінансових активів не відбуваються;
  - г) правильними є відповіді б), в);
  - г) правильними є відповіді а), б).
10. Причинами зростання кількості посередницьких структур є:
- а) необхідність професійного управління фінансовими потоками фірми;
  - б) розширення кількості операцій, пов'язаних із диверсифікацією ризику фінансових вкладень;
  - в) існування стабільного попиту на їх послуги;
  - г) правильними є всі відповіді.

11. До послуг, що надають фінансові посередники, належать:
- а) залучення вільних коштів юридичних осіб;
  - б) консультації щодо здійснення фінансових вкладень;
  - в) видача кредитів фізичним особам;
  - г) фінансування видатків Державного бюджету;
  - г) правильними є відповіді а), б) і в);
  - д) правильними є відповіді а), б) і г).
12. Світова практика виділяє такі категорії фінансових посередників:
- а) інвестиційні посередники;
  - б) установи депозитного типу;
  - в) установи кредитного типу;
  - г) небанківські кредитні установи;
  - г) правильними є відповіді а), б), г);
  - д) правильними є відповіді а), б).
13. Установи, що залучають кошти населення і підприємств і видають їм позики, – це:
- а) установи депозитного типу;
  - б) установи кредитного типу;
  - в) ощадні установи контрактного типу;
  - г) небанківські кредитні установи.

Література: 3, 42, 49, 53, 66, 76, 86, 93, 96, 103, 109, 113, 116.

ТЕМА 3. СТРУКТУРА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Структуру ринку фінансових послуг можна зобразити в наступному вигляді (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Загальна структура ринку фінансових послуг

3.1. Інституційна структура ринку фінансових послуг

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Принципи побудови банків:

- принцип сегментування, коли банківська діяльність обмежена певним видом операцій чи сектором грошового ринку;
- принцип універсальності, коли будь-які обмеження на діяльність банків на грошовому ринку знімаються.

Виходячи з цих принципів, банки поділяються на такі:

- універсальні банки, які виконують широке коло операцій, охоплюють багато секторів грошового ринку та галузей економіки;
- спеціалізовані банки, які виконують тільки окремі операції на ринку чи функціонують у вузькому секторі ринку, обслуговуючи окремі галузі економіки.

Сучасна класифікація комерційних банків наведена у табл. 3.1.

Класифікація комерційних банків

Класифікаційні ознаки	Види комерційних банків
Порядок створення	Перепрофільовані, новостворені
Характер спеціалізації	Універсальні, спеціалізовані
Територія діяльності	Регіональні, республіканські, міжнародні
Розмір	Великі, середні, малі
Форма власності	Загальнодержавні, муніципальні, колективні (відкриті та закриті акціонерні товариства, холдинги, товариства з обмеженою відповідальністю, кооперативні), приватні, зі стопроцентною іноземною власністю, змішані
Функції і характер виконуваних операцій	Інвестиційні зберігання, депозитні, інноваційні, поштово-пенсійні, промислові, агропромислові, біржові, експортно-імпортні, лізингові, торговельні
Характер відносин	Банки-гаранти, банки-кореспонденти, уповноважені банки
Ступінь впливу	Монополісти, аутсайтери
Структура	Багато профільні, безфіліальні
Ступінь контролю	Контролюючі, контрольовані
Конкурентоспроможність	Конкурентоспроможні, неконкурентоспроможні
Фінансовий стан	Стійкі (стабільні), проблемні, кризові, банкрути

НЕБАНКІВСЬКІ КРЕДИТНІ ІНСТИТУТИ

У країнах із розвиненими ринковими відносинами небанківські фінансово-кредитні інститути представлені лізинговими, факторинговими компаніями, кредитними спілками, касами взаємної допомоги. Зростанню ролі спеціалізованих небанківських інститутів на ринку фінансових послуг сприяють, як правило, три причини: ріст доходів населення; активний розвиток ринку цінних паперів; надання цими установами спеціальних послуг, яких не можуть надавати банки.

Основні форми діяльності цих установ на ринку фінансових послуг зводяться до акумуляції заощаджень населення, надання кредитів через облігаційні позики корпораціям і державі, мобілізації капіталу через усі види акцій, надання іпотечних і споживчих кредитів, а також кредитної взаємодопомоги. До них належать:

- кредитні спілки – неприбуткові організації, засновані фізичними особами на кооперативних засадах із метою задоволення потреб їх членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки;

- форфейтингові компанії – юридичні особи, які здійснюють купівлю боргу, вираженого в оборотному документі, у кредитора на безобіговій основі;
- лізингові компанії – компанії, які надають лізингові послуги, що передбачають зобов'язання лізингодавця набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк (не менше одного року) за встановлену плату (лізингові платежі).
- ломбарди – фінансові установи, основним видом діяльності яких є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам готівкою або у безготівковій формі за рахунок власних або залучених коштів, крім депозитів, під заставу майна та майнових прав на визначений строк і під відсоток, а також надання супутніх ломбардних послуг;
- факторингові компанії – компанії, які здійснюють купівлю права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог і приймання платежів.

ІНВЕСТИЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ

Інвестиційні фінансові інститути, як правило, включають інститути спільного інвестування, пенсійні фонди, страхові компанії, фінансові компанії, позичково-ощадні асоціації тощо.

Страхові компанії – фінансові інститути, що здійснюють страхування, приймаючи на себе зобов'язання відшкодувати страхувальникові збитки при настанні страхового випадку. Акумулявавши великі фінансові кошти, страхові компанії здійснюють їх інвестування в різні сектори економіки поряд з наданням комплексу страхових послуг.

Інститути спільного інвестування – корпоративні інвестиційні фонди або пайові інвестиційні фонди, які проводять діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів із метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість.

Пенсійні фонди створюються приватними та державними корпораціями, фірмами та підприємствами для виплати пенсій і допомоги робітникам та службовцям. Кошти цих фондів утворюються за рахунок внесків робітників, службовців, підприємств, а також прибутків від інвестицій самих пенсійних фондів.

Фінансові компанії спеціалізуються на кредитуванні окремих галузей економіки або наданні певних видів кредитів (споживчого, інвестиційного й ін.), проведенні фінансових операцій.

Позичково-ощадні асоціації – це кредитні товариства, створені для фінансування житлового будівництва. Основою їх діяльності є надання іпотечних кредитів під житлове будівництво в містах і сільській місцевості, а також вклади в державні цінні папери.

3.2. Сегментаційна структура ринку фінансових послуг

Грошовий ринок – це сегмент ринку фінансових послуг, на якому здійснюються короткострокові депозитно-позичкові операції (терміном до 1 року), обслуговується рух оборотних коштів підприємств та організацій, короткострокових коштів банків, установ, громадських організацій, держави та населення.

Об'єктом купівлі-продажу на грошовому ринку є тимчасово вільні грошові кошти.

Функціонування цього короткострокового сектора фінансового ринку дозволяє підприємствам вирішувати проблеми як поповнення недостатності грошових активів для забезпечення поточної платоспроможності, так і ефективного використання їх тимчасово вільного залишку.

Фінансові активи, що обертаються на ринку грошей, є найбільш ліквідними; для них характерний найменший рівень фінансового ризику, а система формування цін на цьому ринку є відносно простою.

Основними суб'єктами грошового ринку виступають комерційні банки, факторингові компанії, дисконтні компанії та інші фінансово-кредитні інститути, які мобілізують і перерозподіляють грошові кошти підприємств, населення, установ.

Валютний ринок – це система економічних відносин між покупцями і продавцями іноземної валюти, між учасниками міжнародних розрахунків з приводу валютних операцій, зовнішньої торгівлі, надання фінансових послуг, які вимагають обміну і використання різних іноземних валют.

Об'єктом ринку є іноземна валюта.

Валютна біржа є організаційно оформленим регулярним валютним ринком, на якому відбувається торгівля валютою на основі попиту і пропозиції.

Суб'єктами валютного ринку виступають НБУ, комерційні банки, підприємства, населення. Залежно від обсягу, характеру операцій і кількості використаної валюти розрізняють світові, національні та регіональні валютні ринки.

Основна валюта, яка купується і продається на світових валютних ринках: долари США, євро, англійські фунти стерлінгів, японська єна, швейцарський франк.

Основними інструментами валютного ринку є строкові контракти (спот, форвард, опціон, ф'ючерс, своп), форми міжнародних розрахунків (акредитив, інкасо, аванс, відкритий рахунок).

Кредитний ринок – це частина ринку фінансових послуг, де формується попит і пропозиція на середньостроковий та довгостроковий позичковий капітал.

Функції ринку такі:

- об'єднує дрібні, розрізнені грошові заощадження населення, державних підрозділів, приватного бізнесу, зарубіжних інвесторів і створює великі грошові фонди;
- трансформує грошові кошти в позичковий капітал, що забезпечує зовнішні джерела фінансування матеріального виробництва національної економіки;
- надає позики державним органам і населенню для вирішення таких важливих завдань, як покриття бюджетного дефіциту, фінансування частини житлового будівництва тощо.

Кредитний ринок дозволяє здійснити накопичення, рух, розподіл і перерозподіл позичкового капіталу між сферами економіки.

Суб'єкти ринку: комерційні банки, небанківські фінансово-кредитні інститути, підприємства, фізичні особи, держава.

Функціонування ринку капіталу дозволяє підприємствам вирішувати проблеми як формування інвестиційних ресурсів для реалізації реальних інвестиційних проектів, так і ефективного фінансового інвестування (здійснення довгострокових фінансових вкладень). Фінансові активи, що обертаються на ринку капіталу, як правило, менш ліквідні; для них характерний найбільший рівень фінансового ризику і відповідно більш високий рівень дохідності.

Ринок цінних паперів – це частина ринку фінансових послуг, де об'єктом операцій є цінні папери і на якому здійснюється емісія, купівля-продаж цінних паперів, формується ціна на них під впливом попиту і пропозиції.

Попит створюється державою та суб'єктами господарської діяльності, яким не вистачає власних коштів для фінансування інвестицій. Держава та бізнес виступають на ринку цінних паперів чистими позичальниками (змушені більше позичати в інших), а чистим кредитором є населення, в якого з різних причин доходи перевищують суму витрат.

Завданням ринку цінних паперів є створення умов та забезпечення, якщо можливо, більш повного та швидкого переливу заощаджень в інвестиції за ціною, яка задовольняла б обидві сторони. Через ринок цінних паперів акумулюються грошові нагромадження кредитно-фінансових інститутів, корпорацій, підприємств, держав,

приватних осіб і спрямовуються на виробниче та невиробниче вкладення капіталів.

Інструменти ринку цінних паперів – облигації, векселі, сертифікати, всі види акцій, варанти, опціони, ф'ючерси та інші аналогічні цінні папери.

Залежно від стадії обігу цінних паперів розрізняють первинний та вторинний ринки. На первинному ринку розміщуються вперше випущені (емітовані) цінні папери, відбувається мобілізація капіталів корпораціями, товариствами, підприємствами і запозичення коштів ними та державою. На вторинному ринку обертаються цінні папери, які вже реалізовані на первинному, тобто тут продаються та купуються раніше випущені цінні папери, відбувається зміна їх власників.

Суб'єктами ринку цінних паперів України є Державна комісія із цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, емітенти, депозитарії, реєстратори власників іменних цінних паперів, зберігачі цінних паперів, банки, організатори торгівлі цінними паперами, торговці цінними паперами.

Страховий ринок є сферою грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічний товар – страхова послуга (страховий захист), формується попит і пропозиція на неї.

Суб'єктами страхового ринку є страхувальники та страховики.

Страховальниками визнаються юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали із страховиками договори страхування.

Страховиками визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Об'єктами страхування можуть бути майнові інтереси, пов'язані з:

- життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи (особисте страхування);
- володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування);
- відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

Страхування може бути добровільним або обов'язковим. Перше спирається на особисте волевиявлення страхувальника. А під другим розуміється обов'язковість внесення відповідним колом страхувальників фіксованих страхових платежів, коли необхідність відшкодування матеріального збитку або надання грошової допомоги зачіпає інтереси не лише конкретного страхувальника, але й державні інтереси.

План семінарського заняття

1. Послуги банківських структур.
2. Послуги небанківських кредитних установ.
3. Послуги інвестиційних фінансових установ.
4. Послуги на грошовому ринку.
5. Послуги на валютному ринку.
6. Послуги на кредитному ринку.
7. Послуги на ринку цінних паперів.
8. Послуги на страховому ринку.
9. Послуги на ринку нерухомості.

Термінологічний словник

Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Валютний ринок – це система економічних відносин між покупцями і продавцями іноземної валюти, між учасниками міжнародних розрахунків з приводу валютних операцій, зовнішньої торгівлі, надання фінансових послуг, які вимагають обміну і використання різних іноземних валют.

Грошовий ринок – це сегмент ринку фінансових послуг, на якому здійснюються короткострокові депозитно-позичкові операції (терміном до 1 року), обслуговується рух обігових коштів підприємств та організацій, короткострокових коштів банків, установ, громадських організацій, держави та населення.

Кредитний ринок – це частина ринку фінансових послуг, де формується попит і пропозиція на середньостроковий та довгостроковий позичковий капітал.

Ощадні установи – вид установ, основна функція яких полягає в залученні вкладів населення.

Позичково-ощадні асоціації – установи, які здійснюють акумуляцію заощаджень населення і довгострокове кредитування купівель і будівництва житлових будинків.

Ринок нерухомості – це взаємозалежна система ринкових механізмів, що забезпечують створення, передачу, експлуатацію і фінансування об'єктів нерухомості.

Ринок цінних паперів – це частина ринку фінансових послуг, де об'єктом операцій є цінні папери, на якому здійснюється емісія, купівля-продаж цінних паперів, формується ціна на них під впливом попиту і пропозиції.

Спеціалізовані банки – виконують тільки окремі операції на ринку чи функціонують у вузькому секторі ринку, обслуговуючи окремі галузі економіки.

Страховий ринок – система організації грошових відносин по формуванню й розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту суспільства за допомогою системи страхових організацій, які беруть участь у наданні страхових послуг.

Універсальні банки – виконують широке коло операцій, охоплюють багато секторів грошового ринку та галузей економіки.

Теми рефератів

1. Спеціалізовані банки на ринку фінансових послуг.
2. Універсальні банки на ринку фінансових послуг.
3. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг.
4. Факторингові компанії на ринку фінансових послуг.
5. Лізингові компанії на ринку фінансових послуг.
6. Пенсійні фонди на ринку фінансових послуг.
7. Страхові компанії на ринку фінансових послуг.

Контрольні питання

1. За якими ознаками здійснюється поділ ринку фінансових послуг?
2. Дайте загальну характеристику банківській системі України.
3. На яких принципах побудована банківська система?
4. Дайте класифікацію банків.
5. Що таке небанківські фінансово-кредитні установи?
6. Які інститути належать до небанківських фінансово-кредитних установ?
7. Що таке кредитна спілка?
8. Що таке форфейтинг?
9. Дайте визначення лізингової послуги.
10. Що таке ломбард?
11. Що таке факторинг?
12. Які установи входять до інвестиційних фінансових інститутів?
13. Що таке інститути спільного інвестування?
14. Що таке фінансова компанія?

15. Що таке страхова компанія?
16. Що таке позичково-ощадні асоціації?
17. Дайте характеристику грошовому ринку.
18. Дайте характеристику валютному ринку.
19. Дайте характеристику кредитному ринку.
20. Дайте характеристику ринку цінних паперів.
21. Дайте характеристику страховому ринку.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Інститути, які спеціалізуються на довгостроковому кредитуванні під заклад нерухомості:
  - а) кредитні спілки;
  - б) іпотечні банки;
  - в) ощадні каси;
  - г) інвестиційні банки;
  - г) пенсійні фонди.
2. Випуск і розміщення цінних паперів, гарантування емісії, консультаційні послуги щодо операцій із цінними паперами здійснюють:
  - а) інноваційні банки;
  - б) недержавні пенсійні фонди;
  - в) інвестиційні банки;
  - г) іпотечні банки;
  - г) правильної відповіді немає.
3. Інститути, що спеціалізуються на кредитуванні окремих галузей економіки:
  - а) позичково-ощадні асоціації;
  - б) інвестиційні банки;
  - в) фінансові компанії;
  - г) кредитні спілки;
  - г) іпотечні банки.
4. Інститути, які формують свої ресурси за рахунок пайових внесків своїх членів:
  - а) фінансові компанії;
  - б) кредитні спілки;
  - в) позичково-ощадні асоціації;
  - г) інвестиційні банки;
  - г) страхові компанії.
5. Ринок, фінансові активи якого характеризуються меншою ліквідністю і більшим ступенем фінансового ризику, – це:
  - а) грошовий ринок;
  - б) валютний ринок;

- в) кредитний ринок;
  - г) ринок цінних паперів;
  - г) страховий ринок.
6. Ринок, суб'єктами якого є банки, зберігачі, депозитарії, держава:
- а) грошовий ринок;
  - б) валютний ринок;
  - в) кредитний ринок;
  - г) ринок цінних паперів;
  - г) страховий ринок.
7. Ринок, на якому проводяться операції з векселями, здійснюється шляхом залучення вільних грошових коштів населення:
- а) грошовий ринок;
  - б) валютний ринок;
  - в) кредитний ринок;
  - г) ринок цінних паперів;
  - г) страховий ринок.

Література: 29, 36, 42, 49, 53, 54, 57, 58, 60, 66, 61, 76, 88, 93, 96, 103, 109, 113, 116.

Тема 4. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ГРОШОВОМУ РИНКУ

4.1. Розміщення капіталу у фінансово-кредитних установах (депозитний ринок)

Депозит (вклад) – це кошти, що надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно із чинним законодавством України, або нерезиденту на чітко визначений термін та під визначений відсоток і оформлюються відповідною угодою.

Депозити поділяються на такі:

- до запитання – це кошти, що перебувають на поточних, бюджетних рахунках, на кореспондентських рахунках комерційних банків і використовуються власниками залежно від потреби в цих коштах;
- на визначений термін (строкові) – це кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках у банку протягом устанавленого терміну, який визначається при відкритті цих рахунків, і кошти, отримані від інших комерційних банків як депозит (вклад) на конкретний термін;
- іменні депозити;
- депозити на пред'явника.

Залучення депозитів (вкладів) юридичних і фізичних осіб оформляється банком шляхом:

- відкриття строкового депозитного рахунку з укладенням договору банківського вкладу (видачею ощадної книжки);
- видачі ощадного (депозитного) сертифіката.

Комерційні банки при наданні послуг для фізичних осіб можуть відкривати такі депозитні рахунки:

- поточні (розрахункові) рахунки фізичних осіб;
- строкові та цільові рахунки на визначений термін, тобто ощадні вклади;
- депозити до запитання;
- кошти в розрахунках (акредитиви, чеки та інші);
- депозити для розрахунків платіжними картками міжнародних систем;
- короткострокові та довгострокові депозити;
- рахунки за довірчими операціями фізичних осіб.

Поточні рахунки фізичних осіб (розрахункові рахунки громадян) відкриваються в установах банків громадянам для проведення розрахунків між собою та з юридичними особами. Для цих рахунків характерна висока рухливість вкладів, депозитний процент виплачується невеликий.

Вкладники можуть зберігати свої заощадження на строкових вкладах. Дохід за цими вкладами завжди вищий, ніж за вкладами до запитання. Особливістю строкових вкладів є те, що кожний внесок, зроблений вкладником, вважається окремим строковим вкладом і записується на окремий особовий рахунок. Часткова видача за цим видом вкладу не проводиться. Вклад може видаватися лише повністю.

Нарахування відсотків проводять наприкінці операційного року або при виплаті вкладу. Наприкінці операційного року відсотки нараховують на всі вклади. Нараховані по закінченні року відсотки за терміновими вкладами записують у картці особового рахунку і приєднують до залишку вкладу.

Депозитний сертифікат – це письмове свідоцтво про депонування в банку певної, досить великої суми грошей, в якому вказуються термін його обов’язкового зворотного викупу банком і розмір виплаченої надбавки. Депозитні сертифікати видаються тільки юридичним особам. Вони можуть бути іменними або на пред’явника. Для фізичних осіб використовуються ощадні сертифікати, що видаються банками як на фіксований термін, так і до запитання.

Ощадні депозити – це вклади, що приносять відсоток і які можна терміново вилучати. Існують наступні їх типи: рахунки на ощадних книжках; рахунки з випискою стану ощадного вкладу (вкладник має справу з банком через пошту без застосування ощадних книжок); депозитні рахунки грошового ринку.

Різновидом ощадного вкладу є цільові вклади. Це можуть бути вклади, виплата за якими присвячена відпустці, дню народження, новорічні вклади тощо.

4.2. Система електронних платежів “клієнт-банк”

Для оперативного ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обміну технологічною інформацією клієнти можуть застосовувати програмно-технічний комплекс “клієнт банку – банк” (надалі система “клієнт-банк”).

Система “клієнт-банк” є складовою програм автоматизації банківської діяльності та джерелом надходження розрахункових документів через системи автоматизації банку (далі – САБ) до системи електронних платежів Національного банку чи внутрішньої платіжної системи. Складається з клієнтської та банківської частин.

Клієнтська частина системи “клієнт-банк” забезпечує автоматичне ведення поточного стану рахунку клієнта в банку, враховуючи проведені початкові та зворотні платежі. Розрахункові документи в електронному вигляді, що подаються клієнтом у банк, мають відповідати формату платіжних документів системи електронних платежів

Національного банку із зазначенням електронних цифрових підписів відповідальних осіб платника, яким, згідно з установчими документами, надане право підпису.

Банківська частина системи “клієнт-банк” забезпечує перевірку наведених електронних підписів на кожному розрахунковому документі в електронному вигляді клієнта та за платіжним файлом. Банківська частина системи “клієнт-банк” є невід’ємною складовою САБ і має забезпечувати безперервний захист клієнтських розрахункових документів в електронному вигляді під час їх обробки в САБ.

Під час здійснення розрахунків через систему “клієнт-банк” застосовуються розрахункові документи в електронному вигляді. Платник може формувати розрахункові документи в електронному вигляді за допомогою клієнтської частини системи “клієнт-банк” на підставі належним чином оформлених платіжних доручень, платіжних вимог-доручень, а також з використанням платіжних карток.

У разі відсутності/недостатності коштів на рахунку платника банк повертає розрахунковий документ в електронному вигляді без виконання, якщо інше не передбачено в договорі між банком та клієнтом.

Під час використання системи “клієнт-банк” зіставляються файли початкових і зворотних платежів між банківською і клієнтською частиною системи “клієнт-банк”, готуються виписки за платіжними операціями клієнта в банку протягом операційного дня та порівнюється ця інформація з інформацією з клієнтської частини системи “клієнт-банк” наприкінці дня. Якщо під час звірки реєстру не виявлено розбіжностей, то він роздруковується, підписується відповідальним виконавцем банку, засвідчується відбитком штампа банку і підшивається в документи дня як первинний документ, що надійшов від клієнта в банк, щоденно архівується і зберігається в банку протягом встановленого терміну. Якщо під час звірки реєстру виявлено розбіжності, то банк це врегульовує відповідно до внутрішніх правил та укладених договорів.

Після отримання від банку виписки з рахунку клієнт складає реєстр розрахункових документів в електронному вигляді, які відправлено в банк каналами зв’язку і прийнято банком до оплати. Такий самий реєстр за кожним клієнтом складається в банку після формування балансу операційного дня.

4.3. Операції з інструментами грошового ринку

Вексель – це боргове зобов’язання, що дає його власнику безумовне право вимагати при настанні терміну платежу від векселедавця простого і акцептанта переказного векселя сплати визначеної векселем суми. Тобто це зобов’язання, в основі якого лежать лише гроші.

Векселі бувають прості (соло-вексель) і перевідні (тратта). У переказному векселедавець призначає платника за векселем і пропонує йому заплатити визначену суму за вимогою того, на кого він виписав вексель. У простому векселі векселедавець призначає платником самого себе і не пропонує, а зобов'язується заплатити.

Банки можуть здійснювати такі операції з векселями:

1) *кредитні* – операції, що супроводжуються наданням або залученням грошових коштів проти векселів або під забезпечення векселями.

Кредитні операції поділяються на:

а) активні:

- врахування векселів;
- надання кредитів під заставу векселів;

б) пасивні (рефінансування кредитних активних, гарантійних і розрахункових операцій):

- переврахування придбаних векселів;
- одержання кредитів під заставу векселів;

2) *торговельні* – операції з вкладення або залучення грошових коштів під векселі.

Торговельні операції поділяються на:

- активні: купівля векселів;
- пасивні (рефінансування кредитних і торговельних активних, гарантійних і розрахункових операцій): продаж придбаних векселів;

3) *гарантійні* – операції, що супроводжуються взяттям банку на себе зобов'язань платежу за векселями з умовою відкладення, тобто оплатити векселі при настанні певних обставин і в обумовлений строк.

Гарантійні операції поділяються на:

- а) авалювання векселів;
- б) видачу гарантій на забезпечення оплати векселів;

4) *розрахункові* операції поділяються на:

а) операції з оформлення заборгованості векселями:

- акцептація переказних векселів банком, виданих на банк кредитором банку;
- видача банком простих векселів кредиторіві банку;
- видача банком переказних векселів на боржника банку;
- видача банку простих векселів боржником банку;

- б) операції з розрахунків із використанням векселів:
  - вексельний платіж банку кредитору;
  - вексельний платіж боржника банку;
- 5) *комісійні та довірчі*:
  - а) інкасування векселів;
  - б) оплата векселів, у яких банк виступає особливим платником;
  - в) зберігання векселів (оригіналів, копій і примірників);
  - г) купівля, продаж і обмін векселів за дорученням клієнтів.

ОПЕРАЦІЇ З КАЗНАЧЕЙСЬКИМИ ВЕКСЕЛЯМИ

Векселедавцем і платником за казначейськими вексями виступає Головне управління Державного казначейства. Казначейські векселі видаються на пред'явника. Термін платежу за казначейським векселем не повинен перевищувати одного року.

Казначейські векселі видаються в рахунок фінансування витрат Державного бюджету, за винятком видатків на оплату праці та інших грошових виплат населенню, за згодою відповідного одержувача коштів з Державного бюджету.

Казначейські векселі випускаються у вигляді простих векселів на бланках спеціального зразка, який затверджується Головним управлінням Державного казначейства.

Казначейські векселі можуть використовуватися їх держателями для:

- погашення кредиторської заборгованості за згодою відповідних кредиторів. Розрахунки казначейськими вексями здійснюються за вексельними сумами;
- продажу юридичним особам;
- застави з метою забезпечення зобов'язань перед резидентами відповідно до законодавства про заставу;
- зарахування у сплату податків до Державного бюджету за бажанням векселедержателя. Таке зарахування може бути здійснено в будь-який момент до настання терміну платежу за казначейським векселем.

Погашення казначейських векселів здійснюється Головним управлінням Державного казначейства шляхом:

- перерахування на рахунок пред'явників казначейських векселів грошових коштів у розмірі відповідних вексельних сум;
- зарахування казначейських векселів у сплату держателями казначейських векселів податків до Державного бюджету.

4.4. Факторинг як фінансова послуга

У Законі України “Про банки та банківську діяльність” від 20.09.2001 № 2740-III *факторинг* визначається як банківська операція, що передбачає придбання права вимоги на виконання зобов’язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог і приймання платежів.

Комплекс факторингових послуг включає:

- фінансування поставок товарів (послуг);
- страхування кредитних ризиків;
- облік стану дебіторської заборгованості та регулярне представлення відповідних звітів клієнту;
- контроль за своєчасністю оплати та робота з дебіторами.

Об’єктом факторингової операції є право вимоги на виконання зобов’язань у грошовій формі.

Суб’єктами факторингу є:

- продавець (постачальник);
- покупець;
- факторингова компанія (банк-фактор).

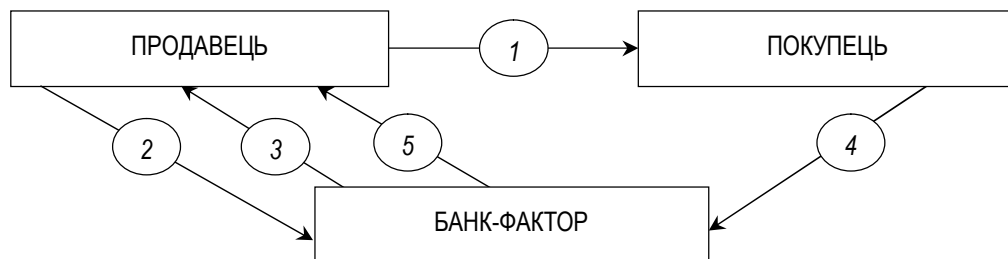
Використання факторингу дає такі основні переваги:

1. Одержання додаткового прибутку за рахунок можливості збільшити обсяг продажів, одержавши від фактора необхідні для цього обігові кошти. Економія на невиправданих витратах, пов’язаних з одержанням банківського кредиту.
2. Економія за рахунок появи можливості закуповувати товар у своїх постачальників за більш низькими цінами.
3. Захист від втрат при несплаті чи несвоечасній оплаті дебіторами за поставлений їм товар;
4. Економія на оплаті додаткових місць (включаючи офісне устаткування) і додаткового робочого часу співробітників, відповідальних за:
  - контроль за дебіторською заборгованістю;
  - залучення фінансових ресурсів.
5. Захист від втрат, пов’язаних із відсутністю чи недостатністю неупередженого контролю за продажами та платежами.

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРИНГУ

1. За видами поступки вимоги:
  - відкритий;
  - закритий.
2. За обсягом обслуговування:
  - з повним обслуговуванням;
  - без фінансування;

- без бухгалтерського обліку;
  - без делькреде.
3. За наявністю регресу:
- з правом регресу;
  - без права регресу.
4. За сферою використання:
- внутрішній;
  - експортний;
  - імпортний.

Рис. 4.1. Загальна схема надання послуги факторингу

- 1 – поставка продавцем товару покупцю на умовах відстрочки платежу;
 2 – уступка продавцем права вимоги по боргу на користь банку-фактора;
 3 – виплата дострокового платежу (до 90 % від суми поставленого товару) відразу після поставки;
 4 – оплата покупця за поставлений товар банку-фактору;
 5 – виплата залишку коштів (від 10 %, після оплати покупцем) за мінусом процентів, комісії та інших витрат.

План семінарського заняття

1. Розміщення капіталу у фінансово-кредитних установах.
2. Безготівкові розрахунки: порядок здійснення та взаємодія між основними суб'єктами.
3. Пластикові картки та їх роль у системі розрахунків.
4. Система “клієнт-банк”.
5. Факторингові послуги.
6. Операції з інструментами грошового ринку.
7. Державні фінансові інститути на грошовому ринку.

Термінологічний словник

Авалювання – прийняття будь-якою особою зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб при несплаті векселя платником у строк або в разі неможливості одержати платіж за векселем у строк.

Акцепт – засвідчена підписом трасата або іншої особи (посередника в акцепті) згода оплатити переказний вексель у тому вигляді, в якому він пред'явлений до платежу. Акцепт має бути безумовним. Він має бути написаний на векселі і може складатися лише з підпису трасата на лицьовому боці векселя. Акцепт трасата може бути обмежений частиною вексельної суми. Якщо за час від акцепту до пред'явлення векселя до платежу в текст векселя були внесені зміни без згоди акцептанта, останній відповідає згідно з умовами наданого ним акцепту.

Безготівкові розрахунки – перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Вексель – безумовне грошове зобов'язання, за яким одна особа зобов'язана сплатити іншій визначену суму коштів у визначений строк, правовий статус якого регулюється законодавством про вексельний обіг.

Врахування векселя – кредитна операція, що полягає у придбанні векселя виключно банком до настання строку платежу за ним у векселедержателя за грошові кошти з дисконтом.

Гарантійні операції з векселями – операції, що супроводжуються взяттям банку на себе зобов'язань платежу за векселями з умовою відкладення, тобто оплатити векселі при настанні певних обставин і в обумовлений строк.

Депозит (вклад) – кошти, що надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно із чинним законодавством України, або нерезиденту на чітко визначений строк та під процент і оформлюються відповідною угодою.

Депозити до запитання – це кошти, що знаходяться на поточних, бюджетних рахунках, на кореспондентських рахунках комерційних банків і використовуються власниками залежно від потреби в цих коштах. Умови сплати процентів за залишками коштів за цими рахунками визначаються у двосторонніх угодах при відкритті цих рахунків.

Депозити на визначений строк – це кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках у банку протягом установленого строку, який визначається при відкритті цих рахунків.

Дисконт – різниця між повною (номінальною) сумою векселя та сумою, що сплачена при придбанні векселя, за умови, що остання сума менше повної (номінальної).

Доміциляція – призначення за векселем особливого місця платежу, відмінного від місцезнаходження особи, яка зазначена як платник за векселем, шляхом проставляння доміциляційної формули. При складанні векселя векседавець може зазначити не тільки особливе місце платежу, але й особу, яка оплатить вексель у місці доміциляції. Якщо така особа не зазначена, то це означає, що її може визначити трасат при акцепті. Якщо він цього не зробить, то вважається, що акцептант сам здійснює платіж у місці доміциляції.

Інкасування – здійснення банком за дорученням комітента (векселедержателя) операцій з векселями та супровідними комерційними документами на підставі одержаних від комітента інструкцій з метою:

- 1) одержання платежу та/або акцепту;
- 2) передавання векселів та комерційних документів проти платежу та/або акцепту;
- 3) передавання векселів та комерційних документів на інших умовах.

Казначейські зобов'язання – боргові цінні папери, що емітуються державою в особі її уповноважених органів, розміщуються виключно на добровільних засадах серед фізичних та юридичних осіб і засвідчують внесення їхніми власниками грошових коштів до бюджету та дають право на отримання фінансового доходу, або інші майнові права, відповідно до умов їх випуску.

“Клієнт – банк” – програмно-технічний комплекс, призначений для оперативного ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обміну технологічною інформацією з банком.

Кредитні операції з векселями – операції, що супроводжуються наданням або залученням грошових коштів проти векселів або під забезпечення векселями.

Ощадний (депозитний) сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування коштів, яке засвідчує право вкладника або його правонаступника на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту (вкладу) та процентів за ним. Відповідно до законодавства України сертифікат є цінним папером.

Право регресу – право зворотної вимоги.

Торгівля векселями – здійснення банком цивільно-правових угод із векселями, які передбачають внесення грошової компенсації проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок клієнтів (брокерська діяльність) або від власного імені та за власний рахунок із метою перепродажу третім особам (дилерська діяльність).

Факторинг – банківська операція, що передбачає придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог і приймання платежів.

Теми рефератів

1. Роль Державного казначейства на грошовому ринку.
2. Роль Національного банку України на грошовому ринку.
3. Депозитні послуги на грошовому ринку.
4. Ринок короткострокових кредитів.
5. Операції банків з векселями.
6. Розвиток факторингу в Україні.

Контрольні питання

1. Дайте визначення депозиту.
2. Які існують види депозитів?
3. Які депозитні рахунки може відкривати банк?
4. Що таке депозитний сертифікат?
5. Що таке ощадний сертифікат?
6. Дайте визначення системи “клієнт-банк”.
7. Яким чином відбувається взаємодія між банком і юридичною установою при використанні системи “клієнт-банк”?
8. Дайте визначення векселя.
9. Які види векселів існують і в чому полягає різниця між ними?
10. Дайте характеристику операцій банків з векселями (окремо по кожній операції).
11. Які операції можуть здійснюватись із казначейськими векселями?
12. Яким чином погашаються казначейські векселі?
13. Дайте визначення факторингу.
14. Які суб'єкти беруть участь у факторингу?
15. Що включає в себе комплекс факторингових послуг?
16. Які переваги використання факторингу?
17. Дайте класифікацію факторингу.
18. Розкрийте механізм надання факторингової послуги.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Комплекс факторингових послуг включає:
  - а) страхування будь-яких ризиків;
  - б) облік стану кредиторської заборгованості;
  - в) фінансування поставок товарів (послуг);
  - г) всі відповіді правильні;
  - г) правильними є відповіді б) і в).
2. Факторинг, при якому дебітор не інформується про поступку боргу:
  - а) класичний факторинг;
  - б) факторинг з правом регресу;
  - в) відкритий факторинг;
  - г) закритий факторинг;
  - г) факторинг без фінансування.

3. Факторинг з регресом і повним обслуговуванням має такі переваги:
- а) повна відсутність ризику;
  - б) економія на додаткових робочих місцях;
  - в) негайне отримання коштів;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді а) і в);
  - д) правильними є відповіді б) і в).
  - е) всі відповіді правильні.
4. При факторингу продавець відразу отримує:
- а) повне відшкодування вартості товару від покупця;
  - б) повне відшкодування вартості товару від факторингової компанії;
  - в) 80-90 % вартості товару від факторингової компанії;
  - г) 50-60 % вартості товару від покупця;
  - г) 50-60 % вартості товару від факторингової компанії;
  - д) відшкодування за поставлений товар не отримує.
5. Перевагами депозиту до запитання для вкладника є:
- а) висока ліквідність коштів;
  - б) отримання високих процентів;
  - в) можливість використання його як засобу платежу;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - д) правильними є відповіді а) і в).
6. Перевагами депозиту до запитання для банку є:
- а) необхідність створення значного резерву;
  - б) отримання плати за їх користування;
  - в) їх стабільність як джерела ресурсів;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - д) правильними є відповіді а) і в).
7. Вклади до запитання:
- а) складають значну частину грошової маси;
  - б) не використовуються для поточних розрахунків;
  - в) використовуються КБ для здійснення більшої частини їх активних операцій;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - д) правильними є відповіді а) і в).

8. Спільними рисами між строковими депозитами та депозитами до запитання є:
- а) висока ліквідність коштів;
  - б) завчасне (не менше тижня) повідомлення банку про їх вилучення;
  - в) необхідність створення резерву;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - д) правильними є відповіді а) і в).
9. Особливостями строкових депозитів є:
- а) використання таких коштів як засобу платежу;
  - б) нарахування відсотків;
  - в) створення незначного резерву;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - д) правильними є відповіді а) і в).
10. Депозитний сертифікат – це:
- а) різновид термінового вкладу для фізичних осіб;
  - б) різновид вкладу до запитання для фізичних осіб;
  - в) різновид термінового вкладу для юридичних осіб;
  - г) різновид вкладу до запитання для юридичних осіб;
  - г) правильними є відповіді а) і в);
  - д) правильними є відповіді в) і г).
11. Ощадні вклади населення відрізняються:
- а) незначним терміном залучення;
  - б) досить високою ліквідністю;
  - в) сплатою значних відсотків;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - д) правильними є відповіді а) і в).
12. Розрахунково-касові послуги включають:
- а) перевезення готівки;
  - б) безплатне проведення електронних розрахунків;
  - в) відкриття рахунків;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - д) правильними є відповіді а) і в).

13. Виконання банком доручення векселедержателя по отриманні платежу за векселем при настанні терміну оплати:
- а) інкасування векселів;
  - б) доміляція векселя;
  - в) авалювання векселів;
  - г) акцепт векселів;
  - д) облік векселів;
  - е) правильної відповіді немає.
14. Вексельне доручення, що забезпечує платіж за векселем:
- а) інкасування векселів;
  - б) доміляція векселя;
  - в) авалювання векселів;
  - г) акцепт векселів;
  - д) облік векселів;
  - е) правильної відповіді немає.
15. Призначення платником за векселем якої-небудь третьої особи:
- а) інкасування векселів;
  - б) доміляція векселя;
  - в) авалювання векселів;
  - г) акцепт векселів;
  - д) облік векселів;
  - е) правильної відповіді немає.
16. Підтвердження платником згоди на оплату за переказним векселем є:
- а) інкасування векселів;
  - б) доміляція векселя;
  - в) авалювання векселів;
  - г) акцепт векселів;
  - д) облік векселів;
  - е) правильної відповіді немає.
17. Казначейські векселі можуть використовуватися їх держателями для:
- а) сплати податків;
  - б) продажу фізичним особам;
  - в) розрахунків з юридичними особами;
  - г) забезпечення зобов'язань;
  - д) правильними є відповіді а), б), в);
  - е) правильними є відповіді а), в), г).

18. Діяльність Державного казначейства на грошовому ринку спрямована на:

- а) фінансування видатків Держбюджету;
- б) стягнення окремих податків для їх перерозподілу між іншими бюджетами;
- в) розробку нормативно-правових актів із питань бухгалтерського обліку та організації виконання бюджетів;
- г) правильними є відповіді а), б);
- г) правильними є відповіді а), в);
- д) правильними є все відповіді.

Література: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 29, 30, 35, 38, 39, 43, 49, 51, 74, 77, 82, 84, 88, 90, 94, 98, 104, 109, 113, 115, 116.

Тема 5. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

5.1. Ринок операцій “спот”

Валютними операціями називають певні банківські та фінансові операції, пов’язані з переходом права власності на валютні цінності. Це використання валютних цінностей як засобу платежу; вивезення, ввезення, пересилання та переказування валютних цінностей; отримання і надання кредитів, нарахування відсотків, дивідендів; залучення інвестицій, придбання цінних паперів та інші операції, здійснення яких відбувається тільки за умови отримання відповідних ліцензій Національного банку України. Валютні операції поділяють на поточні (касові) та термінові.

Основними видами поточних операцій є поточні (касові) операції в готівковій та безготівковій формах. *Готівкові операції* здійснюються обмінними пунктами банків, а *безготівкові* – банками, валютними біржами та іншими учасниками валютного ринку.

До поточних операцій належать операції з короткими термінами валютування – в межах трьох робочих днів.

Касова операція (угода з негайним постачанням) здійснюється на умовах *spot*. Касові операції на умовах *spot* використовуються не тільки для негайного одержання валюти, але і для страхування валютного ризику, проведення спекулятивних операцій.

Сутність валютної операції “спот” полягає в купівлі-продажу валюти на умовах її постачання банками-контрагентами на другий робочий день із дня заключення угоди за курсом, зафіксованим у момент її заключення.

Основна мета здійснення таких операцій – забезпечення потреб клієнтів банків в іноземній валюті, конверсія іноземних валют, а також купівля-продаж валюти з метою отримання прибутку за рахунок різниці в курсах цих валют.

5.2. Послуги на форвардному ринку

Форвардними операціями називають угоди з обміну валют за раніше узгодженим курсом, які укладаються сьогодні, проте дата валютування (тобто виконання контракту) відкладена на визначений термін у майбутньому.

Терміни форвардних угод стандартизовані та, як правило, не перевищують 12 місяців; найбільш поширеними є угоди на 1, 2, 3, 6, 9 та 12 місяців.

Форвардні угоди є твердими, тобто обов’язковими для виконання, і укладаються переважно з метою реальної купівлі або продажу

валюти. Найбільш поширеним є використання таких угод для страхування незабезпечених відкритих валютних позицій, проте часто вони можуть бути використані зі спекулятивною метою.

Умови форвардного контракту полягають у тому, що:

- валютний курс фіксується на момент укладення форвардної угоди;
- реальна передача валюти здійснюється через певний обумовлений стандартний проміжок часу;
- під час підписання угоди ніякі попередні платежі не здійснюються;
- обсяги контрактів не стандартизовані.

Недолік форвардних контрактів: оскільки форвардний контракт укладається поза біржею і не попадає під контроль за його виконанням з боку біржових органів нагляду, відповідальність за його виконання лежить на партнерах по угоді.

5.3. Валютні ф'ючерси й опціони

Валютними ф'ючерсами називають контрактні угоди на купівлю або продаж стандартизованої суми іноземної валюти за стандартизованою специфікацією валют та узгодженою ціною. Відповідно до такої угоди її учасники одержують і право, і зобов'язання обміняти обумовлену стандартизовану суму певної валюти на іншу в установлені терміни в майбутньому за курсами, визначеними на момент укладення угоди. Здійснення валютних ф'ючерсів відбувається тільки на біржовому ринку, що значно підвищує їхню надійність і рівень страхування валютних ризиків.

Особливостями валютного ф'ючерсного ринку є:

- високий ступінь стандартизації контрактів;
- обмежене коло валют, що обмінюються одна на одну;
- висока ліквідність контрактів;
- надійність укладених угод;
- можливість за незначних початкових витрат оперувати значними сумами.

Основними учасниками ф'ючерсного ринку є великі фінансові центри та клірингові банки, пенсійні фонди, центральні банки, фінансові організації, які працюють на фондовому ринку, члени й фахівці ф'ючерсної біржі, а також дрібні інвестори та приватні особи.

Ринок ф'ючерсних контрактів служить для двох основних цілей:

- по-перше, він дозволяє інвесторам страхувати себе від несприятливої зміни цін на ринку спот у майбутньому (операції хеджерів);
- по-друге, він дозволяє спекулянтам відкривати позиції на великі суми під незначне забезпечення.

Відмінною особливістю ф'ючерсних контрактів є перерозподіл ризику, що забезпечує високу ліквідність укладених угод. Фіксуючи обмінний курс, обидві сторони гарантують відсутність як збитків, так і прибутків.

Валютний опціон є своєрідною формою термінової угоди двох сторін – продавця і власника опціону, внаслідок якої власник опціону отримує право, а не зобов'язання, купити у продавця опціону або продати йому заздалегідь визначену суму однієї валюти в обмін на іншу (або на національну грошову одиницю) за обумовленим валютним курсом чи за курсом, визначеним на день обміну.

Залежно від місця продажу опціони поділяють на біржові, що вільно перебувають в обігу, та позабіржові. Біржові опціони можуть бути в обігу на вторинному ринку, вільно купуватися і продаватися третіми особами до завершення терміну використання. Ці опціони стандартизовані за певними видами валют, сумами й термінами виконання.

Стандартна специфікація валютного опціону містить такі реквізити:

- найменування валюти опціону;
- назву операції (купівля або продаж);
- суму валюти;
- курс обміну;
- дату завершення дії опціонного періоду;
- умови виконання опціону (певна дата чи опціонний період).

Позабіржові опціони продаються і купуються покупцем і банком, як правило, за індивідуальною угодою на договірних засадах і за специфікацією, що відповідає вимогам покупця.

Використання опціонів доцільне в таких випадках:

- якщо час і сума валютних надходжень чітко не визначені;
- з метою захисту експортних та імпорتنих потоків товарів, чутливих до зміни цін;
- у разі публікації прейскурантів на свої товари в іноземній валюті;
- з метою підтримки комерційної пропозиції на укладення контракту, оціненого в іноземній валюті;
- у разі потреби забезпечення одночасного страхування від комерційних і валютних ризиків.

5.4. Операції “своп”

Валютний своп – валютна операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах ”спот“ із одночасним продажем (або купівлею) тієї самої валюти на певний термін на умовах “форвард”, тобто здійснюється комбінація двох протилежних конверсійних угод на однакові суми, але з різними датами валютування.

Класичні свопи, залежно від послідовності виконаних операцій “спот” і “форвард”, поділяють на репорт і депорт. *Репорт* – це продаж валюти на умовах “спот” і одночасна купівля на умовах “форвард”. *Депорт* – купівля валюти на умовах “спот” і продаж на умовах “форвард”.

Головна мета використання валютних свопів полягає в:

- забезпеченні фінансування довгострокових зобов’язань в іноземній валюті;
- хеджуванні довгострокового валютного ризику;
- заміні валюти, в якій надходять прибутки від інвестицій, на іншу за вибором інвестора;
- забезпеченні конвертації експортованого капіталу в іншу валюту.

Переваги у використанні угод “своп” перед форвардними угодами полягають у тому, що:

- за здійснення валютного свопу завдяки регулярному обмінові відсотковими (компенсаційними) виплатами значно зменшується валютний ризик, оскільки він розподіляється між учасниками угоди;
- використання свопів дає змогу забезпечити хеджування довгострокових операційних та економічних ризиків;
- з точки зору бухгалтерського обліку валютні свопи класифікують як позабалансовий інструмент, тобто вони не відображаються в балансі та на рахунку прибутків і збитків, що дає певні технічні переваги.

5.5. Послуги за міжнародними розрахунками: акредитив і інкасо

Акредитивна форма розрахунків – форма безготівкових розрахунків за товари і послуги, за якої оплату пред’явлених постачальником документів про відвантаження товарів або надання послуг здійснює банк постачальника (в якому відкрито його рахунок) за рахунок коштів платника, що знаходяться на його розрахунковому рахунку в іншому банку

У розрахунках акредитивами беруть участь такі суб’єкти:

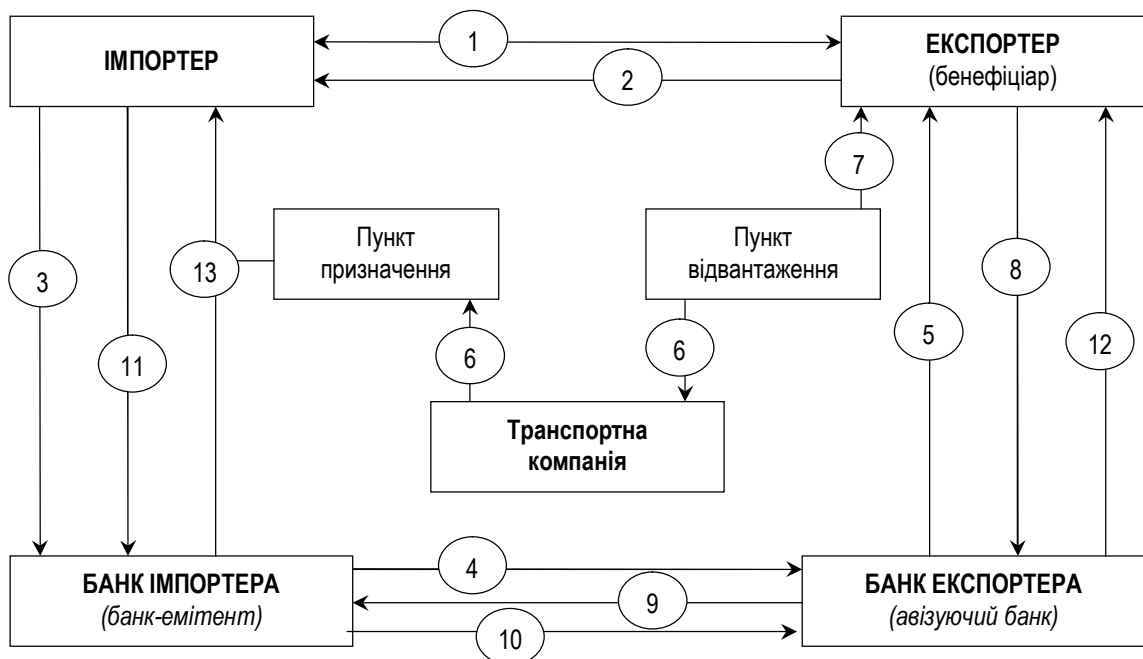
- імпортер (покупець);
- банк-емітент;
- авізуючий банк;
- експортер (продавець, бенефіціар).

Умови використання акредитивів у зовнішньоекономічній діяльності регламентуються Уніфікованими правилами та звичаями для документарних акредитивів, які розроблені Міжнародною торговельною палатою за № 500 (в редакції 1993 р.).

Акредитиви існують у формі:

- відзивного акредитива;
- безвідзивного акредитива;
- підтверженого акредитива;
- непідтверженого акредитива;
- револьверного акредитива;
- переказного акредитива;
- резервного акредитива.

Розрахунки акредитивами здійснюються відповідно до схеми, наведеної на рис. 5.1.

Рис. 5.1. Схема організації розрахунків акредитивами

Імпортер та експортер укладають угоду (1), в якій зазначається, що розрахунки між ними будуть проводитись за допомогою документарного акредитива. Після підписання угоди експортер повідомляє імпортеру про готовність відправити товари (2). Імпортер подає до банку заяву про відкриття акредитива (3). Банк імпортера проводить оформлення акредитива і направляє його в банк експортера (4) для перевірки. Авізуючий банк, перевіривши акредитив, повідомляє про це експортеру (5) і доводить до його відома умови акредитивної угоди. Експортер після перевірки достовірності акредитива умовам укладеної угоди відвантажує товар (6). Товарно-транспортні документи, які він отримує від транспортної компанії (7), експортер передає

до свого банку (8), де вони перевіряються і пересилаються до банку імпортера (9). Одержавши документи, банк імпортера проводить їх перевірку і в разі підтвердження відповідності здійснює платіж банку експортера (10). При цьому з рахунку імпортера списується відповідна сума коштів (11). Банк експортера після отримання пересланих коштів зараховує їх на рахунок експортера (12). Банк-емітент передає комерційні документи імпортеру (13), і той стає власником товару, який отримує в пункті призначення.

Акредитивна форма розрахунків має як суттєві переваги, так і недоліки.

По-перше, акредитив є більш надійною формою розрахунків. Вона дозволяє уникнути більшої частини ризиків при виконанні зовнішньоекономічних контрактів. По-друге, оплату за відвантажені товари експортер отримує до переходу права власності на них до імпортера. По-третє, витрати, що пов'язані при його використанні, значно вищі, ніж при інкасо чи банківському переказу. Звичайно, це є платою за надійність, але в той же час і стримуючим фактором, який визначає спроможність контрагентів використовувати його.

Інкасова форма розрахунків – форма безготівкових розрахунків за товари та послуги, що являє собою домовленість експортера зі своїм банком, яка передбачає зобов'язання передачі товарно-транспортних документів імпортеру тільки після оплати їм відвантаженого товару (чи наданих послуг).

Використання інкасової форми розрахунків регулюється Уніфікованими правилами по інкасо (в редакції 1995 р., № 322).

Інкасо поділяють на чисте та документарне.

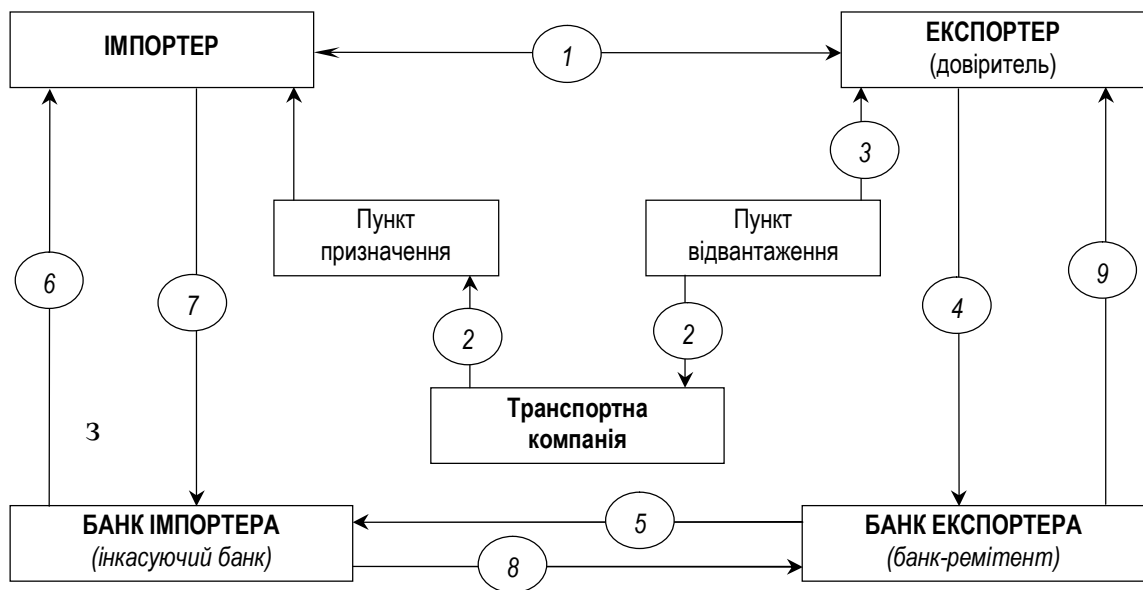
Чисте інкасо – це інкасо фінансових документів без супроводження їх комерційними документами.

Документарне інкасо – це інкасо фінансових документів, що супроводжуються комерційними документами, або інкасо тільки комерційних документів.

У розрахунках із використанням інкасо можуть брати участь такі сторони:

- довіритель;
- банк-ремітент;
- інкасуєчий банк;
- банк-представник;
- платник.

Інкасова форма розрахунків може здійснюватися за такою схемою (рис. 5.2).

Рис. 5.2. Схема здійснення інкасової форми розрахунків

Розрахунки за допомогою інкасо здійснюються таким чином. Спочатку контрагенти підписують угоду (1), згідно з якою розрахунки між ними будуть проводитись із використанням інкасо. Після відвантаження товару (2) товарно-транспортні документи, отримані від транспортної компанії, експортер (3) передає своєму банку разом із фінансовими документами та інкасовим дорученням (4). Банк-ремітент після відповідної перевірки отриманих документів, згідно з вимогами інкасового доручення, відправляє їх разом із дорученням банку-кореспонденту в країні імпортера (5). Інкасуєчий банк після отримання доручення та інших документів передає їх імпортеру для перевірки та отримання оплати (чи акцепту тратт) (6). Після отримання платежу від імпортера (або акцепту тратт) (7) банк імпортера переводить відповідну суму на рахунок банку-ремітента (8). Останній після отримання переводу зараховує відповідну суму на рахунок експортера (9).

Преваги інкасової форми розрахунків:

- простота та низька вартість виконання операцій;
- більш швидка оплата (навіть у порівнянні з рахунком-фактурою);
- передача безпосередньо покупцю документів, а в окремих випадках товарів після попередньої домовленості проти оплати належної суми або акцепту векселя.

Однак, якщо покупець відмовляється прийняти документи, пошуки нового покупця чи повернення товару можуть спричинити значні витрати.

План семінарського заняття

1. Конверсійні операції на валютному ринку:
  - ринок операцій “спот”;
  - форвардні операції;
  - валютні ф’ючерси;
  - валютні опціони;
  - операції “своп”.
2. Міжнародні розрахунки:
  - основні форми міжнародних розрахунків: інкасо, акредитив, банківський переказ;
  - валютні клірингові розрахунки.

Термінологічний словник

Авізуючий банк – банк, якому доручається проінформувати експортера про відкриття на його користь акредитива та передати йому текст акредитива, підтвердивши його дійсність.

Акредитив (лат. *accreditivus* – *довірчий*) – розрахунковий або грошовий документ, який містить розпорядження (доручення) банку чи іншої кредитної установи іншому банкові чи кредитній установі про виплату фізичній або юридичній особі певної суми на зазначених в акредитиві умовах.

Акредитивна форма розрахунків – форма безготівкових розрахунків за товари і послуги, за якої оплату пред’явлених поставачальником документів про відвантаження товарів або надання послуг здійснює банк поставачальника (в якому відкрито його рахунок) за рахунок коштів платника, що знаходяться на його розрахунковому рахунку в іншому банку.

Банк-емітент – банк, який відриває акредитив за дорученням свого клієнта.

Банк-платник, або виконуючий банк – банк, який виступає платником бенефіціара грошових коштів проти документів, передбачених акредитивом.

Банк-представник – інкасуєчий банк, що передає документи платникові і одержує від нього платіж або акцепт.

Банк-ремітент – банк, якому довіритель доручає здійснення операції по інкасуванню.

Безвідзивний акредитив – акредитив, що не може бути анульований до завершення терміну, на який він відкритий, а також не може бути змінений без згоди постачальника товару (послуги).

Бенефіціар – особа, якій призначений платіж, або на користь якої відкрито акредитив.

Біржовий строковий контракт (контракт, строковий контракт) – стандартизований контракт на термін (тобто з поставкою та розрахунками в майбутньому), прийнятий біржею до торгівлі, типові реквізити якого визначаються в його специфікації.

Валютний своп – валютна операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах “спот” із одночасним продажем (або купівлею) тієї самої валюти на певний термін на умовах “форвард”, тобто здійснюється комбінація двох протилежних конверсійних угод на однакові суми, але з різними датами валютування.

Виконуючий банк – банк, який за дорученням банку-емітента здійснює платіж проти документів, визначених в акредитиві. Виконуючий банк, залежно від операції за акредитивом, виконання якої доручено йому банком-емітентом, також може бути авізуючим банком.

Відзивний акредитив – акредитив, за умовами якого покупець має право анулювати його в будь-який час або змінити умови без попереднього повідомлення про це бенефіціара.

Депорт – це купівля валюти на умовах “спот” і продаж на умовах “форвард”.

Довіритель – клієнт, який доручає операцію по інкасуванню своєму банку.

Документарне інкасо – це інкасо фінансових документів, що супроводжуються комерційними документами, або інкасо тільки комерційних документів.

Заявник акредитива – платник, який подав обслуговуючому банку заяву про відкриття акредитива;

Інкасо – здійснення банком за дорученням клієнта операцій з розрахунковими та супровідними документами з метою одержання платежу або передавання розрахункових та/чи супровідних документів проти платежу, або передавання розрахункових та/чи супровідних документів на інших умовах.

Інкасуючий банк – будь-який банк, який не є банком-ремітентом, і бере участь в операції стосовно виконання інкасового доручення.

Негоціюючий банк – банк, який проводить оцінку документів при акредитивній формі розрахунків, здійснює платіж проти документів і бере на себе фінансові ризики.

Непідтверджений акредитив – акредитив, який передбачає, що банк, який бере участь в цій операції (авізуючий банк), не бере на себе зобов'язання щодо виконання акредитива.

Опціон “кол” – дає право його власникові купити певну суму однієї валюти в обмін на іншу.

Опціон “пут” – дає власникові право продати певну суму однієї валюти в обмін на іншу.

Опціонний контракт (опціон) – біржовий строковий контракт, який в обмін на отримання премії надає покупцеві право, але не обов'язок, купити або продати базовий актив (або провести взаєморозрахунки) за ціною та в терміни, обумовлені контрактом. Премія за біржовим опціонним контрактом визначається контрагентами на момент його укладення.

Перевідний акредитив – акредитив, за яким постачальник може переадресувати платежі третім особам.

Підтверджений акредитив – акредитив, при використанні якого банк-кореспондент гарантує постачальнику оплату відвантажених ним товарів незалежно від надходження коштів від банку-емітента.

Підтверджуючий банк – банк, який бере на себе зобов'язання перед бенефіціаром здійснити платіж (чи акцепт тратт) за акредитивом.

Револьверний акредитив – акредитив, що автоматично відновлюється на попередніх умовах після використання первинної суми до виплати зазначеної в акредитиві граничної суми.

Резервний акредитив – акредитив, що виконує функцію банківської гарантії, платежі за яким проводяться проти пред'явлення транспортних документів.

Репорт – це продаж валюти на умовах “спот” і одночасна купівля на умовах “форвард”.

Форвардні операції – вид строкових валютних угод, за яких під час укладання угоди фіксується сума, валютний курс і стандартний термін поставки валюти за контрактом купівлі-продажу, але до настання обумовленого терміну платежі не здійснюються.

Ф'ючерсні операції – строкові валютні операції на біржовому ринку. При здійсненні такої операції вказується курс купівлі-продажу валюти на певну дату. Покупець ф'ючерсного контракту має право відмовитись від нього за згодою іншої сторони. Розрахунки за ф'ючерсними операціями проводяться під час виконання угоди в обумовлений термін.

Чисте інкасо – це інкасо фінансових документів без супроводження їх комерційними документами.

Теми рефератів

1. Ринок операцій “спот”.
2. Операції на форвардному валютному ринку.
3. Валютні ф’ючерси.
4. Валютні опціони.
5. Фінансові послуги як складовий елемент акредитивної форми міжнародних розрахунків.
6. Роль валютних клірингових розрахунків.

Контрольні питання

1. Які операції належать до валютних?
2. У чому полягає сутність операцій “спот?”
3. Що таке форвардні операції?
4. Які ознаки притаманні форвардам?
5. Основні умови форвардного контракту.
6. Що таке валютні ф’ючерси?
7. Особливості ф’ючерсного ринку.
8. Яким цілям служить ф’ючерсний ринок?
9. Що таке валютний опціон?
10. Що містить стандартна специфікація валютного опціону?
11. В яких випадках є доцільним використання валютного опціону?
12. Що таке валютний своп?
13. Охарактеризуйте види валютних свопів.
14. Якими є переваги валютних свопів перед форвардами?
15. Дайте визначення акредитивної форми розрахунків.
16. Назвіть суб’єкти, які беруть участь у розрахунках акредитивами.
17. Види акредитивів та їх характеристика.
18. Дайте характеристику механізму акредитивної форми розрахунків.
19. Переваги і недоліки акредитивної форми розрахунків.
20. Що таке інкасова форма розрахунків?
21. Які види інкасо існують?
22. Які суб’єкти беруть участь в інкасовій формі розрахунків?
23. Дайте характеристику механізму інкасової форми розрахунків.
24. Переваги і недоліки інкасової форми розрахунків.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Валютна операція, що передбачає поставку валюти на другий робочий день:
  - а) ф’ючерс;
  - б) форвард;
  - в) спот;
  - г) опціон;

- г) своп;
  - д) арбітраж.
2. Угода, що дає право одному з учасників відмовитись від її виконання:
- а) ф'ючерс;
  - б) форвард;
  - в) спот;
  - г) опціон;
  - г) своп;
  - д) арбітраж.
3. Операція, що поєднує в собі 2 протилежні угоди:
- а) ф'ючерс;
  - б) форвард;
  - в) спот;
  - г) опціон;
  - г) своп;
  - д) арбітраж.
4. Угода, що характеризується високим ступенем стандартизації:
- а) ф'ючерс;
  - б) форвард;
  - в) спот;
  - г) опціон;
  - г) своп;
  - д) арбітраж.
5. Угоди, що укладаються переважно поза біржовим ринком:
- а) ф'ючерс;
  - б) форвард;
  - в) спот;
  - г) опціон;
  - г) своп;
  - д) арбітраж.
6. Угода, що має найкоротший термін виконання:
- а) ф'ючерс;
  - б) форвард;
  - в) спот;
  - г) опціон;
  - г) своп;
  - д) арбітраж.

7. Угоди, що укладаються тільки на біржовому ринку:
- а) ф'ючерс;
  - б) форвард;
  - в) спот;
  - г) опціон;
  - г) своп;
  - д) арбітраж.
8. Угода, головною метою якої є отримання прибутку від курсової різниці:
- а) ф'ючерс;
  - б) форвард;
  - в) спот;
  - г) опціон;
  - г) своп;
  - д) арбітраж.
9. Суб'єктами акредитивної угоди є:
- а) авізуючий банк;
  - б) банк-представник;
  - в) підтверджуючий банк;
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - г) правильними є відповіді а) і в);
  - д) всі відповіді правильні.
10. Суб'єктами інкасової операції є:
- а) банк-ремітент;
  - б) негоціюючий банк;
  - в) виконуючий банк;
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - г) правильними є відповіді а) і в);
  - д) всі відповіді правильні.
11. Перевагами акредитивної форми розрахунків є:
- а) незначні витрати на її здійснення;
  - б) мають найбільшу гарантію виконання;
  - в) дозволяють уникнути більшої частини ризиків;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді а) і в);
  - д) правильними є відповіді б) і в).
12. Недоліками інкасової форми розрахунків є:
- а) недостатня гарантованість її виконання;
  - б) значні витрати на її здійснення;

- в) недостатня швидкість виконання;
  - г) правильними є відповіді а) і б);
  - г) правильними є відповіді а) і в);
  - д) правильними є відповіді б) і в).
13. Формами валютного клірингу залежно від способу регулювання сальдо клірингового рахунку є:
- а) повний кліринг;
  - б) неконвертований;
  - в) двосторонній;
  - г) частковий;
  - г) односторонній;
  - д) правильної відповіді немає.
14. Цілями валютного клірингу є:
- а) безповоротне фінансування однією країною іншої;
  - б) дискримінація інших країн;
  - в) вирівнювання платіжного балансу;
  - г) застосування валютних обмежень;
  - г) правильними є відповіді б), в);
  - д) правильними є відповіді а), в).
15. Суть валютного клірингу полягає в:
- а) обслуговуванні зовнішнього боргу;
  - б) посиленні валютних обмежень;
  - в) заліку зустрічних вимог та зобов'язань;
  - г) блокуванні виручки експортерів;
  - г) обмеженні продажу валюти імпортерам;
  - д) стабілізації обмінних курсів валют.

Література: 29, 53, 75, 77, 83, 88, 90, 91, 95, 98, 109, 111, 113, 116, 117, 121, 122.

ТЕМА 6. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА КРЕДИТНОМУ РИНКУ

6.1. Послуги кредитних спілок

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах із метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Кредитна спілка створюється на підставі рішення установчих зборів. Чисельність засновників (членів) кредитної спілки не може бути менше ніж 50 осіб, які можуть бути членами кредитної спілки та об'єднані хоча б за однією з таких ознак: мають спільне місце роботи чи навчання або належать до однієї місцевої (включаючи районні та обласні) профспілкової, іншої громадської чи релігійної організації, або проживають в одному селі, селищі, місті, районі, області.

Діяльність кредитної спілки полягає в:

- прийманні вступних та обов'язкових пайових та інших внесків від членів спілки;
- наданні кредитів своїм членам;
- залучення на договірних умовах внесків (вклади) своїх членів на депозитні рахунки;
- залученні на договірних умовах кредитів;
- наданні кредитів іншим кредитним спілкам тощо.

Вона є поручителем виконання, членом спілки зобов'язань перед третіми особами.

ЗАЛУЧЕННЯ ВНЕСКІВ ЧЛЕНІВ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

У кредитній спілці можуть застосовуватися такі види внесків членів кредитної спілки:

1. *Вступний внесок* – обов'язковий незворотний внесок, що вноситься особою одноразово на момент її вступу в члени спілки. На вступний внесок відсотки не нараховуються (дохід не розподіляється). Вступний внесок повністю спрямовується на формування резервного фонду спілки. Вступний внесок є власністю кредитної спілки та поповнює її інституційний капітал.

2. *Обов'язковий внесок пайового типу* – обов'язковий зворотний внесок, що вноситься особою на момент її вступу в члени спілки. На обов'язковий внесок пайового типу може розподілятися дохід за результатами роботи кредитної спілки за певний період у розмірі та порядку, визначеному правлінням спілки. Обов'язковий внесок пайового типу спрямовується на надання позичок членам кредитної спілки, формування пайового фонду, прирівняного до власного капіталу.

Обов'язковий внесок пайового типу є власністю члена і може бути повернутий за його бажанням, що спричиняє припинення членства в спілці.

3. *Додатковий внесок пайового типу* – необов'язковий зворотний внесок члена, максимальний розмір якого законодавством не регламентується і може бути обмежений лише рішенням правління спілки. На додатковий внесок пайового типу може розподілятися дохід за результатами роботи кредитної спілки за певний період у розмірі та порядку, визначеному правлінням спілки. Додатковий внесок пайового типу спрямовується на надання позичок членам кредитної спілки, формування пайового фонду, прирівняного до власного капіталу. Додатковий внесок пайового типу є власністю члена і може бути повернений за його бажанням.

4. *Внесок депозитного типу* – необов'язковий зворотний внесок члена, розмір і термін перебування в користуванні спілки якого визначено відповідними угодами. На внесок депозитного типу здійснюється нарахування відсотків згідно з укладеними угодами. Внесок депозитного типу спрямовується на надання позичок членам кредитної спілки та входить до складу її зобов'язань. Внесок депозитного типу є власністю члена та повертається йому згідно з умовами укладених угод.

5. *Цільовий внесок члена* – незворотний внесок, який використовується на потреби розвитку кредитної спілки. Обов'язковість внесення цільових внесків визначається положеннями про відповідні цільові (спеціальні) внески. На цільовий внесок члена відсотки не нараховуються (дохід не розподіляється). Цільовий внесок члена є власністю кредитної спілки.

НАДАННЯ ПОЗИЧОК ЧЛЕНАМ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

Послуги з надання позичок членам кредитної спілки регламентуються кредитною політикою кредитної спілки.

При прийнятті рішення про надання позичок членам основною умовою є очевидна та належним чином підтверджена здатність члена повернути основну суму та відсотки за позичкою у встановлений в угоді термін за рахунок власних джерел доходу. Така здатність для підприємницьких позичок забезпечується обов'язковим складанням та аналізом бізнес-плану. Для споживчих позичок сума місячного платежу не повинна перевищувати 50 % чистого місячного доходу позичальника (чистий місячний дохід – це загальний місячний дохід за мінусом місячних оплат за іншими зобов'язаннями позичальника). При цьому такий дохід повинен бути реальним та очевидним.

Додатковими умовами прийняття рішення про надання позички члену кредитної спілки можуть бути його кредитна історія в спілці та можливе застосування одного з видів забезпечення.

Всі рішення про надання позичок приймаються кредитним комітетом спілки на його засіданнях, що фіксується у встановленому порядку в протоколах.

Жоден член кредитної спілки не може мати зобов'язань перед кредитною спілкою більше, ніж за двома позичками.

Кредитна угода може бути пролонгована за умови відсутності у позичальника поточної простроченої заборгованості. У разі пролонгації дії кредитної угоди обов'язковою умовою повинно бути те, що подальші платежі зі сплати позички включатимуть не лише відсотки, а й частину основної суми позички. Повторна пролонгація угоди не допускається.

6.2. Форфейтингові послуги

Форфейтинг – це купівля боргу, вираженого в оборотному документі, у кредитора на безобіговій основі. Це означає, що покупець боргу (форфейтер) приймає на себе зобов'язання про відмовлення – форфейтинг – від звертання регресивної вимоги до кредитора при неможливості одержання задоволення в боржника.

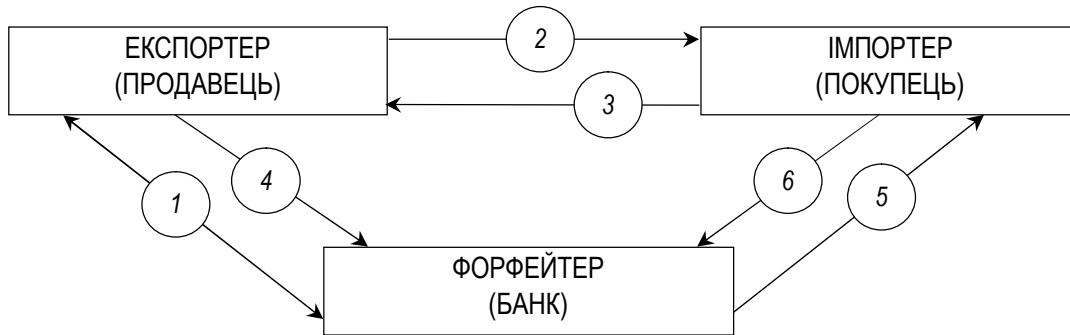
Суб'єктами форфейтингової операції є:

- експортер (продавець);
- імпортер (покупець);
- форфейтер (банк);
- гарант.

Властивості форфейтингу:

- взаємозв'язок із зовнішньоторговельними операціями;
- угоди форфейтингу укладаються переважно у ВКВ;
- основними документами, що застосовуються при здійсненні форфейтингових операцій, є векселі – прості та переказні;
- кредитування експорту здійснюється шляхом купівлі векселів та інших боргових зобов'язань на дисконтній основі;
- кредитування здійснюється на середньостроковій основі;
- дисконтування проводиться на основі фіксованої процентної ставки;
- у більшості випадків форфейтинг пов'язаний із реалізацією товарів інвестиційного призначення.

Порядок проведення форфейтингової операції в загальному виді поданий на рис. 6.1.

Рис. 6.1. Механізм здійснення форфейтингової операції

- 1 – переговори з форфейтером про ініціалізацію угоди;
- 2 – поставка товару імпортеру;
- 3 – плата імпортером товару шляхом випуску векселів;
- 4 – продаж векселів форфейтеру з дисконтом;
- 5 – пред’явлення форфейтером векселів до оплати імпортеру;
- 6 – оплата векселів імпортером.

ВАРТІСТЬ ФОРФЕЙТИНГОВОЇ ПОСЛУГИ

Витрати експортера по організації форфейтингового фінансування складаються зі ставки дисконту, комісії за ризики і обслуговування.

Ставка дисконту базується на процентній ставці за кредит, наданий на термін, рівний середньому терміну дисконтних векселів.

Потім форфейтеру потрібно визначити розмір премії, стягнутої понад суму дисконту. Рівень премії відбиває ступінь ризиків, яких зазнає форфейтер. Найчастіше вони зв’язані з політичними труднощами чи проблемами трансферту, значно рідше – з неспроможністю гаранта, оскільки гарантію зазвичай беруть у першокласного інституту.

Наступний компонент премії пов’язаний з тим, що форфейтингове фінансування надається за фіксованою процентною ставкою. І хоча форфейтер може погодити терміни отриманих і наданих позичок, процентний ризик залишається.

Якщо векселі виражені у валюті, мало розповсюдженій на ринку, то премія може містити в собі ще один компонент, а саме комісійні, пов’язані з проведенням форфейтером операції валютного свопа.

Нарешті, ще однією складовою премії є кошти, що забезпечують форфейтеру покриття його управлінських витрат на організацію угоди (0,5 % від ставки дисконту).

Переваги та недоліки форфейтингового фінансування

	Переваги	Недоліки
Експортер	<ol style="list-style-type: none"> 1. Надання форфейтингових послуг на основі фіксованої ставки. 2. Фінансування за рахунок форфейтера без права регресу на експортера. 3. Можливість одержання готівки відразу після постачання продукції. 4. Відсутність витрат часу і грошей на управління боргом. 5. Відсутність ризиків. 6. Простота документації і можливість швидкого оформлення вексельних боргових інструментів. 7. Конфіденційний характер даних операцій 	<p>Більш висока, ніж при звичайному комерційному кредитуванні, маржа форфейтера</p>
Імпортер	<ol style="list-style-type: none"> 1. Простота і швидкість оформлення документації. 2. Можливість одержання кредиту за фіксованою процентною ставкою 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Необхідність платити комісію за гарантію. 2. Більш висока маржа форфейтера
Форфейтер	<ol style="list-style-type: none"> 1. Простота і швидкість оформлення документації. 2. Можливість легко реалізувати куплені активи на вторинному ринку. 3. Більш висока маржа, ніж при операціях кредитування 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність права регресу у випадку несплати боргу. 2. Необхідність знання вексельного законодавства країни імпортера. 3. Відповідальність за перевірку кредитоспроможності гаранта. 4. Необхідність нести всі процентні ризики до закінчення терміну векселів. 5. Неможливість виконати платіж раніше терміну
Гарант	<ol style="list-style-type: none"> 1. Простота оформлення угоди. 2. Одержання комісії за свої послуги 	<p>Гарант приймає на себе абсолютне зобов'язання оплати векселів, що гарантуються</p>

6.3. Послуги лізингових компаній

Фінансовий лізинг (далі – лізинг) – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів.

Суб'єктами лізингу можуть бути:

- лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;
- лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;
- продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу;
- інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

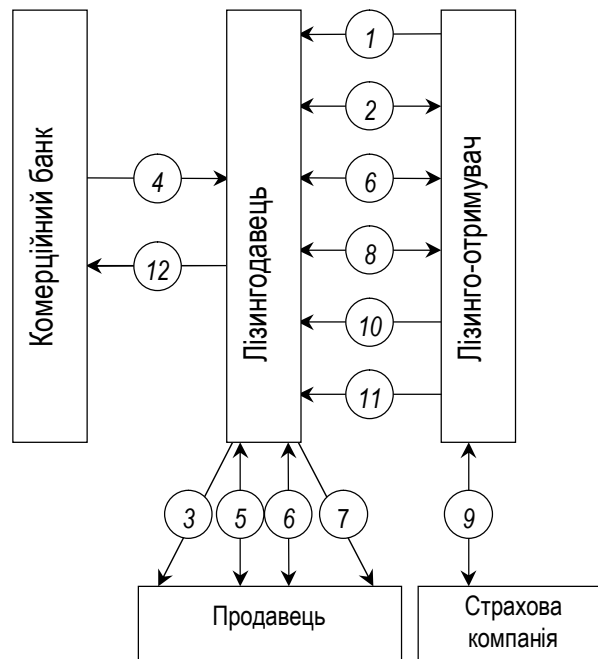
Непрямими учасниками лізингової угоди є комерційні та інвестиційні банки, що кредитують лізингодавця та виступають гарантами угод, страхові компанії, брокерські та інші посередницькі фірми.

Механізм здійснення лізингових операцій:

1. Підготовка та обґрунтування лізингової угоди:
  - прийом заявки на лізингові послуги від клієнта;
  - визначення орієнтованої вартості лізингу;
  - аналіз документів, що характеризують фінансовий стан клієнта на час подання заявки;
  - аналіз бізнес-плану, поданого клієнтом;
  - визначення потенційних можливостей клієнта щодо виконання платіжних зобов'язань за лізингом;
  - складання замовлення – наряду, що подається постачальникові лізингодавцем;
  - прийняття рішення про надання лізингових послуг.
2. Юридичне оформлення лізингової угоди (якщо прийняте рішення про її надання):
  - підготовка та укладання угоди про надання кредиту для фінансування лізингової угоди (за необхідності);
  - підготовка та укладання угоди купівлі-продажу з фірмою-постачальником;
  - підготовка та укладання лізингової угоди;
  - підготовка та укладання угоди страхування майна – об'єкта лізингу;
  - розробка плану реалізації лізингової угоди.
3. Моніторинг виконання лізингової угоди. На цьому етапі здійснюється експлуатація об'єкта лізингу. Лізингоодержувач забезпечує

збереження лізингового майна, виконує роботи по утриманню його в робочому стані, здійснює виплати лізингових платежів. На даному етапі лізингові операції відображаються в бухгалтерському обліку та звітності, а після закінчення строку лізингу оформляються відносини щодо подальшого використання устаткування.

У загальному вигляді принципова схема взаємовідносин суб'єктів лізингової угоди в лізингових операціях наведена на рис. 6.2.

Рис. 6.2. Механізм надання лізингових послуг

- 1 – заявка від лізингоотримувача;
- 2 – аналіз платоспроможності лізингоотримувача та визначення ефективності його проекту;
- 3 – замовлення предмета лізингу;
- 4 – отримання банківського кредиту;
- 5 – договір купівлі-продажу предмета лізингу;
- 6 – акт приймання-передачі предмета лізингу;
- 7 – оплата поставки;
- 8 – договір лізингу;
- 9 – страхування предмета лізингу;
- 10 – періодичні лізингові платежі;
- 11 – повернення предмета лізингу;
- 12 – погашення кредиту та відсотків за ним.

Складові лізингових платежів:

- сума, яка відшкодовує частину вартості об'єкта лізингу;
- платіж як винагорода лізингодавцю за отримане у лізинг майно;

- компенсація відсотків за кредитом;
- інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу.

Усі види ризиків, що виникають при лізингових операціях, можна об'єднати в три групи:

- суто лізингові ризики – належать ризики, пов'язані з динамікою чи зміною вартісних, технологічних і технічних характеристик об'єктів лізингу;
- фінансові ризики – виникають у процесі розрахункових і фінансових операцій, які здійснюються під час виконання лізингової угоди;
- політичні та юридичні ризики – носять некомерційний характер, але безпосередньо впливають на результати господарської діяльності.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЛІЗИНГУ

З точки зору *лізингоодержувача* ці переваги наступні:

- можливе використання нової дорогої техніки, високих технологій без значних одноразових витрат;
- лізинг припускає 100 % кредитування і, як правило, не потребує негайного повернення платежів;
- лізингові платежі в повному обсязі входять до собівартості продукції і знижують оподатковуваний прибуток;
- у багатьох країнах законодавчо встановлені податкові пільги для лізингових операцій;
- порядок здійснення лізингових платежів більш гнучкий, ніж за кредитними угодами;
- лізинг доступний малим і середнім підприємствам;

Підприємству-виробнику лізинг вигідний тим, що:

- з його допомогою підтримується тісний зв'язок між виробниками і споживачами техніки;
- збуваючи продукцію за лізингом, виробник вирішує проблему отримання плати за неї, що зміцнює його фінансове становище;
- створюються передумови для скорочення витрат на рекламу, аналіз ринку, пошук споживачів;
- в особі лізингової компанії виробник знаходить постійного оптового споживача, який готовий оплатити стовідсоткову вартість замовлення відразу, тому виробник може надати знижку через відсутність ризику неплатежу;
- збільшуються обсяги продажу за рахунок підвищення попиту на допоміжне обладнання, оснащення, інструмент, що використовується під час експлуатації об'єктів лізингової угоди.

Якщо лізингодавцем виступає банк, то він також має свої вигоди:

- розширення кола банківських операцій, ріст числа клієнтів і відповідно збільшення отримуваних доходів;
- зниження ризику втрат від неплатоспроможності клієнтів;
- отримання доходу у вигляді комісійних по лізингу.

У той же час слід зазначити, що лізинг має ряд недоліків:

- кількість учасників лізингової угоди більша, ніж при купівлі майна за рахунок позики, тому операції відрізняються досить складною організацією;
- на підготовку лізингової угоди може знадобитися більше часу, ніж на підготовку контракту на купівлю;
- вищі можуть бути і адміністративні витрати, тому вважається, що ціна лізингу може бути нижчою або рівною ціні позики тільки при наявності певних податкових пільг.

Якщо науково-технічний прогрес робить об'єкт лізингу застарілим, при фінансовому лізингу лізингові платежі не припиняються до закінчення угоди.

6.4. Послуги ломбардів

Ломбард – фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам готівкою або у безготівковій формі за рахунок власних або залучених коштів, крім депозитів, під заставу майна та майнових прав на визначений строк і під відсоток, а також надання супутніх ломбардних послуг.

Для надання фінансових послуг ломбард повинен відповідати таким вимогам:

- діяльність ломбарду повинна відповідати вимогам законодавства про фінансові послуги;
- повинен бути внесений до Державного реєстру фінансових установ;
- у разі необхідності мати ліцензію на надання певних видів фінансових послуг;
- мати внутрішні правила або положення, що регламентують надання ломбардом фінансових та супутніх послуг, затверджених у встановленому порядку;
- установчі документи ломбарду повинні містити вичерпний перелік видів фінансових послуг та супутніх послуг, які надає ломбард;
- у повному найменуванні ломбарду повинно бути слово “ломбард”.

До фінансових послуг ломбарду належать:

- надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів;
- надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів.

До супутніх послуг ломбарду, якщо інше не встановлено законом, належать:

- оцінка заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору;
- надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентського договору зі страховою компанією;
- реалізація заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору.

Умови надання ломбардом фінансових кредитів:

- надає фінансові кредити на підставі договору;
- самостійно розробляє правила надання фінансових кредитів;
- самостійно визначає відсоткові ставки за кредитами і тарифи за операції з відповідального зберігання майна;
- має право брати в заставу майно, грошова оцінка якого перевищує суму кредиту, що надається ломбардом;
- не має права надавати фінансові кредити під відсоток, ставка якого є нижчою за середньозважену відсоткову ставку за кредитами, які бере ломбард, розраховану станом на перше число кварталу, в якому видається фінансовий кредит;
- не має права надавати фінансові кредити, які не забезпечені заставою;
- надання безвідсоткових фінансових кредитів забороняється.

Ломбардна послуга складається із двох взаємозалежних частин.

Перша частина – безпосередньо кредитна послуга, тобто надання кредитором грошової позики позичальнику на умовах терміновості, платності й повернення.

Другою частиною ломбардної операції виступає забезпечення зобов'язань позичальника, а саме: а) одержання кредитором упевненості в тому, що зобов'язання позичальником будуть виконані належним чином й у строк; б) додаткового інструмента примусу позичальника до належного виконання зобов'язань.

Суб'єктами першої частини ломбардної операції (кредитного договору або договору ломбардної позички) є кредитор, або активна сторона зобов'язання, і позичальник, або пасивна сторона зобов'язання.

За своїм економічним призначенням ломбардні позички мають переважно споживчий характер або призначені для користування в інтересах індивідуальних осіб, тому в переважній більшості ломбардних операцій позичальниками є фізичні особи.

Друга частина ломбардної операції – договір застави (або договір про заставу) – це двостороннє зобов'язання, суб'єктами якого

виступають заставник і заставоутримувач. Сторонами договору застави при ломбардній операції є відповідні сторони кредитного договору: заставник – позичальник, а заставоутримувач – кредитор.

При здійсненні ломбардної операції законодавство вимагає страхувати заставлене майно заставоутримувачем за рахунок і в інтересах заставника. Якщо кредитор здійснює щодня значну кількість ломбардних операцій, то між кредитором і страховою компанією укладається агентський договір, за яким кредитор – агент страховика – страхової компанії, а договір про страхування закладеного майна укладається між заставником як застрахованим і заставоутримувачем як агентом, що діє від імені страховика.

ПОЗИЧКИ ПІД ЗАСТАВУ ПРЕДМЕТІВ ДОМАШНЬОГО Й ОСОБИСТОГО КОРИСТУВАННЯ І ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ

Перелік майна, що приймається під заставу, встановлюється керівником ломбарду відповідно до діючого законодавства.

Майно, що здається ломбардам під заставу, оцінюється за згодою сторін, а вироби з дорогоцінних металів і дорогоцінного каменю – за діючими цінами, затвердженими Міністерством фінансів України відповідно до проби.

Вироби з дорогоцінних металів і дорогоцінних каменів, які приймаються, ретельно оглядаються по зовнішньому вигляду й за згодою заставника випробовуються пробірними реактивами. Після визначення проби вироби зважують на лабораторних вагах. Золоті годинники для визначення ваги зважують разом із механізмом. Дорогоцінні і напівкоштовні камені, що є у виробах, не виймаються, а їх вага визначається каратометрами.

Застава майна в ломбарді оформляється видачею ломбардом заставного квитка або укладанням з позичальником договорів ломбардної позики й застави майна в ломбарді.

Ломбард видає позичку під заставу майна в розмірі, зазначеному в заставному квитку, що не може перевищувати оцінної вартості застави. Ломбард може встановлювати граничний розмір позички. У деяких ломбардах така межа встановлена в сумі 5000-7000 грн.

У випадку реалізації майна, яке не вимагають в строк, із суми, вирученої від продажу, погашаються плата за зберігання і витрати із продажу майна. Залишок суми повертається ломбардом власникові заставного квитка або зараховується на його ім'я на депозит у нотаріальній конторі. Залишок суми, який не вимагають протягом 3-х років від дня продажу, зараховується в дохід Державного бюджету.

Ломбард зобов'язаний належним чином зберігати майно, отримане під заставу, і не має права користуватися цим майном. У випадку втрати або ушкодження з вини ломбарду майна ломбард відшкодовує збитки в розмірі оцінної вартості закладеного майна, зазначеної в заставному квитку або в договорі.

ПОЗИЧКИ ПІД ЗАСТАВУ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Особливістю надання позичок під заставу транспортних засобів як одного з видів рухомого майна є те, що транспортні засоби залишаються в заставника.

Ломбард при прийомі транспортних засобів під заставу зобов'язаний ретельно перевіряти документи, які пред'являє заставник або довірена особа, звіряти відповідність записів у них із фактичними ідентифікаційними номерами вузлів й агрегатів.

Після розгляду наданих документів працівниками ломбарду і попереднього вирішення питання про надання позички під заставу транспортних засобів експерт ломбарду (або експерт спеціалізованої фірми-оцінювача транспортних засобів) проводить інженерно-технічну експертизу для визначення вартості транспортного засобу, робить звіт по визначенню вартості предмета застави. Ломбард для визначення оцінної вартості транспортних засобів проводить їхню оцінку на основі технічного стану й ринкового попиту й складає акт в 3-х екземплярах.

Розмір позички, відсотки за користування позичкою визначаються за погодженням сторін відповідно до оцінної вартості транспортних засобів.

Для одержання позички в готівці під заставу транспортних засобів оформляється договір застави, який повинен бути нотаріально засвідчений на підставі відповідних документів.

Після закінчення дії договору позички заставник повертає ломбарду суму позички й сплачує відсотки за її користування.

6.5. Послуги з венчурного фінансування

Венчурне фінансування призначене для сприяння росту конкретного бізнесу шляхом надання певної суми коштів в обмін на частку в статутному капіталі або якийсь пакет акцій.

Основні ознаки венчурного фінансування:

- інвестиції надаються новим або вже існуючим фірмам із потенціалом швидкого розвитку;
- фінансуються нові компанії, в яких ще немає можливості одержати банківські кредити;
- інвестиції вимагають високої норми прибутковості, надаються на умовах окупності за період від 3 до 10 років;

- підприємець звичайно відмовляється від частки у власності й управлінні компанією на користь інвестора;
- венчурні інвестори очікують щорічний дохід на інвестиції в розмірі 20-50 %.

Види бізнесу, в які вкладають інвестиції венчурні капіталісти:

- електроніка;
- комп'ютерне програмне забезпечення й послуги для його налагодження й установки;
- біотехнології;
- медицина;
- виробництво промислових товарів.

Форми венчурного фінансування:

1. Формальний сектор:

- приватні незалежні фонди;
- корпоративні філії;
- фінансовані інвестиційні корпорації для малого бізнесу, які фінансуються за рахунок держави.

2. Неформальний сектор:

- “бізнес-ангели”;
- корпорації, які офіційно не займаються венчурним бізнесом.

Етапи венчурного фінансування:

1. *Пошук і відбір компаній* – проведення загального відбору компаній за критеріями спроможності до швидкого розвитку, отримання значних доходів та ризикованості вкладень.
2. *Оцінка компанії або конкретного проекту* – здійснюється на підставі вивчення бізнес-плану, розгляду всіх аспектів діяльності компанії. Окрім цього, інвесторів цікавлять розміри і привабливість ринку, унікальність пропонованого інвестиційного проекту, майбутні конкурентні переваги.
3. *Моніторинг діяльності компанії* – здійснення опіки над діяльністю компанії, яка отримала інвестиції. Представник венчурного фонду входить до складу Ради директорів компанії як невиконавчий директор і бере участь у розробці стратегічних рішень. Звичайною є практика отримання фінансових звітів про роботу компанії. Окрім цього, венчурний капіталіст привносить до компанії свої ділові контакти й досвід в управлінні.
4. *Вихід з бізнесу* – заключна стадія процесу інвестування. Стратегії виходу:
  - реалізація придбаних акцій на біржовому ринку;
  - продаж інвестиції стратегічному інвесторові;

- продаж своєї частки акцій іншим акціонерам або керівництву підприємства.

Класифікація компаній, що претендують на одержання інвестицій:

1. *Seed* (букв. – “компанія для посіву”) – проект або бізнес-ідея, яку необхідно профінансувати для проведення додаткових досліджень або створення пілотних зразків продукції перед виходом на ринок.
2. *Start up* (букв. – “тільки виникла компанія”) – недавно утворена компанія, що не має тривалої ринкової історії. Фінансування для таких компаній необхідне для проведення науково-дослідних робіт і початку продажів.
3. *Early stage* (початкова стадія) – компанії, що мають готову продукцію й перебувають на самій початковій стадії її комерційної реалізації. Такі компанії можуть вимагати додаткового фінансування для завершення науково-дослідних робіт.
4. *Expansion* (розширення) – компанії, яким потрібні додаткові вкладення для фінансування своєї діяльності. Інвестиції можуть бути використані ними для розширення обсягів виробництва й збуту, проведення додаткових маркетингових вишукувань, збільшення основних фондів або робочого капіталу.

Ставки доходу, на які розраховують венчурні капіталісти. Венчурні капіталісти очікують одержання доходу, який у десять разів перевищує величину інвестованих у нову компанію (на стадії “Seed” чи “Start up”) в рамках 6-літнього горизонту коштів, що становить норму доходу в 47 % річних. Якщо інвестиції вкладають у компанію, яка вже працює (на стадії “Early stage” чи “Expansion”), розмір очікуваного доходу має перевищувати інвестиції у 5 разів із часовим горизонтом в 4 роки, що становить норму доходу в 41 % річних.

6.6. Синдиковане кредитування

Синдикований кредит – це вид кредиту, що надається двома або більше кредиторами, що об’єдналися в синдикат (консорціум), одному позичальникові. Група банків-кредиторів (консорціум) об’єднує на строк свої тимчасово вільні фінансові ресурси з метою кредитування певного об’єкта або позичальника. Один або невелика група провідних банків-координаторів від імені всього синдикату (консорціуму) ведуть переговори з позичальником за умовами кредитної угоди, забезпечують мобілізацію необхідних сум. Координатори контролюють надання кредиту, його використання й погашення.

Головною його особливістю є наявність декількох кредиторів, так що сума кредиту й ризики розподіляються між банками-учасниками. Синдикуватися можуть торговельні кредити, проектне фінансування,

ординарні кредити (на загальні корпоративні потреби), лізингові угоди, кредитні лінії, акредитиви тощо.

У банківському синдикаті завжди є провідний банк-організатор (Arranger), який бере на себе весь процес по залученню синдикуваного кредиту або випуску цінних паперів. Завдання організатора, крім цього, включають підготовку інформаційного меморандуму позичальнику, пропозиції іншим банкам для участі в синдикації й переговори з ними, підготовку й узгодження договору. Організатор повинен бути одним із найбільших кредиторів, а це означає, що банк, упевнений у надійності позичальника, є додатковою гарантією для інших учасників синдикату. Після укладання кредитної угоди банк-організатор (або компанія з його групи), виступаючи в ролі агента угоди, акумулює кошти банків – членів синдикату – й передає їхньому позичальникові. Аналогічним чином він розподіляє процентні виплати й основну суму, що повертає.

На початку співробітництва між організатором і позичальником, відповідно до світової практики, підписується попередній договір – “Основні Умови” (Term Sheet). Цей документ містить найбільш важливі для обох сторін умови, на основі яких згодом буде укладений кредитний договір. Ідея попереднього договору полягає в тому, щоб дозволити сторонам визначити свої позиції з найважливіших умов, не відволікаючись на менш важливі питання, які будуть остаточно погоджені пізніше, під час обговорення кредитного договору.

Після підписання Term Sheet банк-організатор починає процес синдикування – створення групи кредиторів. Після визначення основних учасників синдикату починається активна робота над юридичним оформленням кредиту. У процесі організації угоди виникають два комплекси правовідносин: один – між кредиторами, і другий – між синдикатом і позичальником. Вони закріплюються у двох договорах. Основним є кредитний договір; учасники синдикату також укладають договір про участь, що визначає їхні взаємини.

З погляду будь-якого кредитора синдикація залишається звичайною кредитною операцією. Особливістю синдикуваного кредитування для банку-організатора буде необхідність залучення банків-учасників й узгодження з ними другорядних умов договору. Особливістю для банку-учасника буде, по-перше, те, що він фактично приєднується до договору між позичальником й організатором (як говорилося вище, другорядні умови договору можуть обговорюватися, але найважливіші положення, закріплені в попередньому договорі, – Term Sheet – залишаються незмінними). По-друге, спілкування з позичальником буде відбуватися не прямо, а через агента угоди.

ПЕРЕВАГИ СИНДИКОВАНОГО КРЕДИТУ

Зручність синдикованого кредиту для позичальника очевидна – він одержує великий кредит і при цьому спілкується фактично лише з одним банком – організатором угоди. З позичальником укладається один договір, і аналіз стану позичальника проводиться тільки організатором. Це істотно спрощує для позичальника залучення великих ресурсів.

Переваги для банків. Невідповідність потреб великих позичальників і кредитних можливостей банків, які їх обслуговують, повинна підштовхувати банки до створення синдикатів. Багато банків зіштовхуються зі складностями при кредитуванні своїх великих клієнтів. Навіть якщо в банку досить вільних коштів, він скований нормативами Центрального банку країни – ліміт на одного позичальника не може перевищувати визначеного відсотка власного капіталу банку. Синдиковане кредитування дозволяє вирішити цю проблему.

Також, виступаючи в ролі організатора, банк одержує гарні комісійні за організацію синдикату. З іншого боку, приєднуючись як учасник до синдикації, банки заощаджують на трансакційних витратах, пов'язаних із видачею кредиту, довіряючи перевірку позичальника й роботу над договором переважно організатору.

Найбільш великі суми звичайно залучають гігантів бізнесу, найчастіше з найбільш високим кредитним рейтингом. Беручи участь у синдикації, відносно невеликі банки одержать доступ до першокласних позичальників, підвищуючи якість свого кредитного портфеля.

6.7. Послуги з іпотечного кредитування

Іпотечний кредит – правовідносини, які виникають на підставі договору про іпотечний кредит між кредитором і боржником з приводу надання коштів у користування з встановленням іпотеки;

СИСТЕМИ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ

1. *Контрактно-ощадна система* – формується навколо спеціалізованих кредитних установ – будівельно-ощадних кас.

Взаємодія з касою поділяється на два періоди – період нагромадження й період кредитування. Спочатку вкладник – член каси – укладає контракт (звідси назва – контрактна ощадна система), відповідно до якого бере на себе зобов'язання вносити протягом певного часу гроші на депозит і зберігати їх, отримуючи дохід за обумовлено низькою ставкою. Каса у свою чергу бере на себе зобов'язання надати йому після закінчення періоду нагромадження іпотечний кредит за низькою ставкою.

Період кредитування починається, коли член каси накопичує приблизно половину тієї суми, що потрібна для покупки житла. Потім він отримує накопичене й ще стільки ж, як кредит. На всі ці кошти член каси купує квартиру, оформляє її в заставу й починає виплачувати кредит. Через невисоку ставку відсотка суми щомісячних виплат по кредиту виявляються приблизно такими ж, якими були його щомісячні накопичувальні внески.

2. *Американська система*, яка забезпечує іпотеку дешевими ресурсами, опирається на вторинний іпотечний ринок. У США він побудований на базі трьох іпотечних агентств, основне завдання яких – викуп у банків іпотечних кредитів і випуск на їхній основі власних цінних паперів.

Американська схема мінімізації процентних ставок по іпотечних кредитах діє в такий спосіб. Банк видає іпотечний кредит позичальникові, тобто перераховує йому (а точніше, від його імені продавцеві квартири) свої кошти в обмін на зобов'язання протягом певного строку щомісяця переводити в банк фіксовану суму. Це зобов'язання позичальника забезпечене заставою житла, яке він купує.

Банк продає кредит одному з агентств, передаючи при цьому й зобов'язання по забезпеченню. Агентства негайно відшкодовують банку виплачені кошти й замість цього просять переводити одержувані щомісячні виплати, за винятком маржі банку, в агентство. Величину щомісячних виплат, тобто ставку, за якою агентство зобов'язується купувати іпотечні кредити, встановлює саме агентство. Ставки ці публікуються щодня й дійсні протягом 60 днів. Таким чином, починаючи переговори із клієнтом, банк називає йому як ставку по кредиту ставку агентства й свою маржу. Протягом 60 днів банк завершує перевірку клієнта й житла, видає кредит, одержує від агентства відшкодування й надалі діє як посередник, передаючи гроші від позичальника агентству й трошки залишаючи собі.

Всі агентства, купивши деяку кількість іпотечних кредитів у комерційних банків, збирають їх пули й створюють на основі кожного новий цінний папір. Найпоширеніші цінні папери – ті, які забезпечені іпотекою (*mortgage backed securities, MBS*). Джерелом виплат по MBS є платежі позичальників по іпотечних кредитах. Таким чином, ставка, за якою агентства купують іпотечні кредити, залежить від тієї ставки прибутковості по цінних паперах агентства, на яку згодні інвестори. Причому ставки за цими цінними паперами нижчі, ніж ставки за борговими зобов'язаннями організацій, що мають вищий статус надійності AAA, і тільки на 100-150 базисних пунктів вище ставок по державних цінних паперах.

Причина, згідно з якою інвестори погоджуються на низьку прибутковість по MBS, полягає в тому, що забезпеченням по них є не зобов'язання позичальників, підкріплені заставою житла, а зобов'язання агентств, за якими стоїть держава. Це дає можливість розглядати цінні папери іпотечних агентств практично як безризикові й дозволяє вкладати в них свої кошти самим консервативним інвесторам, зокрема таким, як пенсійні фонди.

Предметом іпотеки можуть бути окремі квартири в багатоквартирних житлових будинках, які зареєстровані у встановленому законом порядку як окремі, виділені в натурі, об'єкти права власності. Предмет іпотеки повинен належати позичальнику чи майновому поручителю на праві власності або на праві спільної власності, що підтверджується свідоцтвом про право власності або іншим документом, виданим у встановленому законом порядку.

Види іпотечних кредитів:

1. Іпотечне кредитування для придбання нерухомості на вторинному ринку (покупка квартири в кредит).
2. Кредити для придбання нерухомості на первинному ринку у фірм-забудовників.
3. Видача кредитів під заставу наявної нерухомості.
4. Кредитні програми, розраховані на окремі категорії громадян.

Суб'єкти іпотечного кредитування:

- кредитор – банк (небанківська установа), який надає житловий іпотечний кредит;
- оцінювач – юридична або фізична особа, що має право займатися оціночною діяльністю згідно з чинним законодавством України;
- позичальник – резидент України, який отримує житловий іпотечний кредит;
- співпозичальники – декілька позичальників за кредитним договором, які несуть спільну відповідальність за виконання кредитних зобов'язань.

Вимоги до позичальників:

1. Позичальник повинен бути резидентом України, бути правоздатним та дієздатним відповідно до чинного законодавства.
2. Позичальником не може бути особа, яка не досягла 18 років. Вік позичальника після закінчення строку житлового іпотечного кредиту не може перевищувати 65 років.
3. Позичальник повинен мати стабільний рівень доходів та бути платоспроможним та кредитоспроможним.

Показники платоспроможності позичальника:

1. *Коефіцієнт РТІ* (payment-to-income ratio) – платіж до доходу – відношення суми періодичних платежів позичальника за житловим іпотечним кредитом, включаючи сплату частини основного боргу, процентів за кредитом, інших винагород кредитора, будь-яких податкових платежів (в. т.ч. податку на нерухомість) у зв'язку з кредитним чи іпотечним договором, витрат на страхування предмета іпотеки та інших страхових платежів до сукупного доходу позичальника за той же період.
2. *Коефіцієнт ОТІ* (obligations-to-income ratio) – зобов'язання до доходу – відношення загальної суми всіх періодичних зобов'язань позичальника до чистого сукупного доходу позичальника за той же період.

Сума, на яку може бути наданий іпотечний кредит, не може перевищувати 70 % від оціночної вартості предмета іпотеки (коефіцієнт LTV (loan-to-value ratio) – відношення суми наданих банком коштів до оціночної вартості предмета іпотеки).

Житловий іпотечний кредит вважається стандартним, якщо його розмір на момент надання перевищує еквівалент 5000 доларів США.

Строк житлового іпотечного кредиту не може бути меншим 3 років.

Платежі за житловим іпотечним кредитом здійснюються позичальником періодично і включають: погашення основної суми боргу; сплату процентів; штрафні санкції (пеню, неустойку) за несвоєчасне виконання зобов'язань позичальника за кредитом. Повернення основної суми кредиту і сплата процентів здійснюються ануїтетними платежами або періодичними платежами, які включають погашення основної суми боргу рівними частками та сплату процентів, нарахованих на непогашену частину основного боргу за кредитом.

Нарахування процентів на залишок суми заборгованості за житловим іпотечним кредитом здійснюється щомісячно.

Предмет іпотеки підлягає страхуванню на його повну вартість від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування на користь кредитора.

До моменту отримання житлового іпотечного кредиту позичальник повинен укласти договір про особисте страхування життя та працездатності на весь період дії кредитного договору.

Реформування іпотечних активів – це об'єднання зобов'язань за договорами про іпотечний кредит у неподільну цілісність зобов'язань – консолідований іпотечний борг, та одночасне об'єднання відповідних іпотек за іпотечними договорами в іпотечний пул.

До іпотечного пулу мають входити іпотеки, які відповідають таким вимогам:

- предметом іпотеки є нерухомість, яку збудовано та належним чином зареєстровано у відповідному Державному реєстрі;
- предмет іпотеки на повну вартість застрахований на користь іпотечодержателя від ризиків загибелі або пошкодження;
- основне зобов'язання за договором про іпотечний кредит застраховане від визначених у законодавстві фінансових ризиків на користь кредитодавця.

Консолідований іпотечний борг має об'єднувати зобов'язання не менш як трьох боржників. Сума окремого консолідованого іпотечного боргу при реформуванні зобов'язань має бути в розмірі, еквівалентному не менше ніж 200000 євро за курсом Національного банку України на дату здійснення операції з таким боргом.

У консолідований іпотечний борг кредитодавець може включити тільки зобов'язання, які мають однакові умови договорів про іпотечний кредит, умови іпотечних договорів та інші умови, перелік яких визначає кредитодавець.

Кредитодавець після реформування в консолідований іпотечний борг зобов'язань за договорами про іпотечний кредит і об'єднання відповідних іпотек в іпотечний пул має право проводити операції з відчуження іпотечних активів.

Кредитодавець, який є власником іпотечних активів, має право випустити іпотечні сертифікати.

Іпотечні сертифікати можуть бути випущені у такому вигляді:

- сертифікатів із фіксованою дохідністю;
- сертифікатів участі.

Сертифікати з фіксованою дохідністю – це сертифікати, які забезпечені іпотечними активами, та засвідчують такі права власників:

- право на отримання номінальної вартості в передбачені умовами випуску сертифікатів терміни;
- право на отримання процентів за сертифікатами на умовах інформації про випуск сертифікатів;
- право на задоволення вимог – у разі невиконання емітентом прийнятих на себе зобов'язань – з вартості іпотечних активів, що є забезпеченням випуску сертифікатів із фіксованою дохідністю, переважно перед іншими кредиторами емітента.

Сертифікати участі – це сертифікати, які забезпечені іпотеками та засвідчують частку його власника у платежах за іпотечними активами.

Власник сертифікатів участі має такі права:

- право на отримання частки у платежах за іпотечними активами відповідно до договору про придбання сертифікатів;
- право на задоволення вимог – у разі невиконання емітентом взятих на себе зобов'язань – з вартості іпотечних активів, які знаходяться в довірчій власності управителя.

Державний нагляд, регулювання іпотечного кредитування та емісії іпотечних сертифікатів здійснюють Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.

План семінарського заняття

1. Діяльність кредитних спілок.
2. Форфейтингові послуги.
3. Лізингові послуги.
4. Послуги ломбардів.
5. Послуги з венчурного фінансування.
6. Системи іпотечного кредитування.
7. Синдиковане кредитування.
8. Організація іпотечного кредитування в Україні.

Термінологічний словник

Венчурний капітал – високоризикове фінансування з розрахунком на виключно високу рентабельність проекту, яка надасть можливість отримати за рахунок продажу акцій прибуток, який виправдає ризик.

Венчурні фонди – фонди ризикового фінансування інноваційної діяльності.

Гарантія – прийняття на себе зобов'язання іншої особи (позичальника, емітента) на користь третьої особи (кредитора, інвестора) в разі їх повного або часткового невиконання безпосередньо позичальником або емітентом.

Іпотека – застава землі, нерухомого майна, при якій земля та (або) майно, що становлять предмет застави, залишаються у заставника або третьої особи.

Іпотечний кредит – правовідносини, які виникають на підставі договору про іпотечний кредит між кредитором і боржником з приводу надання коштів у користування з встановленням іпотеки.

Іпотечний пул – об'єднання іпотек за іпотечними договорами, що забезпечує виконання основних зобов'язань, реформованих у консолідований іпотечний борг.

Іпотечний сертифікат – особливий вид цінного папера, забезпечений іпотечними активами або іпотеками.

Іпотечні активи – реформовані в консолідований іпотечний борг зобов'язання за договорами про іпотечний кредит здійснювати платежі в рахунок погашення основного зобов'язання протягом строку обігу сертифікатів. Іпотечні активи мають вартість, ціну придбання та строк існування.

Комерційний кредит – це товарна форма кредиту, яка визначає відносини з питань перерозподілу матеріальних фондів і характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності.

Кредит – позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

Кредитна операція – це договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингодержувачу.

Лізингодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця.

Ломбард – фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам готівкою або у безготівковій формі за рахунок власних або залучених коштів, крім депозитів, під заставу майна та майнових прав на визначений строк і під відсоток, а також надання супутніх ломбардних послуг.

Предмет договору лізингу – неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів.

Продавець (постачальник) предмету лізингу – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингодержувачу.

Реформування іпотечних активів – це об'єднання зобов'язань за договорами про іпотечний кредит у неподільну цілісність зобов'язань – консолідований іпотечний борг – та одночасне об'єднання відповідних іпотек за іпотечними договорами в іпотечний пул.

Сертифікати з фіксованою дохідністю – це сертифікати, які забезпечені іпотечними активами та засвідчують такі права власників:

- а) право на отримання номінальної вартості в передбачені умовами випуску сертифікатів терміни;
- б) право на отримання процентів за сертифікатами на умовах інформації про випуск сертифікатів;
- в) право на задоволення вимог – у разі невиконання емітентом прийнятих на себе зобов'язань – з вартості іпотечних активів, що є забезпеченням випуску сертифікатів із фіксованою дохідністю, переважно перед іншими кредиторами емітента.

Сертифікати участі – це сертифікати, які забезпечені іпотеками та засвідчують частку його власника у платежах за іпотечними активами, а також засвідчують такі права власників:

- а) право на отримання частки у платежах за іпотечними активами відповідно до договору про придбання сертифікатів;
- б) право на задоволення вимог – у разі невиконання емітентом взятих на себе зобов'язань – з вартості іпотечних активів, які знаходяться у довірчій власності управителя.

Синдикований кредит – це вид кредиту, що надається двома або більше кредиторами, що об'єдналися в синдикат (консорціум), одному позичальникові.

Споживчий кредит – кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг, який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору.

Сублізинг – це вид піднайму предмета лізингу, відповідно до якого лізингоодержувач за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за плату на погоджений строк, відповідно до умов договору, сублізингу предмет лізингу, отриманий раніше від лізингодавця за договором лізингу.

Фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її в користування лізингоодержувачу на визначений строк (не менше одного року за встановлену плату – лізингові платежі).

Форфейтинг – це купівля боргу, вираженого в оборотному документі, у кредитора на безобіговій основі.

Теми рефератів

1. Банківський кредит (реферати за окремими видами банківського кредиту).
2. Кредитні спілки: тенденції та перспективи розвитку.
3. “Бізнес-ангели” та їх роль у наданні послуг із венчурного фінансування.
4. Ринок лізингових послуг в Україні.
5. Особливості ринку іпотечного кредитування в Україні.
6. Закордонні ринки іпотечного кредитування: загальна характеристика та особливості організації.
7. Умови надання житлових іпотечних кредитів українськими банківськими структурами.
8. Перспективи розвитку житлового іпотечного кредитування.
9. Державна іпотечна установа.

Контрольні питання

1. Особливості створення кредитної спілки.
2. Що включає діяльність кредитної спілки?
3. Які види внесків може залучати кредитна спілка?
4. Дайте характеристику кожного виду внесків, які залучає кредитна спілка.
5. Особливості кредитування членів кредитної спілки.
6. Суб’єкти форфейтингової послуги, їх характеристика.
7. Форфейтинг та його властивості.
8. Дайте характеристику механізму надання форфейтингових послуг.
9. Вартість форфейтингової послуги та її складові.
10. Переваги і недоліки використання форфейтингу для всіх його суб’єктів.
11. Дайте визначення фінансовому лізингу.
12. Суб’єкти лізингової послуги, їх характеристика.
13. Який механізм надання лізингових послуг?
14. Складові лізингових платежів.
15. Які ризики впливають на проведення лізингу?
16. Які переваги притаманні лізингу?
17. Якими є недоліки використання лізингу?
18. Яким вимогам повинен відповідати ломбард?
19. Які послуги може надавати ломбард?
20. Якими є умови надання кредитів ломбардом?
21. Дайте характеристику позик під заставу предметів домашнього й особистого користування і ювелірних виробів.
22. Дайте характеристику позик під заставу транспортних засобів.

23. Які ознаки має венчурне фінансування?
24. В які види бізнесу вкладаються венчурні інвестиції?
25. Форми венчурного фінансування, їх характерні ознаки.
26. Охарактеризуйте етапи венчурного фінансування.
27. Дайте класифікацію компаній, які потребують венчурного капіталу.
28. Що таке синдикований кредит?
29. Які основні етапи надання синдикованого кредиту?
30. Які переваги має синдиковане кредитування?
31. Що таке іпотечний кредит?
32. Дайте характеристику німецькій системі іпотечного кредитування.
33. Дайте характеристику американській системі іпотечного кредитування.
34. Види іпотечних кредитів, їх характеристика.
35. Основні показники платоспроможності позичальника.
36. Реформування іпотечних активів, його особливості.
37. Які іпотечні сертифікати можуть випускатися і в чому полягають їх особливості?

Тестові завдання для перевірки знань

1. Діяльність кредитних спілок ґрунтується на принципах:
  - а) примусовості вступу та виходу з неї;
  - б) рівноправності її членів;
  - в) самоврядування;
  - г) закритості інформації про її діяльність;
  - ґ) правильними є відповіді б), в);
  - д) правильними є відповіді б), в), г);
  - е) правильними є відповіді а), в), г).
2. До обов'язкових внесків кредитної спілки належать:
  - а) вступний;
  - б) обов'язковий пайового типу;
  - в) додатковий пайового типу;
  - г) депозитного типу;
  - ґ) правильними є відповіді а), б), в);
  - д) правильними є відповіді а), б);
  - е) правильними є відповіді б), в), г).
3. До незворотних внесків кредитної спілки належать:
  - а) вступний;
  - б) обов'язковий пайового типу;
  - в) депозитного типу;
  - г) цільовий;
  - ґ) правильними є відповіді а), б), в);

- д) правильними є відповіді б), в), г);
е) правильними є відповіді а), г).
4. Основними властивостями форфейтингу є:
- а) зв'язок із зовнішньоторговельними операціями;
  - б) зв'язок із реалізацією товарів повсякденного вжитку;
  - в) укладання угоди в будь-якій валюті;
  - г) угоди носять короткостроковий характер;
  - г) правильними є відповіді а), б), в);
  - д) правильними є відповіді б), в), г);
  - е) правильними є відповіді а), в), г).
5. Перевагами форфейтингу для експортера є:
- а) надання послуг за змінною ставкою;
  - б) фінансування з правом регресу;
  - в) отримання грошей – відразу після поставки товарів;
  - г) наявність лише ризику неплатежу імпортера та зміни процентної ставки;
  - г) правильними є відповіді а), б), в);
  - д) правильними є відповіді а), в), г);
  - е) правильними є відповіді а), б), г).
6. За договором фінансового лізингу строк користування об'єктом лізингу повинен бути:
- а) менше 1 року;
  - б) не менше 1 року;
  - в) відповідати строку повної амортизації об'єкта лізингу;
  - г) фіксації строків немає.
7. Відмінність ломбардних послуг від кредитних полягає в:
- а) значно менших відсоткових ставках;
  - б) більших строках кредитування;
  - в) відсутності забезпечення за позиками;
  - г) відсутності цільового спрямування;
  - г) правильними є відповіді а), б);
  - д) вірними є відповіді б), в).
8. При фінансовому лізингу банк кредитує:
- а) лізингодавця;
  - б) лізингоотримувача;
  - в) постачальника об'єкта лізингу;
  - г) страхову компанію.

9. Особливістю позик ломбардів під заставу транспортних засобів (ТЗ) є те, що:
- а) строки таких позик більше 6 місяців;
  - б) видача позики здійснюється на повну оціночну вартість ТЗ;
  - в) відсотки за ними не сплачуються;
  - г) об'єкт застави залишається у позичальника;
  - д) правильними є відповіді а), б), г);
  - е) правильними є відповіді б), в), г).
10. Оцінка ювелірних виробів здійснюється за:
- а) цінами ломбарду;
  - б) домовленістю сторін;
  - в) цінами Міністерства фінансів України;
  - г) цінами на міжнародному ринку золота;
  - д) правильними є відповіді а), б);
  - е) правильними є відповіді б), в).
11. Надання яких послуг супроводжується перевіркою платоспроможності суб'єкта:
- а) фінансовий лізинг;
  - б) факторинг;
  - в) форфейтинг;
  - г) ломбардна позика;
  - д) всі відповіді правильні;
  - е) правильними є відповіді а), б), в);
  - ж) правильними є відповіді а), в).
12. Послуга, що має найкоротший строк надання, – це:
- а) фінансовий лізинг;
  - б) ломбардний кредит;
  - в) іпотечний кредит;
  - г) форфейтинг;
  - д) венчурне фінансування.
13. До консолідованого іпотечного боргу можуть включатись зобов'язання, які мають:
- а) повністю однакові умови;
  - б) однакові строки кредитування;
  - в) однакові ставки за кредитами;
  - г) однакові суми за кредитами;
  - д) правильної відповіді немає.
14. Сума, на яку може бути виданий іпотечний кредит в Україні, не повинна перевищувати... % оціночної вартості предмета іпотеки.
- а) 50;
  - б) 60;

- в) 70;
  - г) 80;
  - г) 90.
15. Низький розмір ставок за іпотечними кредитами у контрактно-ощадній системі обумовлений:
- а) суттєвою підтримкою з боку держави;
  - б) залученням ресурсів за досить високими ставками;
  - в) залученням ресурсів за досить низькими ставками;
  - г) правильними є відповіді б), в);
  - г) правильними є відповіді а), в).
16. Низький розмір ставок за іпотечними кредитами в американській системі іпотеки обумовлений:
- а) низькою вартістю банківських депозитів;
  - б) ставкою, яку пропонують іпотечні агентства;
  - в) компенсаціями з Державного бюджету;
  - г) тим, що заставою виступає житло;
  - г) всі відповіді правильні.
17. До послуг ломбарду можна віднести:
- а) кредитування під заставу транспортних засобів;
  - б) оцінку заставленого майна;
  - в) страхування предмета застави;
  - г) залучення позик;
  - г) правильними є відповіді а), б), в);
  - д) правильними є відповіді а), б).
18. Предметом лізингу можуть бути такі активи:
- а) нематеріальні активи;
  - б) запаси;
  - в) готова продукція;
  - г) паливо;
  - г) МБП;
  - д) основні засоби.
19. Ознаками венчурних інвестицій є:
- а) низька дохідність;
  - б) помірний ступінь ризику;
  - в) значний строк окупності;
  - г) надійні компанії;
  - г) правильних відповідей немає;
  - д) правильними є відповіді в), г);
  - е) правильними є відповіді б), в), г).

20. Недоліками лізингу є:
- а) складність організаційного процесу;
  - б) більш висока вартість порівняно з кредитом;
  - в) значний ризик проведення;
  - г) недоступність для МСП;
  - г) правильними є відповіді б), в);
  - д) правильними є відповіді а), б);
  - е) правильними є відповіді а), б), в).
21. Позики кредитних спілок надаються:
- а) на соціальні потреби їх членів;
  - б) на споживчі цілі;
  - в) на підприємницькі цілі їх членів;
  - г) всі відповіді є правильними;
  - г) правильними є відповіді а), б);
  - д) правильними є відповіді б), в).
22. Вартість форфейтингових послуг включає в себе:
- а) дисконт, за яким враховуються векселі;
  - б) витрати на транспортування товарів імпортеру;
  - в) витрати на продаж векселів на вторинному ринку;
  - г) витрати на отримання гарантії;
  - г) всі відповіді є правильними;
  - д) правильними є відповіді а), в), г).
23. Ризиками для форфейтера є:
- а) неплатоспроможність експортера;
  - б) неплатоспроможність гаранта;
  - в) не уповноважена торгівля векселями;
  - г) валютний ризик;
  - г) всі відповіді правильні;
  - д) правильними є відповіді б), в), г);
  - е) правильними є відповіді б), г).
24. Найбільш привабливими напрямками для венчурного інвестування є:
- а) електроніка;
  - б) нафтогазова промисловість;
  - в) металургія;
  - г) сільське господарство;
  - г) фінансовий сектор;
  - д) всі відповіді правильні.

25. Відношення платежу за іпотечним кредитом до доходу позичальника не повинно перевищувати:

- а) 30 %;
- б) 40 %;
- в) 50 %;
- г) 60 %;
- г) 70 %;
- д) 80 %.

26. Мінімальний строк житлового іпотечного кредиту повинен бути не менше:

- а) 1 року;
- б) 2 років;
- в) 3 років;
- г) 5 років;
- г) 10 років;
- д) 15 років.

Література: 12, 13, 14, 29, 37, 40, 44, 45, 46, 56, 59, 62, 63, 68, 77, 79, 81, 87, 88, 90, 98, 100, 105, 106, 108, 109.

Тема 7. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

7.1. Діяльність інститутів спільного інвестування

Інститути спільного інвестування (далі – ІСІ) – корпоративні інвестиційні фонди або пайові інвестиційні фонди, які проводять діяльність, пов’язану з об’єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість.

Їх діяльність регулюється Законом України “Про інститути спільного інвестування” від 15 березня 2001 р. № 2299-III.

ІСІ, залежно від порядку здійснення його діяльності, може бути:

- відкритого;
- інтервального;
- закритого типу.

ІСІ належить до відкритого типу, якщо він (або компанія з управління його активами) бере на себе зобов’язання здійснювати в будь-який час на вимогу інвесторів викуп цінних паперів, емітованих цим ІСІ (або компанією з управління їхніми активами).

ІСІ належить до інтервального типу, якщо він (або компанія з управління його активами) бере на себе зобов’язання здійснювати на вимогу інвесторів викуп цінних паперів, емітованих цим ІСІ (або компанією з управління їхніми активами), протягом обумовленого у проспекті емісії строку, але не рідше одного разу на рік.

ІСІ належить до закритого типу, якщо він (або компанія з управління його активами) не бере на себе зобов’язань щодо викупу цінних паперів, емітованих цим ІСІ (або компанією з управління його активами), до моменту його реорганізації або ліквідації.

ІСІ може бути строковим або безстроковим.

Строковий ІСІ створюється на певний строк, встановлений у проспекті емісії, після закінчення якого зазначений ІСІ ліквідується або реорганізується.

Безстроковий ІСІ створюється на невизначений строк.

ІСІ може бути диверсифікованого і недиверсифікованого виду.

Корпоративний інвестиційний фонд – це ІСІ, який створюється у формі відкритого акціонерного товариства і проводить виключно діяльність із спільного інвестування.

Корпоративний інвестиційний фонд проводить свою діяльність, якщо 70 або більше відсотків середньорічної вартості активів, що належать йому на праві власності, вкладені у цінні папери.

Корпоративний інвестиційний фонд не має права:

- емітувати та розміщувати цінні папери, крім акцій;
- залучати позики або кредит у розмірі, що перевищує 10 % його активів;
- надавати активи під заставу в інтересах третіх осіб;
- розміщувати акції за ціною, нижчою від номінальної вартості;
- розміщувати акції за ціною, нижчою від вартості чистих активів корпоративного інвестиційного фонду з розрахунку на одну акцію;
- розміщувати акції понад проголошену кількість;
- відмовитися від викупу власних акцій на засадах, оскільки немає жодних підстав, які були б зазначені в цьому Законі або у нормативно-правових актах Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія);
- створювати будь-які спеціальні або резервні фонди.

Акції корпоративного інвестиційного фонду повинні бути тільки простими іменними.

Пайовий інвестиційний фонд – це активи, що належать інвесторам на праві спільної часткової власності, перебувають в управлінні компанії з управління активами та обліковуються останньою окремо від результатів її господарської діяльності.

Пайовий інвестиційний фонд створюється за ініціативою компанії з управління активами шляхом придбання інвесторами випущених нею інвестиційних сертифікатів.

Для створення пайового інвестиційного фонду компанія з управління активами має розробити та зареєструвати в Комісії регламент інвестиційного фонду, укласти договори з аудитором (аудиторською фірмою), зберігачем, реєстратором, оцінювачем майна, зареєструвати пайовий інвестиційний фонд у реєстрі ІСІ та організувати відкриту підписку на інвестиційні сертифікати фонду або їх приватне розміщення. Відкрита підписка на інвестиційні сертифікати здійснюється відповідно до порядку проведення відкритої підписки на цінні папери.

Учасником пайового інвестиційного фонду є інвестор, який придбав інвестиційний сертифікат цього фонду.

Управління активами ІСІ здійснює компанія з управління активами. Компанією з управління активами, що створюється відповідно до законодавства України, може бути юридична особа.

Винагорода компанії з управління активами (крім компанії з управління активами венчурного фонду) встановлюється у співвідношенні до вартості чистих активів ІСІ.

Особливості емісії цінних паперів ІСІ:

1. Складання проспекту емісії цінних паперів ІСІ.
2. Реєстрація проспекту емісії цінних паперів ІСІ.
3. Публікація проспекту емісії цінних паперів ІСІ в органах масової інформації.
4. Розміщення цінних паперів ІСІ шляхом приймання відповідних заявок.
5. Подача ДКЦПФР звіту про результати розміщення цінних паперів ІСІ.
6. Комісія на підставі звіту виносить рішення про відповідність ІСІ вимогам щодо мінімального обсягу активів.

ОБІГ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ІСІ

Цінні папери ІСІ закритого та інтервального типу підлягають вільному обігу на ринку цінних паперів.

Обіг цінних паперів ІСІ відкритого типу обмежується.

7.2. Послуги торгівців цінними паперами

ПОСЛУГИ З ВИПУСКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Діяльність з випуску цінних паперів передбачає, що емітент доручає торгівцю ЦП здійснити всі необхідні операції з випуску та продажу цінних паперів цього підприємства. Компанія-емітент цінних паперів, бажаючи розмістити їх, може діяти самостійно. Для цього потрібно добре знати ринок та мати надійний зв'язок із можливими покупцями або звернутися до торгівця ЦП за допомогою. В останньому випадку емітент укладає договір, згідно з яким торговець ЦП приймає емітовані цінні папери з метою їх продажу. Торговець ЦП проводить всю підготовчо-оцінювальну роботу на підприємстві, реєструє випуск цінних паперів у Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку, а потім вже розміщує цінні папери шляхом відкритої передплати.

Покупці (інвестори) можуть придбати цінні папери не в емітента, а в торгівця ЦП, який не може нести відповідальність за виплату дивідендів та інші права, пов'язані із цим видом цінних паперів. Слід відзначити, що торговець ЦП продає цінні папери не за їхньою номінальною вартістю, а за так званою курсовою вартістю (яка може бути вище номінальної). Залежно від домовленості сторін частина різниці між номінальною і курсовою вартістю може залишатися торгівцю як додаткова винагорода. У міру реалізації торговець ЦП передає емітенту гроші. Нерозміщені цінні папери повертаються клієнту.

КОМІСІЙНІ ПОСЛУГИ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Комісійна діяльність із цінних паперів розглядається як посередницька діяльність торговця ЦП, де він виступає за дорученням клієнта (за домовленістю торговець ЦП може діяти від свого імені) та за його рахунок. Торговець ЦП укладає з підприємством чи громадянином (комітентом) договір комісії або договір-доручення, відповідно до якого зобов'язується здійснити купівлю за кошти комітента (довірителя) або продаж цінних паперів, що належать комітенту (довірителю). Клієнт може доручити торговцю ЦП купити цінні папери конкретного підприємства. Цінні папери можуть бути куплені на біржі або на позабіржовому ринку. Головне, щоб ціна відповідала встановленій у договорі. За здійснення такої операції торговець ЦП отримує комісійну винагороду. Торговець ЦП виконує функції брокера, тобто є посередником між продавцем і покупцем цінних паперів, без вкладання власного капіталу. Здійснюючи купівлю або продаж цінних паперів, торговець зобов'язаний надавати особі, за рахунок якої він діє, інформацію про курс цінних паперів.

Послугами торговця є:

- посередницькі послуги з купівлі цінних паперів;
- посередницькі послуги з продажу цінних паперів;
- посередницькі послуги з обміну цінних паперів;
- інші, передбачені чинним законодавством.

З метою виконання договорів комісії торговець цінними паперами проводить пошук продавців (покупців) необхідних цінних паперів і в разі досягнення згоди щодо умов купівлі-продажу цінних паперів, які повинні відповідати умовам укладених договорів комісії, укладають з потенційними покупцями (продавцями) відповідні договори.

КОМЕРЦІЙНІ ПОСЛУГИ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Здійснюючи комерційну діяльність з цінних паперів, торговець ЦП (дилер) залучає власні кошти, купуючи для себе цінні папери, а потім продає, коли їхня вартість підвищиться. Інтерес торговця ЦП полягає в різниці між ціною купівлі та ціною продажу і становить дохід торговця ЦП. Торговці ЦП можуть здійснювати операції з цінними паперами за свій рахунок з метою нівелювати несприятливу зміну курсу цінних паперів. Торговці ЦП також можуть продавати цінні папери з правом викупу в майбутньому.

Мотивами придбання тих чи інших паперів можуть бути в першу чергу сподівання на зростання курсової вартості цінних паперів, отримання дивідендів, отримання права на участь в управлінні підприємством тощо.

Продаж цінних паперів здійснюється торгівцем у разі, якщо вартість цінних паперів, на думку ТЦП, досягла свого максимуму, якщо торгівцю необхідні обігові кошти і т. ін.

З метою здійснення купівлі (продажу) цінних паперів укладається відповідний договір. Торгівці цінними паперами різними шляхами оприлюднюють інформацію про наміри придбати (продати) певну кількість певних цінних паперів за певною ціною та на певних умовах. Потенційні продавці (покупці) узгоджують з торгівцем цінними паперами всі параметри майбутньої угоди та підписують договір купівлі-продажу цінних паперів.

Торгівці цінними паперами, які є членами біржі або позабіржової торговельно-інформаційної системи, можуть укладати договори купівлі-продажу з використанням процедур і правил цього організатора торгівлі. Таке укладання угод слугує додатковою гарантією для кожної сторони договору. Проте укладати угоди на організованому ринку можна виключно щодо тих цінних паперів, які допущено до обігу на цьому ринку (включено до лістинга біржі або позабіржової ТІС).

УПРАВЛІННЯ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Діяльність з управління цінними паперами – це діяльність, яка здійснюється від свого імені за винагороду протягом визначеного терміну на підставі відповідного договору щодо управління цінними паперами, які належать на правах власності іншій особі, в інтересах цієї особи або визначених цією особою третіх осіб.

Суть послуги з управління цінними паперами полягає у здійсненні торгівцем цінними паперами в межах компетенції, наданої договором з клієнтом, комплексу дій і заходів щодо цінних паперів, які належать клієнту, для досягнення визначеної договором мети.

Як правило, процес управління цінними паперами має довгостроковий характер і значною мірою залежить від розміру коштів та/або цінних паперів, які клієнт має намір передати в управління, загального фінансового стану клієнта, перспективних планів та (особливо для клієнтів – фізичних осіб) особливостей характеру (передусім – схильності до ризику).

Враховуючи всі ці характеристики та побажання клієнта, торговець пропонує йому сформувати *портфель цінних паперів* певного типу, а саме:

- для консервативного клієнта – низькодохідний, але високонадійний портфель, основною метою якого є захист заощаджень від інфляційних втрат, а головною характеристикою – низький ступінь ризику;

- для помірно агресивних клієнтів – диверсифікований портфель, основною метою створення якого є отримання стабільного доходу, а головною характеристикою – середній ступінь ризику;
- для агресивних клієнтів – ризикований портфель, основною метою створення якого є отримання швидкого та значного доходу, а головною характеристикою – значний ступінь ризику втрат.

Ефективність процесу управління цінними паперами залежить від:

- кваліфікації обраного торговця цінними паперами;
- чіткого визначення цілей, засобів і мети управління;
- розміру коштів (цінних паперів), що передаються в управління;
- ступеня взаємної довіри між клієнтом і торговцем цінними паперами;
- стану ринку цінних паперів і економіки в цілому.

7.3. Послуги андерайтерів

Андерайтингом називають комплекс послуг по організації та проведенню емісії цінних паперів, що надаються фінансовим посередником емітенту. При проведенні андерайтингу посередник надає емітенту хоча б одну із послуг:

- консультує емітента про час, термін, обсяги та інші характеристики емісії;
- здійснює викуп частки емісії або всього обсягу емісії цінних паперів в емітента;
- розміщує емісію серед інвесторів.

Основним елементом андерайтингу є викуп цінних паперів в емітента. У процесі викупу емітент вчасно отримує визначену суму коштів, необхідну для подальшої діяльності, а андерайтер приймає на себе ризики щодо розміщення цінних паперів на ринку. Успішне проведення андерайтингу передбачає викуп цінних паперів за нижчою ціною і подальше розміщення їх на ринку за вищою ціною. Різниця між цінами викупу та розміщення, помножена на кількість цінних паперів (за вирахуванням витрат на розміщення цінних паперів на ринку), є прибутком андерайтера, який ще називають *андерайтинговим дисконтом*.

Слід зауважити, що при неправильній оцінці ризиків по конкретній емісії та емітенту андерайтер може не розмістити цінні папери на ринку за ціною, що забезпечить прибутковість операції. Такі випадки трапляються нечасто, проте іноді можуть призвести до великих збитків і навіть до банкрутства фірм-андерайтерів.

Механізм надання андерайтерських послуг:

1. Емітент приймає рішення про випуск і розміщення цінних паперів за допомогою андерайтера.

2. Між емітентом та андерайтером проводяться переговори щодо порядку розміщення цінних паперів, які мають бути випущені, умов проведення передплати, емісійної ціни цінних паперів і розмірів винагороди.
3. Андерайтер поширює інформацію про випуск цінних паперів: терміни випуску, вартість цінних паперів, умови та місця, в яких можна купити цінні папери, порядок оплати тощо.
4. Андерайтер організовує та проводить передплату на цінні папери, які будуть випущені емітентом. З цією метою він користується послугами роздрібних торгівців цінними паперами.
5. Андерайтер викупує ту частину цінних паперів, яку не вдалося розмістити в зазначений у договорі термін.

Серед механізмів андерайтингу часто використовують аукціон та викуп посередником частки емісії.

Аукціон. Для участі в аукціоні андерайтери створюють синдикати. Кожен синдикат пропонує свої умови викупу. Синдикат, який пропонує найвищу ціну викупу (або найменшу премію), виграє аукціон і викупує весь випуск цінних паперів.

Викуп посередником частки емісії цінних паперів. Андерайтингова фірма пропонує майбутньому емітенту боргових зобов'язань ряд фірм, які зможуть купити частку випуску при визначеному рівні процентного доходу та даті погашення. Протягом кількох днів емітент повинен дати відповідь на цю пропозицію. У разі позитивного рішення андерайтингова фірма викупує частку емісії і розміщує її серед своїх клієнтів – інституційних інвесторів – або перепродає іншим андерайтерам. Таку форму андерайтингу використовують при великих обсягах емісії для зменшення ризику від інвестицій або в разі, коли бракує часу для створення андерайтингового синдикату чи реалізації інших андерайтингових стратегій.

7.4. Послуги реєстраторів

Діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (реєстраторська діяльність) – професійна діяльність на ринку цінних паперів, яка передбачає отримання дозволу ДКЦПФР та включає збирання, фіксацію, обробку, зберігання та надання даних, які становлять систему реєстру власників іменних цінних паперів щодо іменних цінних паперів, їхніх емітентів і власників, а також виконання інших функцій, визначених Положенням про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Реєстр власників іменних цінних паперів (далі – реєстр) – перелік за станом на певну дату власників і номінальних утримувачів іменних цінних паперів та іменних цінних паперів, які обліковуються на їхніх

особових рахунках, що є складовою системи реєстру та дає змогу ідентифікувати цих власників, кількість, номінальну вартість і вид іменних цінних паперів, які належать їм.

Діяльність щодо ведення реєстру власників іменних цінних паперів здійснює реєстратор або емітент, якщо кількість власників іменних цінних паперів емітента не перевищує 500.

Якщо кількість власників іменних цінних паперів емітента перевищує 500, емітент зобов'язаний доручити ведення реєстру реєстратору, уклавши з ним відповідний договір.

Договір на ведення реєстру емітент може укласти лише з одним реєстратором. При цьому таке доручення емітента не знімає з нього відповідальності щодо виконання обов'язків, які випливають із угод щодо цінних паперів.

У договорі на ведення реєстру має бути передбачено право емітента та реєстроутримувача на припинення дії договору на ведення реєстру в односторонньому порядку, а також порядок та умови передачі реєстру та відшкодування реєстроутримувачу видатків, які пов'язані з передачею реєстру, відповідальність реєстроутримувача перед емітентом за збереження документів протягом трьох років після припинення ведення реєстру. Реєстроутримувач здійснює передачу реєстру за умови оплати емітентом послуг щодо ведення системи реєстру та його передачі, якщо інше не передбачено договором на ведення реєстру.

Послуги для юридичних і фізичних осіб:

1. Відкриття особового рахунку юридичній особі-резиденту.
2. Внесення у систему реєстру записів про перехід права власності на іменні цінні папери за наслідками цивільно-правових угод та рішень суду.
3. Внесення до системи реєстру записів про переміщення іменних цінних паперів.
4. Внесення до системи реєстру записів про передачу цінних паперів у заставу.
5. Блокування цінних паперів.

Послуги для емітента:

1. Відкриття емісійного та особового рахунків емітента.
2. Формування системи реєстру емітента.
3. Внесення до системи реєстру змін на підставі здійснення емітентом викупу власних цінних паперів, проведення корпоративних операцій.
4. Складання та надання реєстру власників іменних цінних паперів.

Операції з ініціативи органів державної влади:

1. Блокування цінних паперів за рішенням державного органу або установи.
2. Внесення до системи реєстру записів про перехід права власності на іменні цінні папери за наслідками придбання їх у процесі приватизації.

ПОСЛУГИ З НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЇ З СИСТЕМИ РЕЄСТРУ

Доступ до системи реєстру обмежується колом осіб, які мають право отримувати цю інформацію. Такими особами є:

- емітент;
- зареєстровані особи;
- державні органи в межах повноважень, визначених чинним законодавством.

Емітент має право отримувати інформацію, що міститься в системі реєстру, але не має права її розголошувати. Інформація надається лише уповноваженим особам емітента за письмовим зверненням.

Зареєстрована особа має право на отримання інформації, що міститься на її особовому рахунку, та про всі зафіксовані в системі реєстру зміни та події, що виникали щодо цієї зареєстрованої особи та цінних паперів, що їй належать. Зареєстрована особа має право також на отримання інформації про викуплені емітентом цінні папери.

Доступ державних органів до системи реєстру здійснюється відповідно до чинного законодавства на підставі письмового запиту, підписаного керівником та засвідченого печаткою цього органу.

7.5. Послуги зберігачів

Зберігач – комерційний банк або торговець цінними паперами, який має дозвіл на зберігання та обслуговування обігу цінних паперів і операцій емітента з цінними паперами на рахунках у цінних паперах і щодо тих цінних паперів, що належать йому, і тих, які він зберігає згідно з договором про відкриття рахунку в цінних паперах; при цьому зберігач не може вести реєстр власників цінних паперів, щодо яких він здійснює угоди.

Зберігачі відносяться до прямих учасників Національної депозитарної системи.

Послуги із зберігання цінних паперів та обліку прав власності на них належать до депозитарної діяльності.

Основними послугами зберігачів є:

1. Зберігання цінних паперів.
2. Знерухомлення цінних паперів.
3. Матеріалізація знерухомлених цінних паперів.

4. Виконання функцій номінального утримувача.
5. Облік прав власності.

Зберігання цінних паперів може здійснюватись двома способами: відокремленим або колективним.

За відокремленого способу зберігання ведеться облік цінних паперів із зазначенням індивідуальних ознак їхніх сертифікатів. До індивідуальних ознак сертифікатів цінних паперів належать, зокрема, їхні серії та номери. Відокремленим способом можуть зберігатися тільки цінні папери в документарній формі на пред'явника.

За колективного способу зберігання цінних паперів ведеться депозитарний облік цінних паперів без зазначення серій і номерів чи інших індивідуальних ознак сертифікатів. Колективний спосіб зберігання застосовується до випущених у бездокументарній формі та до знерухомлених цінних паперів.

Зберігач відкриває на ім'я депонента рахунок у цінних паперах, де він здійснює облік депонованих цінних паперів.

Зберігач надає депоненту витяги з його рахунку в цінних паперах:

- про стан рахунку;
- про операції з цінними паперами цього депонента.

Депозитарний підрозділ надає депоненту інформаційні довідки про:

- незавершені операції цього депонента (клієнта);
- поточні операції цього депонента (клієнта);
- номери сертифікатів, що обліковуються на рахунку в цінних паперах цього депонента (клієнта);
- інші інформаційні довідки, якщо вони передбачені в договорі між депозитарною установою та цим депонентом (клієнтом).

Знерухоमлення цінних паперів – переведення цінних паперів, випущених у документарній формі, у бездокументарну форму шляхом депонування сертифікатів у сховищах зберігача цінних паперів та/або депозитарія з метою забезпечення подальшого їх обігу у вигляді облікових записів на рахунках зберігача цінних паперів та/або депозитарія.

Послідовність знерухомлення цінних паперів:

1. Укладання договору про відкриття рахунку в цінних паперах (ЦП).
2. Відкриття рахунку в ЦП.
3. Приймання розпорядження на знерухомлення цінних паперів та/або їх сертифікатів.
4. Приймання цінних паперів та/або їхніх сертифікатів (акт приймання-передачі).
5. Перевірка цінних паперів та/або їхніх сертифікатів на відповідність вимогам.
6. Депонування цінних паперів та/або їхніх сертифікатів.

7. Зарахування на рахунок у цінних паперах депонента.
8. Видача виписки з рахунку в цінних паперах депонента.
9. Знерухомлення завершується видачею депоненту або уповноваженій особі виписки з рахунку в цінних паперах на дату знерухомлення.

Матеріалізація цінних паперів – переведення в документарну форму раніше знерухомлених цінних паперів за розпорядженням депонента.

Матеріалізація цінних паперів складається з таких етапів:

- приймання розпорядження про матеріалізацію;
- підготовка сертифікатів цінних паперів для їх видачі;
- списання з рахунку в цінних паперах власника загальної кількості цінних паперів, яка визначена у розпорядженні про матеріалізацію;
- видача сертифікатів цінних паперів їхньому власнику;
- видача виписки з рахунку в цінних паперах власнику цього рахунку.

Номінальний утримувач – депозитарій або зберігач цінних паперів, зареєстрований у реєстрі власників іменних цінних паперів як юридична особа, якій ці цінні папери передано за дорученням та в інтересах власників цінних паперів для здійснення операцій у Національній депозитарній системі.

Зберігач зобов'язаний реєструватися номінальним утримувачем у реєстрах власників іменних цінних паперів за цінними паперами, переданими йому власниками у колективне зберігання, або належать зберігачу на праві власності.

Зберігач як номінальний утримувач цінних паперів виконує такі функції:

- знерухомлює та обліковує на рахунку в цінних паперах депонента належні йому цінні папери;
- здійснює облік прав власності на зазначені цінні папери на рахунку в цінних паперах депонента;
- підтверджує право власності на належні депоненту цінні папери випискою з рахунку в цінних паперах;
- виконує за розпорядженнями депонента та на підставі відповідних документів операції з рахунку в цінних паперах депонента;
- передає реєстратору (емітенту) запити депонента щодо проведення емітентом операцій із випущених ним цінних паперів, проведення загальних зборів акціонерів, особливої інформації про емітента та іншої інформації, передбаченої чинним законодавством;
- при отриманні на свій грошовий рахунок від емітента грошових коштів – доходів за цінними паперами – перераховує належні депоненту доходи на визначений депонентом рахунок.

Зберігач веде *облік прав власності на цінні папери*, випущені у бездокументарній формі, та знеруховлені цінні папери, прийняті ним на зберігання від власників, а також щодо власних цінних паперів.

Право власності на знеруховлені та випущені у бездокументарній формі цінні папери переходить до нового власника з моменту їх зраховування на рахунок у цінних паперах у зберігача.

Підтвердженням права власності на випущені у бездокументарній формі та знеруховлені цінні папери, облік яких веде зберігач, є виписка з рахунку в цінних паперах.

Облік прав власності на цінні папери ведеться зберігачем шляхом щоденного складання у формі електронних записів облікового реєстру рахунків власників у зберігача.

7.6. Послуги рейтингових агентств

Кредитний рейтинг – виражає думку рейтингового агентства щодо здатності й готовності емітента вчасно й у повному обсязі виконувати свої фінансові зобов'язання.

Кредитні рейтинги можуть присвоюватися емітенту (суверенному уряду, регіональним і місцевим органам влади, корпораціям, фінансовим інститутам, об'єктам інфраструктури, страховим компаніям, керованим фондам) або окремому борговому зобов'язанню.

Принципи надання рейтингових послуг:

- незалежність;
- публічність аналітичних критеріїв;
- колегіальність;
- інтерактивність;
- конфіденційність інформації;
- використання рейтингових шкал;
- постійні дослідження ймовірності дефолту.

Кредитний рейтинг має ряд переваг для емітентів, інвесторів, кредиторів і фінансових посередників:

1. Допомогає емітенту розширити доступ до позикових коштів й інших джерел капіталу, підвищуючи фінансову гнучкість емітента.
2. На основі кредитного рейтингу учасники ринку можуть приймати обґрунтовані фінансові рішення.
3. Кредитний рейтинг використовується банками й іншими фінансовими посередниками для прийняття рішень по кредитуванню, страхуванню, лізингу й у будь-яких інших ситуаціях, де потрібна оцінка кредитоспроможності ділового партнера.
4. Кредитний рейтинг допомагає менеджменту компанії визначити вартість запозичень у майбутньому.

5. Кредитний рейтинг може захистити компанію і її цінні папери від неадекватних підозр у неплатоспроможності, викликаних дефолтом інших компаній на ринку.
6. Кредитні рейтинги можуть використовуватися інвестором як простий зручний інструмент визначення кредитного ризику й премії за ризик.

ЗНАЧЕННЯ КРЕДИТНИХ РЕЙТИНГІВ ЗА МІЖНАРОДНОЮ ШКАЛОЮ STANDARD&POOR'S

Довгостроковий рейтинг Standard&Poor's оцінює здатність емітента вчасно виконувати свої боргові зобов'язання. Довгострокові рейтинги варіюються від найвищої категорії – “AAA” до самої низької – “D”.

Короткостроковий рейтинг являє собою оцінку ймовірності своєчасного погашення зобов'язань, що вважаються короткостроковими на відповідних ринках. Короткострокові рейтинги також мають діапазон – від А-1 для зобов'язань найвищої якості до “D” для зобов'язань найнижчої якості. AAA – дуже висока здатність вчасно й повністю виконувати свої боргові зобов'язання; найвищий рейтинг.

Рейтинги категорій “AAA”, “AA”, “A” й “BBB” – рейтинги інвестиційного класу. Рейтинги категорій “BB”, “B”, “CCC”, “CC” й “C” – рейтинги, що мають значні спекулятивні характеристики.

Прогноз рейтингу показує можливий напрямок руху рейтингу в найближчі два-три роки:

- позитивний – рейтинг може підвищитися;
- негативний – рейтинг може понизитися;
- стабільний – зміна мало ймовірна;
- такий, що розвивається – можливе підвищення або зниження рейтингу.

Процедура присвоєння рейтингу включає такі етапи:

1. Звертання за рейтингом.
2. Призначення команди аналітиків.
3. Збір інформації.
4. Зустріч із керівництвом (менеджментом).
5. Рейтинговий комітет.
6. Інформування емітента про привласнений рейтинг.
7. Поширення інформації про рейтинг (за згодою клієнта).
8. Моніторинг рейтингу.

Присвоєння рейтингу від моменту звертання за рейтингом і до моменту, коли позичальникові повідомляється про привласнений рейтинг, звичайно займає від 4 до 6 тижнів.

7.7. Послуги з емісії єврооблігацій

Єврооблігації – довгострокові боргові зобов'язання будь-якої країни, що деноміновані в її валюті й продаються за рубежом.

Характеристики єврооблігацій:

- випускаються на пред'явника;
- мають строк погашення від п'яти років;
- процентний дохід виплачується один раз у рік.

Основні переваги єврооблігаційного ринку й емісій єврооблігацій:

- значна місткість ринку єврооблігацій;
- можливість залучити гроші під порівняно низьку дохідність і на тривалий строк;
- відсутність додаткових зобов'язань і забезпечення по єврооблігаційному займу;
- гнучкість у визначенні параметрів випуску, включаючи можливість вибору валюти позики;
- можливість заявити про себе як про серйозного позичальника капіталу;
- придбання й формування кредитної історії як передумови для одержання позик на більш вигідних умовах надалі;
- привернення уваги до регіону, компанії міжнародних фінансових і промислових кіл.

Підготовчі заходи, необхідні для випуску єврооблігацій:

1. Проходження аудиту за міжнародними стандартами (дозволяє значно знизити собівартість запозичених на ринку єврооблігацій).
2. Одержання кредитного рейтингу в міжнародному рейтинговому агентстві (дозволяє інвесторам визначати як кредитну надійність самого емітента, так і його окремо випущених цінних паперів; впливає на умови й процентну ставку єврооблігацій, що випускають, впливає на доступну місткість ринку для конкретного цінного папера).
3. Вибір кваліфікованого організатора (або групи організаторів), що забезпечує всі сторони організації випуску й торгівлі на вторинному ринку.
4. Підбір юридичної компанії-консультанта для підготовки проспекту емісії й ряду інших основних документів, необхідних для випуску єврооблігацій.

Організація первинного розміщення єврооблігацій:

1. Генеральний менеджер й емітент зустрічаються для попереднього обговорення умов майбутнього випуску (строк, розмір купона, обсяг емісії, ціна первинного розміщення).
2. Складання проспекту емісії. Проспект емісії єврооблігацій повинен містити основні дані про емітента і його фінансове становище, кредитну історію позичальника, а також попередні умови емісії.

3. Проведення рекламної компанії, у рамках якої друкується й поширюється серед потенційних інвесторів Інформаційний меморандум, на основі якого готується проспект емісії.
4. Генеральний менеджер формує групи менеджерів, які будуть допомагати в організації емісії, і складає список потенційних членів синдикату, які зможуть виступити в якості андеррайтерів, або агентів по розміщенню (брокерів групи продажу).
Крім зазначених учасників, у схемі організації єврооблігаційної позики є:
  - основний платіжний агент – банк, уповноважений емітентом виплачувати відсотки власникам єврооблігацій і провадити їхнє погашення після одержання грошей від емітента;
  - фіскальний агент – банк, що діє від імені емітента й відповідає за розподіл єврооблігацій серед інвесторів;
  - довірена особа – діє від імені інвесторів і представляє їхні інтереси при будь-яких порушеннях умов позики емітентом.
5. Публічне оголошення про випуск єврооблігацій і проведення передплати.
6. Розподіл єврооблігацій між членами синдикату й початок розміщення облігацій серед інвесторів.
7. Після закінчення періоду розміщення інвесторами перераховуються кошти, а організатори випуску переоформляють права власності на облігації на користь інвесторів.
8. Емітент одержує емісійний дохід відповідно до умов угоди про підписку на єврооблігації, синдикат розформовується. У фінансовій пресі з'являється повідомлення про завершення розміщення.

Розміщення випуску єврооблігацій може здійснюватися такими способами:

- угода на покупку через посередника (гарантований андеррайтинг) – інвестиційний банк дає тверде зобов'язання викупити в позичальника весь випуск;
- розміщення у порядку задоволення кращих заявок на покупку (немає гарантії повного викупу);
- “все або нічого” – якщо не вдається розмістити весь випуск, то він відкликається.

Основні методи емісії:

- відкрита підписка – емісія єврооблігацій поширюється серед великої кількості інвесторів;
- приватне розміщення – єврооблігації купуються невеликим числом інвесторів.

План семінарського заняття

1. Діяльність інститутів спільного інвестування.
2. Послуги торгівців цінними паперами.
3. Послуги андерайтерів.
4. Реєстраційні послуги.
5. Послуги зберігачів.
6. Послуги рейтингових агентств.
7. Послуги з розміщення єврооблігацій.

Термінологічний словник

Активи інституту спільного інвестування – сукупність майна, корпоративних прав та вимог, які сформовані за рахунок коштів спільного інвестування.

Андерайтинг – купівля на первинному ринку цінних паперів із наступним їх перепродажем інвесторам; укладання договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем або про накладання на покупця обов'язку робити все можливе, щоб продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Аукціон – конкурсний спосіб організації торгівлі, згідно з яким купівля-продаж цінних паперів здійснюється брокером/дилером у заздалегідь визначений час методом накопичення та одночасного виконання замовлень на купівлю і продаж цінних паперів (онкольний аукціон) або безперервного виконання замовлень, поданих в усній та/або письмовій формі за ціною, що змінюється протягом торговельної сесії чи біржового дня (безперервний аукціон).

Викуп цінних паперів інституту спільного інвестування – сплата емітентом інвестору вартості частини чистих активів інституту спільного інвестування пропорційно кількості цінних паперів інституту спільного інвестування, що належать інвесторові, з припиненням права власності інвестора на ці цінні папери.

Випуск цінних паперів – сукупність певного виду емісійних цінних паперів одного емітента, однієї номінальної вартості, які мають однакову форму випуску і міжнародний ідентифікаційний номер, забезпечують їх власникам однакові права незалежно від часу придбання і розміщення на фондовому ринку.

Відкрита підписка – розміщення цінних паперів шляхом відкритого продажу; відкритий продаж – відчуження цінних паперів особам, коло яких заздалегідь не визначене. Будь-яке відчуження цінних паперів із використанням прилюдної пропозиції вважається відкритим продажем.

Діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (реєстраторська діяльність) – професійна діяльність на ринку цінних паперів, яка передбачає отримання дозволу ДКЦПФР та включає збирання, фіксацію, обробку, зберігання та надання даних, які становлять систему реєстру власників іменних цінних паперів щодо іменних цінних паперів, їхніх емітентів і власників, а також виконання інших функцій, визначених Положенням про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Діяльність із управління цінними паперами – діяльність, що здійснюється банком від свого імені за винагороду на підставі відповідного договору протягом визначеного терміну щодо управління портфелем цінних паперів, які визначені цим договором та належать на правах власності іншій особі, в інтересах цієї особи або визначених цією особою третіх осіб.

Емісійний дохід – сума перевищення доходів, отриманих підприємством від первинної емісії (випуску) власних акцій та інших корпоративних прав над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав).

Єврооблігації – довгострокові боргові зобов'язання будь-якої країни, що деноміновані в її валюті й продаються за рубежем.

Зберігач – комерційний банк або торговець цінними паперами, який має дозвіл на зберігання та обслуговування обігу цінних паперів і операцій емітента з цінними паперами на рахунках у цінних паперах як щодо належних йому цінних паперів, так і тих, які він зберігає згідно з договором про відкриття рахунку в цінних паперах; при цьому зберігач не може вести реєстр власників цінних паперів, щодо яких він здійснює угоди.

Знерухомлення цінних паперів – переведення цінних паперів, випущених у документарній формі, у бездокументарну форму шляхом депонування сертифікатів у сховищах зберігача цінних паперів та/або депозитарія з метою забезпечення подальшого їх обігу у вигляді облікових записів на рахунках зберігача цінних паперів та/або депозитарія.

Інвестиційний сертифікат – цінний папір, який випускається компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та засвідчує право власності інвестора на частку в пайовому інвестиційному фонді.

Інститут спільного інвестування (ІСІ) – корпоративний інвестиційний фонд або пайовий інвестиційний фонд, який провадить діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість.

Комерційна діяльність за цінними паперами (дилерська діяльність) – здійснення цивільно-правових угод щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам (дилерська діяльність), крім випадків, передбачених законодавством.

Комісійна діяльність по цінних паперах (брокерська діяльність) – здійснення цивільно-правових угод щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів.

Компанія з управління активами – господарське товариство, яке здійснює професійну діяльність із управління активами ІСІ на підставі ліцензії, що видається комісією.

Корпоративний інвестиційний фонд – це ІСІ, який створюється у формі відкритого акціонерного товариства і провадить виключно діяльність із спільного інвестування.

Корпоративні операції – операції, пов'язані з анулюванням, змінами номінальної вартості іменних цінних паперів, а також інші операції емітента, які пов'язані зі зміною умов випуску іменних цінних паперів.

Кредитний рейтинг – виражає думку рейтингового агентства щодо здатності й готовності емітента вчасно й у повному обсязі виконувати свої фінансові зобов'язання.

Кредитний рейтинг боргових зобов'язань – виражає поточну думку рейтингового агентства про кредитний ризик за конкретними борговими зобов'язаннями (облігаціями, кредитами банків, позиками, іншими фінансовими інструментами).

Кредитний рейтинг емітента – виражає поточну думку рейтингового агентства про загальну кредитоспроможність емітента боргових зобов'язань, гаранта або поручителя, ділового партнера, його здатності й наміру вчасно й повністю виконувати свої боргові зобов'язання.

Матеріалізація цінних паперів – переведення в документарну форму раніше знерухомлених цінних паперів за розпорядженням депонента.

Обіг цінних паперів – укладання та виконання угод щодо цінних паперів, не пов'язаних з їх випуском.

Пайовий інвестиційний фонд – це активи, що належать інвесторам на праві спільної часткової власності, перебувають в управлінні компанії з управління активами та обліковуються останньою окремо від результатів її господарської діяльності.

Похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом терміну, визначеного договором (контрактом), цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

Приватне розміщення – розміщення цінних паперів без відкритого продажу шляхом безпосередньої пропозиції цінних паперів заздалегідь визначеному колу осіб.

Прогноз рейтингу – показує можливий напрямок руху рейтингу в найближчі два-три роки.

Проспект емісії цінних паперів ICI – це документ, який подається ДКЦПФР компанією з управління активами під час реєстрації емісії інвестиційних сертифікатів пайового інвестиційного фонду або емісії акцій корпоративного інвестиційного фонду.

Професійна діяльність на ринку цінних паперів – підприємницька діяльність по перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів та організаційному, інформаційному, технічному, консультативному та іншому обслуговуванню випуску та обігу цінних паперів, що є, як правило, виключним або переважним видом діяльності.

Реєстр власників іменних цінних паперів – перелік за станом на певну дату власників та номінальних утримувачів іменних цінних паперів та іменних цінних паперів, які обліковуються на їх особових рахунках, що є складовою частиною системи реєстру та дає змогу ідентифікувати цих власників, кількість, номінальну вартість та вид іменних цінних паперів, які належать їм.

Реєстратор – юридична особа, що має дозвіл на ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Реєстроутримувач – емітент, що має дозвіл на ведення реєстру власників випущених ним іменних цінних паперів, або реєстратор, зберігач активів інституту спільного інвестування, або компанія з управління активами корпоративного інвестиційного фонду відкритого типу.

Рейтинг фінансової стабільності – це думка рейтингового агентства про можливість страхової компанії платити по її полісах і контрактах відповідно до їх умов.

Система реєстру власників іменних цінних паперів – сукупність даних, зафіксованих у паперовій та/або безпаперовій формі (у вигляді записів в електронних базах даних), що забезпечує ідентифікацію зареєстрованих у цій системі власників, номінальних утримувачів, заставодержателів та емітента, а також іменних цінних паперів, зареєстрованих на їх ім'я, облік всіх змін інформації щодо вищевказаних осіб

та цінних паперів, одержання та надання інформації цим особам і складання реєстру власників іменних цінних паперів.

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) – сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів).

Цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що засвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам.

Теми рефератів

1. Види обслуговування емісійних операцій на фондовому ринку.
2. Емісійна діяльність держави на фондовому ринку.
3. Посередницькі послуги при вкладенні капіталу в цінні папери.
4. Операції з цінними паперами на організованих та неорганізованих ринках.
5. Порівняльна характеристика систем кредитних рейтингів провідних рейтингових агентств світу: Standard & Poor's, Moody's, Fitch.
6. Національні системи рейтингової оцінки емітентів.
7. Розміщення єврооблігацій українськими емітентами.

Контрольні питання

1. Дайте визначення інститутам спільного інвестування.
2. Які види ІСІ існують?
3. Дайте характеристику кожному з них.
4. У чому полягають особливості діяльності корпоративних інвестиційних фондів?
5. У чому полягають особливості діяльності пайових інвестиційних фондів?
6. Дайте характеристику послуг торговців із випуску цінних паперів.
7. Дайте характеристику комісійних послуг торговців цінних паперів.
8. Дайте характеристику комерційних послуг торговців цінних паперів.
9. Дайте характеристику послуг торговців з управління портфелем цінних паперів.
10. Види портфелів цінних паперів, їх характеристика.
11. Що таке андеррайтинг і який комплекс послуг він включає?
12. Яким чином формується прибуток андеррайтера і як він називається?
13. Дайте характеристику механізму надання андеррайтерських послуг.
14. Дайте визначення реєстраторської діяльності.

15. Що таке реєстр власників іменних цінних паперів?
16. Які послуги надають реєстратори для юридичних, фізичних осіб, емітентам, органам державної влади?
17. Дайте визначення зберігачу.
18. Якими є основні послуги зберігачів? Охарактеризуйте їх.
19. Кредитний рейтинг та його сутність.
20. Принципи надання рейтингових послуг.
21. Назвіть переваги кредитного рейтингу для різних суб'єктів.
22. Види рейтингів, їх характеристика.
23. Прогноз рейтингу і його значення.
24. Які етапи включає процедура отримання рейтингу?
25. Що таке єврооблігація і які вона має характеристики?
26. Охарактеризуйте основні переваги емісії єврооблігацій і єврооблігаційного ринку.
27. Які підготовчі заходи необхідно виконати перед початком емісії єврооблігацій?
28. Які етапи включає емісія єврооблігацій?
29. Способи розміщення випуску єврооблігацій.
30. Методи проведення емісії, їх сутність.

Тестові завдання для перевірки знань

1. За методикою S&P рейтингами інвестиційного класу є:
  - а) AAA – BBB;
  - б) AAA – BB;
  - в) AAA – B;
  - г) AAA – CCC;
  - ґ) AAA – CC;
  - д) AAA – C.
2. Принципами надання рейтингових послуг є:
  - а) інтерактивність;
  - б) конфіденційність аналітичних критеріїв;
  - в) публічність отриманої від емітента інформації;
  - г) колегіальність;
  - ґ) правильними є відповіді а), б), г);
  - д) правильними є відповіді а), в), г);
  - е) правильними є відповіді а), г).
3. Кредитний рейтинг є думкою або рекомендацією рейтингового агентства щодо:
  - а) купівлі-продажу цінних паперів емітента;
  - б) ринкової ціни цінних паперів емітента;

- в) платоспроможності емітента;
  - г) правильними є відповіді а) і в);
  - г) правильними є відповіді б) і в);
  - д) правильними є відповіді а) і б);
  - е) всі відповіді правильні.
4. Послуги з андеррайтингу включають:
- а) викуп частини емісії цінних паперів;
  - б) прийняття всіх зобов'язань емітента по цінних паперах;
  - в) консультування емітента щодо характеристик емісії;
  - г) правильними є відповіді б), в);
  - г) правильними є відповіді а), б);
  - д) правильними є відповіді а), в).
5. Метою проведення комерційних операцій торгівцем цінних паперів є:
- а) отримання комісійної винагороди;
  - б) отримання прибутку за рахунок різниці курсів купівлі-продажу;
  - в) участь в управлінні емітентом;
  - г) отримання дивідендів;
  - г) правильними є відповіді а), б), в);
  - д) правильними є відповіді б), в), г);
  - е) правильними є відповіді б) в).
6. Інтереси інвесторів при емісії єврооблігацій захищає:
- а) генеральний менеджер;
  - б) фіскальний агент;
  - в) платіжний агент;
  - г) довірена особа;
  - г) андеррайтерський синдикат;
  - д) торговець цінними паперами.
7. Корпоративний інвестиційний фонд випускає:
- а) облігації;
  - б) прості акції;
  - в) привілейовані акції;
  - г) ощадні сертифікати;
  - г) векселі;
  - д) інвестиційні сертифікати.
8. Пайовий інвестиційний фонд випускає:
- а) облігації;
  - б) прості акції;
  - в) привілейовані акції;
  - г) пайові сертифікати;

- г) пайові інвестиційні сертифікати;
  - д) інвестиційні сертифікати.
9. ІСІ, який викупує свої цінні папери в будь-який момент за вимогою інвестора, є:
- а) корпоративним;
  - б) венчурним;
  - в) закритим;
  - г) відкритим;
  - г) диверсифікованим;
  - д) пайовим.
10. Винагорода за андерайтинг називається:
- а) андерайтерська комісія;
  - б) андерайтерський дохід;
  - в) андерайтерський дисконт;
  - г) андерайтерський відсоток;
  - г) андерайтерська премія.
11. Відкрита підписка передбачає розміщення цінних паперів серед:
- а) великої кількості визначених андерайтером інвесторів;
  - б) великої кількості визначених емітентом інвесторів;
  - в) обмеженої кількості інвесторів, визначених торгівцем цінних паперів;
  - г) інвесторів, які запропонували найкращі умови купівлі цінних паперів;
  - г) інвесторів, кількість яких обмежена обсягом емісії;
  - д) невеликої кількості інвесторів.
12. Характеристиками портфеля цінних паперів для консервативних клієнтів є:
- а) низький ступінь ризику і висока дохідність;
  - б) середній ступінь ризику і низька дохідність;
  - в) високий ризик і висока дохідність;
  - г) низька дохідність і низький ступінь ризику;
  - г) висока дохідність і середній ступінь ризику.
13. Отримання кредитного рейтингу необхідне при наданні послуг:
- а) андерайтингу;
  - б) по формуванню портфеля цінних паперів;
  - в) з емісії єврооблігацій;
  - г) з сек'юритизації активів;
  - г) реінжинірингу бізнес-процесів;
  - д) правильними є відповіді а), в), г);
  - е) правильними є відповіді в), г).

14. Характеристиками єврооблігацій є:
- а) строк погашення від 3-х років;
  - б) купон сплачується щоквартально;
  - в) випускаються на пред'явника;
  - г) вимагають додаткових гарантій і забезпечення;
  - г) правильними є відповіді а), в), г);
  - д) правильними є відповіді а), в);
  - е) правильними є відповіді а), б), в);
  - ж) правильними є всі відповіді.
15. Особа, яка діє від імені емітента і відповідає за розподіл єврооблігацій серед інвесторів:
- а) фіскальний агент;
  - б) платіжний агент;
  - в) довірена особа;
  - г) андеррайтер;
  - г) генеральний менеджер;
  - д) со-менеджери;
  - е) торговець цінними паперами.
16. Корпоративний інвестиційний фонд не має права:
- а) емітувати акції;
  - б) залучати позики;
  - в) надавати активи в заставу;
  - г) відмовлятися викупувувати власні цінні папери;
  - г) правильними є відповіді а), б), в);
  - д) правильними є відповіді а), в), г);
  - е) правильними є відповіді а), г).
17. Перегляд кредитного рейтингу відбувається:
- а) не рідше одного разу на рік;
  - б) при виникненні несприятливої ситуації на підприємствах суміжних галузей;
  - в) при дефолті інших компаній на ринку;
  - г) при зміні кредитоспроможності емітента;
  - г) правильними є відповіді а), в), г);
  - д) правильними є відповіді а), г);
  - е) правильними є відповіді б) в), г).
18. Викуп цінних паперів не рідше 1 разу на рік повинні здійснювати ІСІ такого виду:
- а) пайовий;
  - б) корпоративний;
  - в) закритий;

- г) інтервальний;
- г) відкритий;
- д) диверсифікований;
- е) строковий.

19. Компанія з управління активами не має права:

- а) розміщувати цінні папери інших емітентів;
- б) залучати позики;
- в) здійснювати за власні кошти операції з цінними паперами, які є активами ІСІ;
- г) управляти активами кількох ІСІ;
- г) правильними є відповіді а), б), в);
- д) правильними є відповіді а), в), г);
- е) правильними є відповіді а), в).

Література: 15, 18, 20, 21, 26, 29, 57, 58, 64, 65, 67, 70, 77, 88, 90, 92, 98, 109, 110, 113, 116, 118, 123.

ТЕМА 8. НОВІ ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ

8.1. Інтернет-банкінг

Інтернет-банкінг – це можливість проводити всі стандартні операції, які можуть бути здійснені клієнтом в офісі банку (за винятком операцій з готівкою), через Інтернет.

Послуга інтернет-банкінгу містить у собі наступні можливості:

- здійснення комунальних платежів;
- здійснення грошових переказів;
- оплата рахунків за товари, у тому числі тих, які куплені через інтернет-магазини;
- відкриття різних видів рахунків і переказ на них коштів;
- одержання виписки про стан рахунку;
- одержання інформації про платежі, що надійшли, у режимі реального часу;
- одержання інформації про здійснені платежі;
- інші додаткові послуги.

Переваги, які дає інтернет-банкінг:

- залучення нових клієнтів і надання нових послуг;
- здешевлення банківських трансакцій у кілька разів;
- банківські працівники звільняються від ручного набору документів;
- клієнт звільняється від візиту в банк.

Існують дві бізнес-моделі інтернет-банкінгу:

- традиційні банки доповнюють свої послуги он-лайнним бізнесом;
- віртуальні банки працюють тільки через Інтернет.

Набули поширення такі технологічні моделі інтернет-банкінгу:

- модель Client-based – вимагає від клієнтів використання спеціального програмного забезпечення, встановленого на їхніх власних комп'ютерах. Програми дають змогу клієнтові виконати основну частину роботи в автономному режимі (off-line) на своєму комп'ютері, а потім, встановивши з'єднання з інтернет-системою банку, завершити банківську операцію;
- модель Internet-based – дає змогу встановити віддалене з'єднання з інтернет-системою і користуватися банківським програмним забезпеченням або програмним забезпеченням, що надається провайдером інтернет-послуг із будь-якого комп'ютера.

МЕХАНІЗМ ІНТЕРНЕТ-БАНКІНГУ

1. Перед початком користування послугою клієнт повинен отримати в банку логін та пароль для входу в систему і ключ для підпису відправлених даних.
2. За допомогою web-браузера (або попередньо встановленої клієнтської програми) клієнт отримує перелік послуг, які може замовити в банку через Інтернет.
3. Клієнт обирає послугу і заповнює необхідні поля форми. Для підпису форми автоматично використовується ключ, отриманий у банку.
4. Заповнена форма стандартними засобами передачі даних передається до банку.
5. Інформаційна банківська система перевіряє логін, пароль, підпис форми, після чого приймає запит до виконання і виконує всі необхідні дії.
6. Інформаційна банківська система формує звіт про проведену операцію і передає його клієнту.

8.2. Інтернет-трейдинг

Інтернет-трейдинг – це послуга, що надається інвестиційним посередником (банком або брокерською компанією), яка дозволяє клієнту здійснювати покупку/продаж цінних паперів і валюти в реальному часі через Інтернет.

Послуга інтернет-трейдингу передбачає:

- можливість покупки/продажу фінансових активів у реальному часі;
- створення інвестиційного портфеля інвестора;
- можливість участі клієнта у взаємних фондах;
- надання клієнту фінансової інформації, що часто поновлюється: котирування цінних паперів і курси валют;
- надання клієнту аналітичних статей, графічної інформації, консультаційних послуг тощо.

Існує два основних способи надання брокерських послуг через Інтернет:

1. Клієнт купує/продає цінні папери, формує свій інвестиційний портфель безпосередньо на сайті компанії-посередника, користуючись при цьому звичайним веб-браузером.
2. Клієнт (користувач) встановлює на своєму комп'ютері спеціальне програмне забезпечення, за допомогою якого одержує інформацію й здійснює трансакції на фінансових ринках.

Перший спосіб простіший і дешевший як для клієнта, так і для компанії-посередника, але в силу своєї технології накладає обмеження на надання фінансової інформації для клієнта. Другий спосіб найбільш

ефективний для користувача: містить можливість настроїти інтерфейс під себе, будувати графіки, одержувати тільки ту інформацію, яка йому потрібна.

Механізм надання послуг інтернет-трейдингу включає такі дії:

1. За допомогою програмного забезпечення клієнт підключається до інформаційних серверів бірж і банків, а також до сервера брокера.
2. Клієнт аналізує інформацію про поточний стан ринків фінансових активів і приймає рішення про здійснення купівлі-продажу певного активу.
3. Клієнт віддає наказ (ордер) брокерові на здійснення угоди.
4. Брокер виконує ордер.
5. Клієнт одержує підтвердження виконання трансакції.

8.3. Інтернет-страхування

Інтернет-страхування – це всі елементи взаємодії між страховою компанією й клієнтом, що виникають при продажу страхового продукту і його обслуговуванні, які здійснюються за допомогою мережі Інтернет.

Надаючи послуги інтернет-страхування, страхові компанії мають забезпечити клієнтові:

- надання детальної інформації про послуги компанії;
- надання повної інформації про загальне і фінансове становище компанії;
- розрахунок величини страхової премії і визначення умов її виплати для кожного виду страхування та залежно від конкретних параметрів;
- отримання електронних копій документів страхування та можливість їх заповнення (в т.ч. безпосередньо через Інтернет);
- замовлення та оплату поліса страхування (в т.ч. безпосередньо через Інтернет);
- передачу поліса, завіреного електронно-цифровим підписом страхувальника, клієнту безпосередньо через мережу Інтернет;
- інформаційний обмін між сторонами у разі настання страхового випадку;
- оплату страхової премії клієнту через мережу Інтернет у разі настання страхового випадку;
- можливість інформаційного обміну між страхувальником і клієнтом у період дії договору

Основні переваги інтернет-страхування:

- значне зниження витрат на надання страхових послуг;
- зниження витрат на утримання офісу страхової компанії;
- географічна диверсифікованість страхових продуктів компанії.

На українському ринку страхових послуг уже з'являються компанії, в яких можна придбати такі послуги в режимі on-line:

- страхування автомобільного транспорту;
- обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів;
- страхування майна;
- страхування від нещасних випадків;
- обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті;
- страхування вантажів;
- страхування фінансових ризиків;
- страхування відповідальності товаровиробника;
- страхування професійної відповідальності та ін.

Механізм здійснення інтернет-страхування:

1. Вибір клієнтом необхідного продукту.
2. Заповнення заявки.
3. Розрахунок страхового платежу.
4. Ухвалення рішення про придбання поліса клієнтом.
5. Одержання рахунку і його оплата.
6. Після оплати придбаний поліс надсилається поштою або його можна одержати в офісі страхової компанії.

8.4. Консультаційні послуги

Консультаційні послуги – це забезпечення клієнта спеціалізованим досвідом, методологією, технікою поведінки, професійними навичками чи іншими ресурсами, що допомагають йому в оптимізації ситуації, яка склалася на підприємстві (в організації), у фінансово-економічному стані в межах чинної законодавчо-нормативної бази.

Види консультаційних послуг:

1. Управлінське консультування – послуги із загальних питань управління, а саме: розроблення стратегії; маркетинг, управління маркетингом і збутом; управління виробництвом; управління кадровими і трудовими ресурсами, їхнім розвитком; структура управління тощо.

2. Фінансове консультування – послуги з оцінки бізнесу, ризиків, майнових і немайнових витрат, операцій із цінними паперами; розроблення фінансової стратегії; оцінка фінансово-економічного стану як результату діяльності; управління фондами й інвестиціями; оптимізація системи фінансового обліку; оптимізація витрат; розрахунок ефективності окремих проектів.

3. Юридичне консультування – послуги з питань, пов'язаних із правовими аспектами оподаткування, створення, реорганізації і реєстрації

підприємств; зовнішньоекономічної діяльності; патентування і ліцензування, повернення боргів, банкрутства тощо.

Основними принципами надання консультаційних послуг консультантами є:

- професіоналізм;
- домінанта інтересів клієнта;
- індивідуальність розробок;
- інформативність;
- конфіденційність.

З погляду методології розрізняють такі форми консультування: експертну, проектну і навчальну. Вони визначаються за різних варіантів взаємодії клієнта і консультантів, їхніх зобов'язань і прав, характеру прийняття рішень.

Під час експертного консультування консультант самостійно здійснює діагностику, розробляє рішення і рекомендації з їх впровадження. Роль клієнта зводиться переважно до забезпечення доступу консультанта до інформації й оцінки результатів.

Під час проектного (процесійного) консультування консультанти на всіх етапах проекту активно взаємодіють із клієнтом, спонукаючи його висловлювати свої ідеї, розуміння, пропозиції, критично зіставляти їх із запропонованими ззовні ідеями, проводити за допомогою консультантів аналіз проблем і генерування рішень. При цьому роль консультантів полягає у зборі цих зовнішніх і внутрішніх ідей, оцінюванні рішень, отриманих у процесі роботи з клієнтом, і зведенні їх у систему рекомендацій. Також роль консультанта проявляється у представленні інформації, знань, він виступає в ролі спаринг-партнера, в ролі партнера з переговорів, менеджера проекту, менеджера виробничого процесу.

Під час навчального консультування консультант не тільки збирає ідеї, аналізує рішення, а й готує ґрунт для їх виникнення, надаючи клієнту відповідну теоретичну і практичну інформацію у формі лекцій, семінарів, посібників тощо. Навчальне консультування базується на активному навчанні управлінського персоналу клієнта в процесі здійснення проекту.

Розрізняють спеціалізовані і комплексні консалтингові послуги.

Спеціалізовані консалтингові послуги у фінансовій сфері часто є предметом діяльності вузькопрофільних фірм.

Комплексний консалтинг дає змогу здійснювати роботи практично в усіх галузях економіки України, а також у міжнародних проектах. Розрізняють такі комплексні консалтингові послуги:

1. Інформування клієнта про можливості вирішення його проблем. Цей рівень передбачає інформаційно-аналітичні розробки, маркетингові

дослідження, усне і письмове консультування фахівців, експертизу тощо.

2. Підготовка рішень передбачає підготовку й оформлення документів, що забезпечують вирішення завдань підприємства (проекту). На цьому рівні консультант надає послуги з розроблення стратегії підприємства, бізнес-планування, внесення змін до документації фірми (внутрішнього користування).

3. Участь у реалізації проекту. Цей рівень припускає участь експертів консалтингової фірми безпосередньо в роботі фірми замовника разом з працівниками підприємства. До послуг цього рівня входить реєстрація документів і сертифікація, проведення тендерів, забезпечення контролю над реалізацією робіт підрядниками, допомога в проведенні переговорів, підбір персоналу тощо.

4. Управління проектом. Цей рівень є перехідним між консалтингом і власне менеджментом.

Оплата послуг консалтингових фірм здійснюється на основі:

- погодинної оплати;
- фіксованої недиференційованої оплати;
- відсотка від вартості об'єкта чи консультування результату;
- комбінованої оплати (включає елементи вищеперерахованих форм).

8.5. Послуги із сек'юритизації активів

Сек'юритизація активів – це один зі способів залучення капіталу, що базується на техніці відокремлення однорідних активів із метою створення єдиного пулу, випуску на його основі цінних паперів із наступним їхнім продажем на вторинному ринку

Характеристики активів, які сек'юритизуються:

1. Однорідність:
  - однаковий вид активів;
  - однаковий строк активів;
  - однакова дохідність за активами.
2. Надійне забезпечення.
3. Стандартизована законодавча база.
4. Стандартизовані умови обслуговування активів.
5. Прозорість із точки зору кредитного і статистичного аналізу.

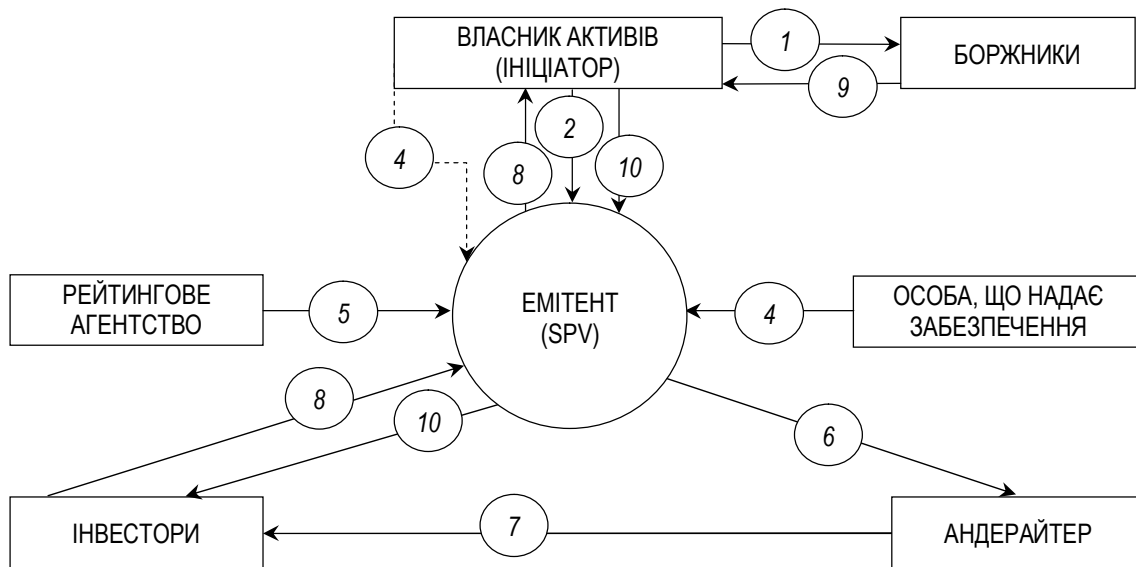
Види активів, які можуть бути сек'юритизовані:

- іпотечні кредити;
- кредити під заставу авто;
- періодичні лізингові платежі;
- кредити під купівлю промислового обладнання;
- кредити малому і середньому бізнесу;

- споживчі кредити;
- дебіторська заборгованість тощо.

Процес сек'юритизації має наступні етапи (рис. 8.1):

Рис. 8.1. Процес сек'юритизації активів

- 1 – продаж ініціатором (власником активів) товарів, послуг, передача обладнання в лізинг, надання позик тощо;
- 2 – продаж активів SPV (Special purpose vehicle) – Компанії спеціального призначення (створюється власником активів);
- 3 – емісія цінних паперів, забезпечених активами;
- 4 – залучення зовнішнього та/або внутрішнього забезпечення для підвищення надійності цінних паперів;
- 5 – залучення рейтингового агентства для присудження офіційного кредитного рейтингу цінним паперам;
- 6 – передача цінних паперів андерайтеру для їх розміщення серед інвесторів;
- 7 – встановлення та підтримка ціни на цінні папери і їх розміщення серед інвесторів;
- 8 – надходження коштів від продажу цінних паперів;
- 9 – погашення боржниками заборгованості;
- 10 – передача отриманих коштів для погашення емітованих цінних паперів.

СПОСОБИ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ

Двома основними підходами до структурування угоди є “Pass through” (“Прямий розподіл”) і “Pay through” (“Непрямий розподіл”).

При прямому розподілі фінансові потоки від пулу активів безпосередньо передаються інвесторам. SPV продає цінні папери, за допомогою яких передається право на долю в пулі. SPV є власником активів і емітентом цінних паперів, кожна з яких представляє неподільну долю

в пулі активів, забезпеченні й надходженнях від пулу й прямо передає платежі інвесторам.

У рамках системи “непрямого розподілу” SPV випускає боргові цінні папери або привілейовані акції. Цінні папери розділені на три-п’ять класів. SPV перебудовує фінансові потоки від пулу таким чином, що всі кошти, що надійшли, спочатку використовуються для погашення основного боргу й відсотків по перших класах цінних паперів. Вимоги по класах, що залишилися, оплачуються тільки після повного погашення вимог за більш пріоритетними паперами. Менш привілейовані папери абсорбують ризики дострокового виконання зобов’язання й ряд інших ризиків, що тягнуть за собою втрати у фінансових потоках.

План семінарського заняття

1. Сучасні тенденції розвитку ринку фінансових послуг.
2. Електронні фінансові послуги: інтернет-банкінг, інтернет-страхування, інтернет-трейдинг.
3. Консультаційні послуги.
4. Послуги з реінжинірингу бізнес-процесів.
5. Сек’юритизація активів.

Термінологічний словник

SPV (емітент при проведенні сек’юритизації активів) – товариство з обмеженою відповідальністю, єдиною метою якого є купівля активів у їх власника, синхронізація активів у пулі, емісія і розповсюдження цінних паперів, забезпечених цим пулом.

Інтернет-банкінг – це можливість проводити всі стандартні операції, які можуть бути здійснені клієнтом в офісі банку (за винятком операцій з готівкою), через Інтернет.

Інтернет-послуга – це послуга, основна частина процесу надання якої відбувається в режимі реального часу з широким використанням основних можливостей та відмінних особливостей Інтернету як комунікаційного середовища нового покоління.

Інтернет-страхування – це всі елементи взаємодії між страховою компанією й клієнтом, що виникають при продажу страхового продукту і його обслуговуванні, які здійснюються за допомогою мережі Інтернет.

Інтернет-трейдинг – це послуга, що надається інвестиційним посередником (банком або брокерською компанією), яка дозволяє клієнту здійснювати покупку/продаж цінних паперів і валюти в реальному часі через Інтернет.

Консультаційні послуги – це забезпечення клієнта спеціалізованим досвідом, методологією, технікою поведінки, професійними навичками чи іншими ресурсами, що допомагають йому в оптимізації ситуації, яка склалася на підприємстві (в організації) у фінансово-економічному стані в межах чинної законодавчо-нормативної бази.

Реінжиніринг – це радикальні комплексні інноваційні перетворення управлінських, технологічних і бізнес-процесів на підприємстві, в організації, установі, що здійснюються на основі розробленого інноваційного проекту, з метою отримання суттєвих ефектів у зменшенні валових витрат, підвищенні якості та обсягу продажу продукції та послуг. Реінжиніринг включає в себе реструктуризацію підприємства, впровадження інновацій на всіх ділянках та напрямках діяльності підприємства, проектного управління.

Сек'юритизація активів – це один зі способів залучення капіталу, що базується на техніці відокремлення однорідних активів з метою створення єдиного пулу, випуску на його основі цінних паперів із наступним їхнім продажем на вторинному ринку

Управлінське консультування – послуги із загальних питань управління, а саме: розроблення стратегії; маркетинг, управління маркетингом і збутом; управління виробництвом; управління кадровими і трудовими ресурсами, їхнім розвитком; структура управління тощо.

Фінансове консультування – послуги з оцінки бізнесу, ризиків, майнових і немайнових витрат, операцій із цінними паперами; розроблення фінансової стратегії; оцінка фінансово-економічного стану як результату діяльності; управління фондами й інвестиціями; оптимізація системи фінансового обліку; оптимізація витрат; розрахунок ефективності окремих проектів.

Юридичне консультування – послуги з питань, пов'язаних з правовими аспектами оподаткування, створення, реорганізації і реєстрації підприємств; зовнішньоекономічної діяльності; патентування і ліцензування, повернення боргів, банкрутства тощо.

Теми рефератів

1. Аналіз ринку інтернет-послуг (за видами послуг).
2. Ринок консультативних послуг.
3. Ринок сек'юритизованих активів.
4. Реінжиніринг бізнес-процесів.

Контрольні питання

1. Що таке інтернет-банкінг?
2. Які операції можна здійснювати за допомогою інтернет-банкінгу?
3. Які переваги має інтернет-банкінг?

4. Дайте характеристику технологічним моделям інтернет-банкінгу.
5. Розкрийте механізм надання послуг інтернет-банкінгу.
6. Що таке інтернет-трейдинг і які можливості він містить?
7. Які існують способи надання послуг інтернет-трейдингу?
8. Розкрийте механізм надання послуг інтернет-трейдингу.
9. Що таке інтернет-страхування і який перелік послуг воно включає?
10. Переваги інтернет-страхування.
11. Розкрийте механізм надання послуг інтернет-страхування.
12. Консультаційні послуги та їх види.
13. Які принципи надання консультаційних послуг?
14. Форми консультування, їх характеристика.
15. Яким чином здійснюється оплата консультаційних послуг?
16. Що таке сек'юритизація активів?
17. Охарактеризуйте активи, які сек'юритизуються.
18. Види активів, які підлягають сек'юритизації, їх характеристика.
19. Охарактеризуйте механізм проведення сек'юритизації.
20. Способи сек'юритизації.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Інтернет-трейдинг передбачає надання клієнту можливості:
  - а) отримання фінансової інформації;
  - б) формування інвестиційного портфеля;
  - в) проведення розрахунків за придбані товари;
  - г) здійснення грошових переказів;
  - г) правильними є відповіді а), б);
  - д) правильними є відповіді а), б), в);
  - е) правильними є відповіді б), г).
2. Характеристиками сек'юритизованих активів є:
  - а) однаковий строк погашення;
  - б) однакові суми;
  - в) однакова дохідність;
  - г) однакове забезпечення;
  - г) правильними є відповіді а), в);
  - д) правильними є відповіді а), г);
  - е) правильними є відповіді а), в), г).
3. Перевагами інтернет-банкінгу є:
  - а) висока вартість трансакції;
  - б) висока швидкість здійснення розрахунків;
  - в) немає необхідності відвідувати банк;
  - г) проведення трансакцій у будь-який час доби та у будь-який день тижня;

- г) правильними є відповіді а), в);
г) правильними є відповіді б), в).
4. Механізм інтернет-страхування включає такі етапи:
а) розрахунок суми страхового платежу;
б) визначення суми збитку;
в) з'ясування причин та обставин страхового випадку;
г) проведення оцінки майна;
г) правильними є відповіді а), б);
г) правильними є відповіді а), б), в);
г) правильними є відповіді а), в), г).
5. Інтернет-трейдинг, заснований на використанні спеціального програмного забезпечення, має такі властивості:
а) торгівля тільки в години роботи бірж;
б) низька швидкість виконання ордерів;
в) підвищені вимоги до надійності каналів передачі даних;
г) відсутність контролю за виконанням ордерів;
г) правильними є відповіді а), б), в);
д) правильними є відповіді а), в), г);
е) правильними є відповіді б), в).
6. Додатковою надійністю цінних паперів, які емітуються в процесі сек'юритизації, є:
а) отримання кредитного рейтингу;
б) гарантія першокласного банку;
в) залучення відомої компанії-андерайтера;
г) висока кредитоспроможність власника активів;
г) правильними є відповіді а), в);
д) правильними є відповіді б), в), г);
е) всі відповіді правильні.
7. Оплата послуг консультанта здійснюється, виходячи з:
а) досягнутого результату;
б) витрат часу на консультування;
в) вартості проведення аналогічних проектів;
г) розміру існуючих розцінок;
г) правильними є відповіді а), в), г);
д) правильними є відповіді а), б);
е) всі відповіді правильні.
8. Реінжиніринг бізнес-процесів здійснюється з метою:
а) прискорення існуючих процесів;
б) впровадження інформаційних технологій;

- в) зменшення розмірів підприємства;
- г) зміна організаційної структури підприємства;
- г) зміна бізнес-процесів та підвищення їх ефективності;
- д) правильних відповідей немає;
- е) всі відповіді правильні.

9. Характеристиками Internet-based моделі е-банкінгу є:

- а) низькі витрати банків на обслуговування;
- б) необхідність встановлення спеціального програмного забезпечення;
- в) можливість роботи тільки з одного комп'ютера;
- г) накопичення і зберігання всієї фінансової інформації клієнтом;
- г) правильними є відповіді а), в);
- д) правильними є відповіді а), б), г);
- е) правильними є відповіді б), в), г).

10. Роль клієнтів під час експертного консультування полягає в наступному:

- а) генерація ідей за допомогою консультанта;
- б) оцінка рішень, які приймаються;
- в) оцінка досягнутих результатів;
- г) аналіз інформації;
- г) правильними є відповіді а), в);
- д) правильними є відповіді а), в), г);
- е) правильними є відповіді б), в).

11. Ресурсною базою реінжинірингу бізнес-процесів є:

- а) основні фонди підприємства;
- б) наявність грошових коштів;
- в) інформаційні технології;
- г) команда виконавців;
- г) правильними є відповіді б), в), г);
- д) правильними є відповіді в), г);
- е) правильними є відповіді б), г).

Література: 28, 29, 67, 69, 77, 83, 89, 98, 107, 109, 113, 116, 119, 120.

Тема 9. ІНФРАСТРУКТУРА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

9.1. Поняття інфраструктури ринку фінансових послуг

Під *інфраструктурою* розуміють сукупність елементів, що забезпечують безперервне функціонування взаємозв'язків об'єктів і суб'єктів фінансових ринків, що оптимізують їх взаємодію.

Основними елементами інфраструктури ринку фінансових послуг є: товарні біржі; торговельні будинки; біржі праці; фондові біржі; центри інформаційного обслуговування; бізнес-центри тощо.

Об'єкти інфраструктури здійснюють:

- правове та економічне консультування підприємців;
- захист їхніх інтересів у різних структурах;
- сприяють матеріально-технічному забезпеченню та реалізації продукції підприємств тощо.

До факторів, що впливають на формування інфраструктури РФП, належать:

- загальноекономічна ситуація в регіоні, країні та за її межами;
- рівень життя та заощадливості населення;
- кон'юнктура фінансового ринку;
- демографічна ситуація тощо.

Дія цих факторів визначає поведінку фінансових інститутів у ринковому середовищі, формує стратегію і тактику, окреслює можливості просування на ринку фінансових послуг у межах певної території.

9.2. Організаційно оформлені ринки: фондова та валютна біржі, торговельно-інформаційні системи

ФОНДОВА БІРЖА

Фондова біржа – це акціонерне товариство, яке зосереджує попит і пропозицію цінних паперів, сприяє формуванню їхнього біржового курсу та здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України, статуту і правил фондової торгівлі.

Особливістю біржової торгівлі є те, що угоди виконуються завжди в одному і тому самому місці, у чітко відведений час – під час проведення біржової сесії (біржового дня) і за чітко встановленими обов'язковими для всіх учасників правилами.

Фондова біржа як організатор торгівлі цінними паперами створюється як неприбуткова організація та займається виключно процедурою укладання угод купівлі-продажу цінних паперів та їхніх похідних за законами України.

Основними принципами надання послуг фондовими біржами є:

- організація вільного процесу обігу цінних паперів на біржі;
- забезпечення збалансування попиту і пропозиції на цінні папери;
- перевірка якості і надійності цінних паперів;
- встановлення однакового курсу на одні й ті самі цінні папери одного власника;
- гласність і прозорість операцій із цінними паперами; публічне обговорення шляхів вирішення проблем біржової торгівлі;
- регулярність проведення біржових торгів відповідно до регламенту;
- регулювання діяльності фондової біржі і біржових торгів на підставі жорстких правил.

Завдання та функції бірж:

1. Створення постійно діючого ринку цінних паперів.
2. Визначення біржової ціни на папери, умов їх обігу і розповсюдження інформації про фінансові інструменти.
3. Мобілізація тимчасово вільних фінансових ресурсів і грошових коштів і сприяння передачі прав власності.
4. Забезпечення ліквідності і гарантій виконання укладених на біржах угод.
5. Проведення аналізу економічної кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринку капіталу, визначення перспектив їхнього розвитку.

Фондова біржа надає такі послуги:

1. Допуск цінних паперів до котирування (процедура внесення цінних паперів до списку тих, що котируються на фондовій біржі, називається лістингом).
2. Реєстрація угод з купівлі-продажу цінних паперів.
3. Допуск, реєстрація та акредитація брокерських контор.
4. Організація торгів цінними паперами, похідними цінними паперами, вексями, пакетами акцій державних ВАТ.
5. Створення та забезпечення діяльності біржового арбітражу та дисциплінарної комісії (для вирішення спорів між учасниками біржового ринку).

ВАЛЮТНА БІРЖА

Валютна біржа – організаційно-оформлений ринок, на якому формуються попит і пропозиція на іноземну валюту, а також її курсоутворення. В Україні таким ринком є Українська міжбанківська валютна біржа, що була створена 8 липня 1993 року відповідно до постанови Правління НБУ “Про Українську міжбанківську валютну біржу”.

УМВБ виконує такі функції:

- організація торгів і укладання угод з купівлі-продажу іноземної валюти;
- проведення розрахунків за результатами торгів;
- надання і забезпечення додаткових гарантій при укладанні угод іноземною валютою;
- визначення поточного курсу іноземної валюти щодо національної.

Основними послугами валютних бірж є організація та проведення торгів, а саме:

- проведення валютних торгів;
- проведення торгів строковими контрактами;
- проведення торгів банківськими металами;
- розрахунок середньозважених ставок/курсів за операціями банків.

При організації торгового процесу валютна біржа визначає:

- порядок приймання та склад учасників торгів;
- місце проведення торгів;
- регламент торгів;
- порядок укладання та оформлення угод купівлі-продажу, веде облік укладених угод, надає члену секції звітні документи за укладеними угодами.

ТОРГОВЕЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ

Торговельно-інформаційна система (далі – ТІС) – юридична особа, яка здійснює діяльність з організації торгівлі на позабіржовому ринку та володіє або управляє ЕТІМ або іншою системою засобів, що надає можливість обміну пропозиціями купівлі та продажу цінних паперів. ТІС може використовувати ЕТІМ, не зареєстровану як суб'єкт підприємницької діяльності.

Електронна торговельно-інформаційна мережа (далі – ЕТІМ) – позабіржова електронна система, що зв'язує торгівців цінними паперами в різних місцях і дає їм змогу обмінюватися котируваннями і укладати угоди без будь-яких затримань у часі.

Суб'єктами ТІС є:

1. Користувач торговельно-інформаційної системи – особа, що не є учасником ТІС, але має право на одержання всієї інформації, що містить система.
2. Учасник ТІС – торговець цінними паперами, який отримав відповідний дозвіл (ліцензію) на діяльність по випуску та обігу цінних паперів, зареєстрований у встановленому ТІС правилами порядку і має право на укладання угод із цінними паперами відповідно до цих правил. Учасниками є засновники ТІС та особи, що мають право на укладання угод із цінними паперами.

ТІС створюються для:

- забезпечення умов для здійснення купівлі-продажу цінних паперів через ЕТІМ;
- інформування учасників ТІС про кон'юнктуру, що склалася на позабіржовому ринку цінних паперів;
- забезпечення швидкого, точного, надійного та достовірного збору, обробки, розповсюдження та публікації інформації про котирування та операції з цінними паперами, забезпечення достовірності такої інформації;
- забезпечення можливості отримання заінтересованими особами на прийнятних умовах інформації про котирування та операції з цінними паперами;
- захист учасників ТІС від можливих зловживань.

Основними завданнями ТІС є:

- розроблення та запровадження єдиних правил здійснення операцій купівлі-продажу цінних паперів і вимог до учасників ТІС та осіб, уповноважених учасниками ТІС на укладання угод;
- розроблення та запровадження механізму вирішення спірних питань між учасниками та учасниками і клієнтами;
- розроблення та здійснення заходів щодо захисту клієнтів і учасників ТІС від зловживань та правопорушень під час здійснення угод із цінними паперами;
- контроль за дотриманням учасниками ТІС вимог законодавства та встановлених ТІС правил і вимог.

ТІС здійснює такі послуги:

- облік учасників ТІС;
- облік укладених угод із купівлі-продажу цінних паперів та контроль за їх виконанням;
- обмін інформацією з депозитарними та розрахунково-кліринговими установами щодо укладених угод;
- зберігання інформації щодо укладених угод протягом п'ятирічного терміну;
- надання інформаційних послуг у сфері організації торгівлі цінними паперами.

За окремим договором ТІС може надавати реєстраторам інформацію про реалізовані угоди з купівлі-продажу іменних цінних паперів.

9.3. Національна депозитарна система

Депозитарною вважається діяльність по наданню послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках (включаючи кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів) та обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів.

Депозитарій цінних паперів (далі – депозитарій) – юридична особа, яка проводить виключно депозитарну діяльність, може здійснювати кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів.

Учасниками Національної депозитарної системи є:

- прямі учасники – депозитарії, зберігачі, реєстратори власників іменних цінних паперів;
- опосередковані учасники – організатори торгівлі цінними паперами, банки, торговці цінними паперами та емітенти.

Національна депозитарна система складається з двох рівнів.

1. Нижній рівень – це зберігачі, які ведуть рахунки власників цінних паперів, та реєстратори власників іменних цінних паперів.
2. Верхній рівень – це Національний депозитарій України (далі – Національний депозитарій) і депозитарії, що ведуть рахунки для зберігачів та здійснюють кліринг і розрахунки за угодами щодо цінних паперів.

Сферою діяльності Національної депозитарної системи є:

- стандартизація обліку цінних паперів згідно з міжнародними стандартами;
- уніфікація документообігу щодо операцій із цінними паперами і нумерація цінних паперів, випущених в Україні, згідно з міжнародними стандартами;
- відповідальне зберігання всіх видів цінних паперів як у документарній, так і в бездокументарній формах;
- реальна поставка чи переміщення з рахунку в цінних паперах з одночасною оплатою грошових коштів відповідно до розпоряджень клієнтів;
- акумулювання доходів (дивідендів, процентних виплат та виплат з погашення тощо) щодо цінних паперів, взятих на обслуговування системою, та їх розподіл за рахунками;
- регламентація та обслуговування механізмів позики та застави для цінних паперів, що беруться на обслуговування системою.

Юридичні особи, які є учасниками Національної депозитарної системи, здійснюють такі види діяльності:

- зберігання і обслуговування обігу цінних паперів на рахунках у цінних паперах та операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів;
- кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів;
- ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Діяльність, пов'язана із зберіганням цінних паперів та обліком прав власності на них, здійснюється на підставі договору про відкриття рахунку в цінних паперах, який укладається власником цінних паперів з обраним ним зберігачем; депозитарного договору, який укладається між зберігачем і депозитарієм, або договору про обслуговування емісії цінних паперів, який укладається між емітентом та обраним ним депозитарієм. Для обліку цінних паперів, депонованих власником згідно з договором про відкриття рахунку в цінних паперах, зберігач відкриває на його ім'я рахунок у цінних паперах, на якому обліковуються права власності на цінні папери, що належать депоненту, а також обмеження щодо цінних паперів депонента.

Кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів здійснюються виключно депозитаріями, які забезпечують поставку цінних паперів на рахунки зберігачів у депозитарії з одночасною оплатою грошових коштів на рахунках зберігачів.

Діяльність щодо ведення реєстру власників іменних цінних паперів здійснює емітент або реєстратор. Ведення реєстрів власників іменних цінних паперів передбачає облік та зберігання протягом певних строків інформації про власників іменних цінних паперів та про операції, внаслідок яких виникає необхідність внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів.

9.4. Розрахунково-клірингові установи

Кліринг – це методи врегулювання взаємних зобов'язань, що передбачають взаємозалік. Професійна розрахунково-клірингова діяльність за операціями щодо цінних паперів здійснюється виключно депозитаріями.

Механізм проведення клірингу:

1. Для виконання розрахунків за угодами щодо цінних паперів із використанням клірингу депозитарій відкриває своєму клієнту технічний рахунок, який має технічний субрахунок обліку зобов'язань щодо цінних паперів та технічний субрахунок для обліку грошових зобов'язань щодо угод з цінними паперами.

2. У разі придбання цінних паперів клієнтом депозитарія його технічний субрахунок обліку грошових зобов'язань щодо угод із цінними паперами зменшується, а субрахунок його контрагента збільшується на загальну вартість укладеної угоди щодо цінних паперів. Одночасно у разі придбання цінних паперів клієнтом депозитарія його технічний субрахунок обліку зобов'язань щодо цінних паперів, відповідно до угоди за цінними паперами, збільшується, а субрахунок його контрагента зменшується на загальну кількість цінних паперів.

3. Технічний субрахунок обліку зобов'язань щодо цінних паперів ведеться по кожному клієнту депозитарія в розрізі випусків цінних паперів. За даними цього субрахунку, депозитарій на кінець проведення клірингу виводить, використовуючи врегулювання взаємних зобов'язань, яке передбачає взаємозалік, підсумковий залишок клієнта депозитарія (він може бути як від'ємним, так і додатнім).

4. Після закінчення клірингу сума підсумкових залишків всіх клієнтів депозитарія за технічними субрахунками обліку зобов'язань щодо цінних паперів у розрізі випусків цінних паперів повинна дорівнювати нулю. Депозитарій складає та передає розрахунковому банку відповідні платіжні документи для погашення від'ємних залишків за технічними субрахунками обліку грошових зобов'язань щодо угод із цінними паперами, який в свою чергу передає їх обслуговуючим банкам клієнтів депозитарія. Після закінчення клірингу депозитарій складає та передає клієнтам депозитарія повідомлення про переказ (поставку) цінних паперів для погашення від'ємних залишків за технічними субрахунками обліку зобов'язань щодо цінних паперів.

План семінарського заняття

1. Система інфраструктури ринку фінансових послуг.
2. Організаційно оформлені ринки: фондова та валютна біржі, торговельно-інформаційні системи.
3. Національна депозитарна система.
4. Розрахунково-клірингові установи.
5. Інформаційно-аналітичні системи.

Термінологічний словник

Біржова операція – дії, які здійснюють брокери/дилери та/або фахівці біржі в процесі укладання біржової угоди (збір замовлень, їх узагальнення та класифікація, котирування та оголошення курсу на біржовий товар, звірка параметрів угоди тощо).

Біржова послуга – послуга, яка надається клієнтам біржею або членами біржі з метою задоволення їх потреб, пов'язаних з біржовою торгівлею (інформування, консультування, арбітражне та технічне обслуговування тощо).

Біржова торгівля – організоване укладення цивільно-правових угод, які ведуть до зміни права власності на цінні папери з обов’язковою наявністю в організатора торгівлі єдиного торговельного залу і правил торгівлі для осіб, що мають виключне право на укладення цих угод за свій рахунок для іншої особи.

Брокер – фізична особа, яка є уповноваженою особою брокерської контори або учасника торговельно-інформаційної системи, що здійснює цивільно-правові угоди щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів.

Брокерська контора – окремих підрозділ члена біржі, що зареєстрований на біржі.

Валютна біржа – організаційно-оформлений ринок, на якому формуються попит і пропозиція на іноземну валюту, а також її курсоутворення.

Депозитарій цінних паперів – юридична особа, яка проводить виключно депозитарну діяльність та може здійснювати кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів.

Депозитарна діяльність – надання послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках (включаючи кліринг і розрахунки за угодами щодо цінних паперів) та операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів.

Дилер – фізична особа, яка є уповноваженою особою брокерської контори або учасником торговельно-інформаційної системи, що здійснює цивільно-правові угоди щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику від свого імені та за свій рахунок із метою перепродажу третім особам.

Електронна торговельно-інформаційна мережа – позабіржова електронна система, що зв’язує торгівців цінними паперами в різних місцях і дає їм змогу обмінюватися котируваннями і укладати угоди без будь-яких затримань у часі.

Емісія – установлена законодавством послідовність дій емітента щодо випуску та розміщення емісійних цінних паперів.

Інфраструктура – сукупність елементів, що забезпечують безперебійне функціонування взаємозв’язків об’єктів і суб’єктів фінансових ринків та оптимізують їх взаємодію.

Кліринг – методи врегулювання взаємних зобов’язань, що передбачають взаємозалік.

Користувач торговельно-інформаційної системи – особа, що не є учасником ТІС, але має право на одержання всієї інформації, що містить система.

Котирувальна ціна – середньовиважена ціна, яка розраховується протягом біржового дня (торговельної сесії) до моменту часу, який визначений правилами біржі.

Котирування – механізм визначення та/або фіксації ринкової ціни цінного папера.

Курсова ціна – середньовиважена ціна за угодами, здійсненими з початку біржового дня (торговельної сесії) до моменту часу, визначеного правилами біржі.

Лістинг – внесення цінних паперів до списку цінних паперів, які котируються на фондовій біржі або можуть бути предметом укладення угод у торговельно-інформаційній системі, якщо це передбачено їх правилами.

Національний депозитарій є центральним елементом Національної депозитарної системи, який забезпечує її формування та розвиток, функціонування єдиної системи депозитарного обліку і обслуговування обігу цінних паперів, інтеграцію Національної депозитарної системи в міжнародну систему депозитарних установ, що забезпечують функціонування світових ринків капіталу.

Організатор торгівлі – юридична особа, виключним видом діяльності якої є надання послуг, що безпосередньо сприяють укладанню цивільно-правових угод з товарно-матеріальними та/або фінансовими ресурсами.

Позабіржова торгівля – усі операції з купівлі-продажу цінних паперів здійснені через торгівців цінними паперами не на фондовій біржі.

Торговельно-інформаційна система – юридична особа, яка здійснює діяльність з організації торгівлі на позабіржовому ринку та володіє або управляє ЕТІМ або іншою системою засобів, що надає можливість обміну пропозиціями купівлі та продажу цінних паперів.

Учасник ТІС – торговець цінними паперами, який отримав відповідний дозвіл (ліцензію) на діяльність по випуску та обігу цінних паперів, зареєстрований у встановленому ТІС правилами порядку і має право на укладання угод з цінними паперами відповідно до цих правил.

Фондова біржа – це акціонерне товариство, яке зосереджує попит і пропозицію цінних паперів, сприяє формуванню їхнього біржового курсу та здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України, статуту і правил фондової торгівлі.

Теми рефератів

1. Роль Національної депозитарної системи та сфера її діяльності.
2. Послуги організаційно-оформлених ринків.
3. Українська міжбанківська валютна біржа.
4. Роль розрахунково-клірингових установ.

Контрольні питання

1. Розкрийте поняття інфраструктури ринку фінансових послуг.
2. Які фактори впливають на формування інфраструктури ринку фінансових послуг?
3. Дайте визначення фондової біржі.
4. Які основні принципи надання послуг фондовими біржами?
5. Завдання та основні функції фондових бірж.
6. Які послуги надають фондові біржі?
7. Валютна біржа, її призначення.
8. Функції Української міжбанківської валютної біржі.
9. Які основні послуги надає УМВБ?
10. Що таке торговельно-інформаційна система?
11. Загальна характеристика суб'єктів ТІС.
12. Основні завдання ТІС.
13. Які послуги надає ТІС?
14. Що таке депозитарна діяльність?
15. Що таке депозитарій?
16. Кого відносять до учасників Національної депозитарної системи?
17. Що входить до сфери діяльності Національної депозитарної системи?
18. Які види діяльності здійснюють учасники Національної депозитарної системи, в чому їх сутність?
19. Дайте визначення клірингу.
20. Розкрийте механізм проведення клірингу.

Тестові завдання для перевірки знань

1. До елементів інфраструктури ринку фінансових послуг належать:
  - а) клірингові установи;
  - б) торговці цінними паперами;
  - в) комерційні банки;
  - г) факторингові компанії;
  - г) рейтингові агентства.
2. Юридична особа, яка здійснює діяльність з організації торгівлі на позабіржовому ринку, – це:
  - а) фондова біржа;
  - б) валютна біржа;

- в) торговельно-інформаційна система;
  - г) клірингова установа;
  - г) депозитарій.
3. Прямими учасниками Національної депозитарної системи є:
- а) торговці цінними паперами;
  - б) зберігачі;
  - в) емітенти;
  - г) комерційні банки;
  - г) андерайтери.
4. На верхньому рівні Національної депозитарної системи є:
- а) реєстратори;
  - б) комерційні банки;
  - в) емітенти;
  - г) депозитарії;
  - г) торговці цінними паперами.
5. Особливості біржової торгівлі:
- а) угоди виконуються в одному місці;
  - б) угоди можуть укладатись у будь-який час;
  - в) чітких правил торгів не існує;
  - г) контроль за виконанням угод здійснює виключно ДКЦПФР;
  - г) угоди укладаються тільки за найкращою ціною.
6. Професійну розрахунково-клірингову діяльність щодо угод із цінними паперами здійснюють:
- а) зберігачі;
  - б) торговці цінними паперами;
  - в) депозитарії;
  - г) біржі;
  - г) андерайтери.
7. Учасники Національної депозитарної системи здійснюють такі види діяльності:
- а) торгівлю цінними паперами;
  - б) андерайтинг;
  - в) ведення реєстру власників іменних цінних паперів;
  - г) розрахунки за угодами щодо цінних паперів;
  - г) правильними є відповіді а), в), г);
  - д) правильними є відповіді в), г).

8. Користувач ТІС має право на:
- а) участь у торгах цінними паперами;
  - б) реєстрацію угод із цінними паперами;
  - в) проведення розрахунків за угодами з цінними паперами;
  - г) облік учасників ТІС;
  - г) отримання інформації, яка міститься в ТІС.

Література: 2, 15, 22, 23, 24, 25, 27, 32, 34, 52, 65, 78, 85, 98, 99, 101, 109, 112, 113, 114, 116, 118, 123.

Тема 10. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

10.1. Необхідність та основні завдання регулювання ринку фінансових послуг

Державне регулювання ринків фінансових послуг – здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам.

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється відповідно до Закону “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”.

Метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захист інтересів споживачів фінансових послуг;
- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;
- створення умов для ефективної мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг із урахуванням інтересів суспільства;
- забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників;
- контроль за прозорістю та відкритістю ринків фінансових послуг.

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом:

- ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;
- нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;
- нагляду за діяльністю фінансових установ;
- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу.

Державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється:

- щодо ринку банківських послуг – Національним банком України;
- щодо ринків цінних паперів та похідних цінних паперів – Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
- щодо інших ринків фінансових послуг – Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг.

Антимонопольний комітет України та інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримують від них інформацію у межах повноважень.

10.2. Діяльність державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг) – це спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг. Її діяльність регулюється відповідним Положенням про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України, яке затверджене Указом Президента України від 04.04.2003 № 292.

Основними завданнями Держфінпослуг у межах її повноважень є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері надання фінансових послуг;
- розроблення і реалізація стратегії розвитку ринків фінансових послуг;
- здійснення державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг;
- захист прав споживачів фінансових послуг;
- узагальнення практики застосування законодавства України з питань функціонування ринків фінансових послуг, розроблення і внесення пропозицій щодо їх удосконалення.

До основних функцій Держфінпослуг належать:

- державне регулювання і нагляд за діяльністю учасників ринків фінансових послуг;
- реєстрація фінансових установ та ведення Державного реєстру фінансових установ;
- ліцензування діяльності фінансових установ;
- контроль за достовірністю інформації, що надається учасниками ринків фінансових послуг;
- проведення виїзних та безвиїзних перевірок діяльності фінансових установ;
- аналіз стану та тенденції розвитку ринків фінансових послуг в Україні.

Держфінпослуг як колегіальний орган утворюється у складі дев'яти членів: голова, три заступники голови, в тому числі його перший заступник, п'ять членів – директорів департаментів.

Структура Держфінпослуг включає такі підрозділи і департаменти:

- Управління організаційно-аналітичного забезпечення роботи керівника;
- Управління розвитку ринків фінансових послуг та європейської і євроатлантичної інтеграції;

- Департамент державного регулювання та розвитку ринків фінансових послуг;
- Департамент страхового нагляду;
- Департамент нагляду за установами недержавного пенсійного забезпечення;
- Департамент нагляду за кредитними установами;
- Департамент нагляду за фінансовими компаніями;
- Юридичний департамент;
- Управління бухгалтерського обліку та матеріально-технічного забезпечення;
- управління інформаційних технологій;
- відділ кадрів, державної служби та протоколу;
- відділ діловодства і контролю;
- територіальні управління.

10.3. Інші органи державного регулювання ринку фінансових послуг

Національний банк України як орган державного регулювання ринку фінансових послуг є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом України “Про Національний банк України” та іншими законами України.

Державне регулювання діяльності банків здійснюється НБУ в таких формах:

1. Адміністративне регулювання:

- реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- нагляд за діяльністю банків;
- надання рекомендацій щодо діяльності банків.

2. Індикативне регулювання:

- встановлення обов’язкових економічних нормативів;
- визначення норм обов’язкових резервів для банків;
- визначення процентної політики;
- рефінансування банків;
- управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- операції з цінними паперами на відкритому ринку;
- імпорт та експорт капіталу.

РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Державне регулювання ринку цінних паперів – здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та їх похідних, запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері.

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється з метою:

- реалізації державної політики у сфері випуску та обігу цінних паперів та їх похідних;
- створення умов для ефективної мобілізації та розміщення учасниками ринку цінних паперів фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства;
- забезпечення рівних можливостей для доступу емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів;
- гарантування прав власності на цінні папери;
- захисту прав учасників фондового ринку;
- контролю за прозорістю та відкритістю ринку цінних паперів.

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється в таких формах:

- прийняття актів законодавства з питань діяльності учасників ринку цінних паперів;
- регулювання випуску та обігу цінних паперів, прав та обов'язків учасників ринку цінних паперів;
- створення системи захисту прав інвесторів і контролю за дотриманням цих прав;
- контроль за достовірністю інформації, що надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, контролюючим органам;
- встановлення правил і стандартів здійснення операцій на ринку цінних паперів.

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснює Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Основні завдання Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку такі:

- формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку та функціонування ринку цінних паперів та їх похідних в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів;
- здійснення державного регулювання та контролю за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних на території України, додержання законодавства у цій сфері;

- захист прав інвесторів шляхом застосування заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів, застосування санкцій за порушення законодавства в межах своїх повноважень;
- сприяння розвитку ринку цінних паперів.

10.4. Роль саморегулівних організацій на ринку фінансових послуг

Саморегулівна організація – неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг, якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг.

Саморегулівна організація встановлює для своїх членів єдині обов'язкові для виконання правила, стандарти і вимоги щодо здійснення операцій на ринку цінних паперів, кваліфікаційні вимоги до спеціалістів, а також здійснює контроль за дотриманням своїми членами таких правил, стандартів і вимог законодавства про цінні папери.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, інші державні органи, що здійснюють регулювання фондового ринку, можуть делегувати саморегулівним організаціям свої повноваження щодо:

- розробки та впровадження правил, стандартів та вимог щодо здійснення операцій на фондовому ринку;
- сертифікації фахівців фондового ринку;
- надання дозволів (ліцензій) особам, які здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку;
- збирання, узагальнення та аналітичної обробки даних про професійну діяльність на фондовому ринку, а також інформації, що підлягає оприлюдненню емітентами цінних паперів.

Ознаки та права, які мають саморегулівні організації:

- добровільне об'єднання;
- наявність різноманітних видів діяльності;
- розробка обов'язкових правил та стандартів професійної діяльності, операцій на фінансовому ринку та контроль за їх виконанням;
- здійснення професійної підготовки кадрів, встановлення вимог, обов'язкових для роботи на даному ринку;
- інформаційна діяльність на ринку;
- виконання регулюючих функцій, які недоцільно виконувати державі.

В Україні здійснюють свою діяльність такі саморегулювні організації:

1. Професійна асоціація реєстраторів і депозитаріїв.
2. Асоціація “Перша фондова торговельна система”.
3. Українська асоціація інвестиційного бізнесу.
4. Асоціація “Південноукраїнська торговельно-інформаційна система”.
5. Київська міжнародна фондова біржа.
6. ЗАТ “Українська фондова біржа”.
7. ЗАТ “Придніпровська фондова біржа”.
8. Донецька фондова біржа.
9. Асоціація учасників фондового ринку України.
10. ЗАТ “Українська міжбанківська валютна біржа”.
11. ЗАТ “Українська міжнародна фондова біржа”.
12. ЗАТ “Кримська фондова біржа”.
13. Асоціація “Регіональний фондовий союз”.

План семінарського заняття

1. Основні завдання державного регулювання ринку фінансових послуг.
2. Органи державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні.
3. Державне регулювання діяльності суб’єктів інфраструктури фінансового ринку
4. Саморегульовані організації фінансових посередників.

Термінологічний словник

Банківське регулювання – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Банківський нагляд – система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Безвиїзна перевірка – планова або позапланова перевірка суб’єкта нагляду працівниками Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (далі – Держфінпослуг), не пов’язана з виходом працівників Держфінпослуг за місцезнаходженням суб’єкта нагляду.

Грошово-кредитна політика – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу.

Девізна валютна політика – політика регулювання валютного курсу шляхом купівлі і продажу іноземної валюти.

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України – це спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг.

Державне регулювання ринків фінансових послуг – здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам.

Державне регулювання ринку цінних паперів – здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та їх похідних, запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері.

Державний реєстр фінансових установ (далі – реєстр) – система одержання, накопичення, зберігання, захисту, використання та поширення адміністративної інформації (даних) про фінансову установу.

Дисконтна валютна політика – зниження або підвищення Національним банком України процентних ставок за кредит з метою регулювання попиту і пропозиції на позичковий капітал.

Економічні нормативи – показники, що встановлюються Національним банком України, і дотримання яких є обов'язковим для банків.

Золотовалютний резерв – резерви України, відображені в балансі Національного банку України, що включають в себе активи, визнані світовим співтовариством, як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків.

Інспекція – виїзна планова або позапланова перевірка суб'єкта нагляду інспекційною групою Держфінпослуг за місцезнаходженням.

Облікова ставка Національного банку України – це виражена у відсотках плата, що береться Національним банком України за рефінансування комерційних банків шляхом купівлі векселів до настання строку платежу по них і утримується з номінальної суми векселя. Облікова ставка найнижча серед ставок рефінансування і є орієнтиром ціни на гроші.

Саморегулівна організація – це неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг, якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг.

Ставка рефінансування Національного банку України – виражена у відсотках плата за кредити, що надаються комерційним банкам, яка встановлюється Національним банком України з метою впливу на грошовий оборот та кредитування. Національним банком України встановлюються облікова та ломбардна процентні ставки.

Теми рефератів

1. Система захисту прав споживачів фінансових послуг.
2. Захист споживачів фінансових послуг за допомогою спеціальних фондів.
3. Регулювання діяльності фінансових посередників (за окремими видами фінансових посередників).
4. Державне регулювання діяльності організаторів торгівлі на фінансовому ринку.

Контрольні питання

1. Що таке державне регулювання ринку фінансових послуг?
2. Яка мета державного регулювання ринку фінансових послуг України?
3. Шляхи здійснення державного регулювання ринку фінансових послуг України.
4. Які органи здійснюють державне регулювання ринку фінансових послуг України і на яких ринках?
5. Основні завдання Держфінпослуг.
6. Які функції виконує Держфінпослуг?
7. Які департаменти входять до складу Держфінпослуг?
8. Дайте загальну характеристику Національному банку України,
9. В яких формах здійснюється регулювання діяльності банківських установ?
10. Методи адміністративного регулювання та їх характеристика.
11. Які методи належать до індикативного регулювання?
12. Характеристика грошово-кредитної політики України, принципи її формування.
13. Інструменти грошово-кредитної політики, їх основна мета.

14. Якою є мета регулювання ринку цінних паперів?
15. Форми регулювання ринку цінних паперів.
16. Які завдання стоять перед Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку?
17. Що таке саморегулівна організація?
18. Які повноваження можуть делегуватися саморегулівним організаціям?
19. Права та ознаки саморегулівних організацій.
20. Охарактеризуйте саморегулівні організації України.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Ринок фінансових послуг безпосередньо регулюється:
  - а) Національним банком України;
  - б) Верховною Радою України;
  - в) Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України;
  - г) Президентом України;
  - г) Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
  - д) Податковою адміністрацією України;
  - е) Кабінетом Міністрів України.
2. Метою державного регулювання ринку фінансових послуг є:
  - а) захист інтересів споживачів фінансових послуг;
  - б) створення умов для мобілізації та розміщення фінансових ресурсів;
  - в) запобігання монополізації ринку;
  - г) контроль за прозорістю та відкритістю ринків;
  - г) всі відповіді правильні.
3. До складу Держфінпослуг входять департаменти:
  - а) 3;   г) 6;
  - б) 4;   г) 7;
  - в) 5;   д) 8.
4. Голова Держфінпослуг призначається:
  - а) Президентом України;
  - б) Верховною Радою України;
  - в) попереднім головою Держфінпослуг;
  - г) Кабінетом Міністрів України;
  - г) Міністерством фінансів України;
  - д) спільно НБУ, ДКЦПФР та Держфінпослуг.

5. Голова Держфінпослуг призначається на строк:
- а) 3 роки;
  - б) 4 роки;
  - в) 5 років;
  - г) 6 років;
  - г) 7 років;
  - д) 8 років.
6. Саморегулівні організації переважно діють на:
- а) страховому ринку;
  - б) кредитному ринку;
  - в) ринку цінних паперів;
  - г) грошовому ринку;
  - г) валютному ринку;
  - д) ринку нерухомості.
7. Зниження офіційного курсу валюти для стимулювання експорту та стримування імпорту:
- а) ревальвація;
  - б) девальвація;
  - в) експропріація;
  - г) приватизація;
  - г) інфляція.
8. Головною метою діяльності НБУ є:
- а) обслуговування державного боргу України;
  - б) впровадження єдиних стандартів діяльності банківських установ;
  - в) накопичення золотовалютних резервів;
  - г) регулювання грошової маси в обігу;
  - г) емісія державних цінних паперів.

Література: 1, 3, 4, 5, 6, 15, 16, 17, 19, 33, 41, 47, 50, 109, 113, 116.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Законодавчі та нормативні документи

1. Загальне Положення про територіальне управління Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. Затверджено розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 24.07.2003 № 9 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Загальні засади функціонування Національного депозитарія України. Затверджено Указом Президента України від 22.06.99 № 703 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України. Затверджено Указом Президента України від 04.04.2003 № 292 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
5. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
6. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
7. Правила здійснення депозитних операцій для банківських депозитів. Затверджені постановою Правління Національного банку України від 30.06.98 № 250 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
8. Положення про Державне казначейство. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 31.07.95 № 590 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
9. Порядок застосування векселів Державного казначейства. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.06.96 № 689 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
10. Положення про операції банків з векселями. Затверджено постановою Правління Національного банку України від 28.05.99 № 258 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
11. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

12. Положення Національного банку України про кредитування. Затверджено постановою Правління Національного банку України від 28.09.95 № 246 // [http:// zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi).
13. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 № 2908-III // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
14. Про фінансовий лізинг: Закон України від 11.12.2003 № 1381-IV // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
15. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
16. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.96 № 475/96-ВР // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
17. Положення про Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Затверджено Указом Президента України від 14.02.97 № 142 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
18. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди): Закон України від 15.03.2001 № 2299-III // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
19. Положення про саморегульну організацію ринку цінних паперів. Затверджено наказом Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.12.96 № 329 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
20. Правила здійснення торгівцями цінними паперами комерційної та комісійної діяльності по цінних паперах. Затверджено наказом Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.12.96 № 331 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
21. Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів. Затверджено рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26.05.98 № 60 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
22. Положення про реєстрацію фондових бірж та торговельно-інформаційних систем і регулювання їх діяльності. Затверджено наказом Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 15.01.97 № 9 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
23. Положення про організаційно оформлені позабіржові торговельно-інформаційні системи. Затверджено наказом Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.12.96 № 328 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

24. Положення про депозитарну діяльність. Затверджено рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26.05.98 № 61 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
25. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні: Закон України від 10.12.97 № 710/97-ВР // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
26. Положення про діяльність з обліку прав власності на іменні цінні папери та депозитарну діяльність. Затверджено Указом Президента України від 02.03.96 № 160 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
27. Положення про розрахунково-клірингову діяльність. Затверджено рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27.01.98 № 11-а // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

Навчально-методична література

28. Аврин С. Онлайн-услуги: завтра будет больше, чем вчера // Банковские технологии (рус.). – 2000. – № 6. – С. 25-30.
29. Банківські операції: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
30. Бартош О.М. Вексель як фінансовий інструмент, його суть та значення // Регіональна економіка (укр.). – 2002. – № 4. – С. 266-271.
31. Басс Д.Я. Інноваційна стратегія розвитку ринків фінансових послуг // Формування ринкових відносин в Україні (укр.). – 2006. – № 6. – С. 86-92.
32. Білошапка В.С. Депозитарна діяльність // Цінні папери України (укр.). – 2001. – № 46. – С. 8-10.
33. Близнюк О. Державний нагляд у сфері фінансових послуг як форма фінансового контролю // Підприємництво, господарство і право (укр.). – 2006. – № 1. – С. 91-95.
34. Борисов Ю.А., Шамраев А.В. Клиринг в платежной системе: история, методология, подходы к регулированию // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке (рус.). – 2003. – № 4. – С. 52-58.
35. Васильченко З.М. Кошти населення у формуванні фінансових ресурсів банків // Фінанси України (укр.). – 2002. – № 4. – С. 94-104.
36. Ватаманюк З.Г., Дорош О.Л. Небанківські фінансові інститути у перехідних економічних системах // Фінанси України (укр.). – 2003. – № 8. – С. 77-88.

37. Веремейкина В.Д. История развития ипотечных кредитных учреждений // Банковские услуги (рус.). – 2001. – № 11. – С. 34-39.
38. Внукова Н.Н. Основы факторингу: Навчальний посібник. – К.: Знання, КОО, 1997. – 150 с.
39. Вожжов А.П. Депозити до запитання у формуванні стабільної і керованої ресурсної бази банків // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 11. – С. 5-8.
40. Габрук О. Кредитні спілки // Все про бухгалтерський облік (укр.). – 2002. – № 92. – С. 4-11.
41. Герасимова С. Механізми державного регулювання ринку фінансових послуг // Банківська справа (укр.). – 2005. – № 6. – С. 42-47.
42. Голець І. Фінансові посередники на ринку капіталів // Ринок цінних паперів // Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (укр.). – 2002. – № 1. – С. 64-73.
43. Гольченко І. Ощадні (депозитні) сертифікати: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні // Цінні папери України (укр.). – 2003. – № 13. – С. 18-21.
44. Гончаренко В.В. Кредитні спілки в системі суб'єктів фінансового ринку // Банківська справа (укр.). – 2000. – № 4. – С. 24-28.
45. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика: Підручник. – К.: Наукова думка, 1997. – 240 с.
46. Грищук Н. Правове регулювання іпотечного кредитування та іпотечних ринків в Україні // Вісник Національного банку України (укр.). – 2005. – № 4. – С. 15-20.
47. Державне регулювання ринку фінансових послуг // Украинская инвестиционная газета (рус.). – 2003. – № 50.
48. Дмитрієва О. Поняття та характеристика ринку фінансових послуг // Банківська справа (укр.). – 2004. – № 3. – С. 61-66.
49. Долан Дж.Э. и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика: Пер. с англ. В. Лукашевича и др. / Под общ. ред. В. Лукашевича. – Л., 1991.
50. Дроздова Н. Цивільно-правове регулювання фінансових послуг в Україні // Юридична Україна. – 2005. – № 1. – С. 27-30.
51. Дучинська Н., Писарева М. Дослідження економічної природи венчурного капіталу // Підприємництво, господарство і право (укр.). – 2006. – № 12. – С. 179-182.
52. Исаев И.А. Клиринг и клиринговая деятельность // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке (рус.). – 2003. – № 11. – С. 69-80.

53. Кидуэлл Д.С., Петерсон Р.Л., Блэкуэлл Д.У. Финансовые институты, рынки, деньги. – СПб: Издательство “Питер”, 2000. – 752 с.
54. Корнеев В.В. Розвиток ринку фінансових послуг небанківських посередників // Економіка і прогнозування (укр.). – 2001. – № 3. – С. 79-97.
55. Корни夫ская В.О. Тенденции развития рынка финансовых услуг Украины // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – Т.10. – Суми: Мрія-1 ЛТД; УАБС, 2004. – 386 с.
56. Коцовська Р.Р. Етапи розвитку кредитно-кооперативного руху України: аналітичний аспект // Регіональна економіка (укр.). – 2005. – № 4. – С. 99-104.
57. Кургинян А. Инвестиционные банки // Економіка. Фінанси. Право (укр.). – 1999. – № 10. – С. 11-14.
58. Лазепка В. Інвестиційні банки // Банківська справа (укр.). – 2000. – № 6. – С. 17-20.
59. Лізинг в Україні // Банковский аудитор (рус.). – 2006. – № 3. – С. 9-13.
60. Лобанова А.Л. Перспективи розвитку ринку нетрадиційних банківських послуг // Фінанси України (укр.). – 2003. – № 3. – С. 133-140.
61. Луців Б.Л. Напрями формування й розвитку інвестиційно-банківських інститутів в Україні // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 1. – С. 38-44.
62. Мацнев О. Венчурное предпринимательство: мировой опыт и отечественная практика // Вопросы экономики (рус.). – 2006. – № 5. – С. 122-132.
63. Милейко Я., Поплюйко А. Форфейтинг як форма кредитування зовнішньоекономічних операцій // Цінні папери України (укр.). – 2001. – № 47. – С. 10-12.
64. Миловидов В.Д. Паевые инвестиционные фонды. – М.: Анкил, Инфра-М, 1996.
65. Миркин Я. М. Ценные бумаги и фондовый рынок. Профессиональный курс в Финансовой академии при правительстве РФ. – М.: Перспектива, 1995.
66. Михайленко Д. Фінансові послуги нефінансових установ // Бухгалтерія. Право. Податки. Консультація. – 2004. – № 42. – С. 57-61.
67. Михайлов Д.М. Мировой финансовый рынок: тенденции и инструменты. – М.: Экзамен, 2000. – 768 с.

68. Мищенко В.И., Лубьяницкий О.Г., Славянская Н.Г. Основы лизинга: Учебное пособие. – К.: Общество “Знание”, КОО, 1997. – 138 с.
69. Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Юрчук Г.В. Електронний бізнес на ринку фінансових послуг: Практичний посібник. – К.: Знання, 2003. – 278 с.
70. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Пластун В.Л. Особливості системи рейтингової оцінки корпоративних облігацій агентства Moody's // Вісник УАБС. – 2003. – № 2 (15). – С. 8-13.
71. Міщенко С.В. Організаційно-економічні важелі розвитку ринку фінансових послуг // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Т. 6. – Суми: Мрія-1 ЛТД, 2002. – 306 с.
72. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку // Вісник НБУ. – 2000. – № 1. – С. 36-42.
73. Невмержицький В.В. Стан та розвиток ринку фінансових послуг в Україні // Фінанси України (укр.). – 2004. – № 10. – С. 123-131.
74. Недеря Л.В. Факторингові операції: технологія проведення та облікові процедури // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – Суми: Мрія-1 ЛТД, УАБС, 2003. – С. 320.
75. Нізков О. Ринок опціонів в Україні: проблеми розвитку // Цінні папери України (укр.). – 2002. – № 48. – С. 8-10.
76. Ніколаєв Є.Б. Підвищення ролі небанківських фінансово-кредитних установ // Фінанси України (укр.). – 2002. – № 12. – С. 107-114.
77. Операції комерційних банків: Навчальний посібник. – 4-те вид., випр. – К.: Алерта, 2004. – 500 с.
78. Оскольський В.В. До цивілізованого ринку цінних паперів. Українська фондова біржа в контексті ринкових перетворень. – К.: УФБ, 1999. – 153 с.
79. Основные принципы ипотеки и международный опыт организации ипотечного кредитования // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке (рус.). – 2001. – № 4. – С. 45-48.
80. Остафіль О.В. Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових послуг в Україні // Фінанси України (укр.). – 2004. – № 12. – С. 89-93.
81. Пилипець О.В. Організаційно-методичні засади діяльності національної іпотечної установи // Формування ринкових відносин в Україні (укр.). – 2005. – № 10. – С. 59-63.

82. Письменна Л., Волкодав Л. Вексельний обіг в Україні // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 10. – С. 65-68.
83. Пластун В.Л. Проблеми та тенденції розвитку систем електронних розрахунків на міжнародних ринках // Вісник УАБС. – 2003 – № 1 (14). – С. 8-10.
84. Пластун В.Л. Факторинг в Україні: упущенные возможности финансового рынка // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – Т.8. Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2003. – С. 257-263.
85. Посполітак В. Національна депозитарна система України // Юридичний журнал (укр.). – 2005. – № 1. – С. 16-32.
86. Пшик Б. Розвиток фінансового посередництва – шлях до вдосконалення інвестиційної політики // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 7. – С. 44-48.
87. Радченко Н. Пройдемся по ломбардам: краткий курс // Главбух (рус.). – 2002. – № 40. – С. 41-49.
88. Распутна Л. Комерційні банки у сфері фінансових послуг України // Банківська справа (укр.). – 2000. – № 5. – С. 43-45.
89. Робинсон М., Уллах Ф. Реинжиниринг бизнес-процессов: Практическое руководство.
90. Роуз Питер. Банковский менеджмент. – М.: Дело ЛТМ, 1995. – 745 с.
91. Руденко Л.В. Розрахункові та кредитні операції у зовнішньоекономічній діяльності підприємства: Підручник. – К.: Лібра, 2002. – 304 с.
92. Руденко Т., Куш О. Місце банків на фондовому ринку. Зберігачі // Цінні папери України (укр.). – 2003. – № 43. – С. 10-13.
93. Свердел М.О. Небанківські фінансові установи на фінансовому ринку України // Фінанси України (укр.). – 2003. – № 2. – С. 145-148.
94. Семикова П.В. Вексель как инструмент оптимизации безналичных расчетов // Финансы и кредит (рус.). – 2003. – № 7-8. – С. 41-51.
95. Сергієнко Є.В. Використання векселів у платіжному обороті України // Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України: Збірник наукових статей. – Харків: Штрих, 2002. – 274 с.
96. Сідельник О.П. Особливості діяльності та перспективи розвитку небанківських установ на фінансовому ринку України // Вісник Української академії банківської справи. – 2004. – № 2. – С. 37-41.

97. Склеповий Є.В. Ринок факторингових послуг в Україні // Фінанси України (укр.). – 2005. – № 9. – С. 109-116.
98. Смолянська О.Ю. Фінансовий ринок: Навчальний посібник. – К.: ЦНЛ, 2005. – 384 с.
99. Соколова Є. Депозитарно-клірингові системи // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (укр.). – 2002. – № 7. – С. 73-79.
100. Соловійов В.П., Катюха Н.В. Перспективи розвитку системи вичурного фінансування в Україні // Проблеми науки (укр.). – 2006. – № 7. – С. 2-9.
101. Сохацька О.М. Біржова справа: Підручник.– Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 602 с.
102. Співак Л. Фінансові послуги: економічна сутність і роль в економіці // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 2. – С. 47-49.
103. Співак Л., Каракулова І. Функціонування та взаємодія банків і небанківських фінансових інститутів в Україні // Вісник Національного банку України (укр.). – 2006. – № 7. – С. 46-48.
104. Савицька І.А. Вексельний обіг та операції банків з векселями: проблеми та перспективи // Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України: Збірник наукових статей. – Харків: Штрих, 2002. – 274 с.
105. Ткаченко О., Заруцька О. Проблеми розвитку іпотечного кредитування в Україні // Вісник Національного банку України (укр.). – 2004. – № 11. – С. 26-43.
106. Трухіна Т. Ломбарды // Баланс (рус.). – 2000. – № 22. – С. 41-47.
107. Усоскин В.М. Секьюритизация активов // Деньги и кредит (рус.). – 2002. – № 5. – С. 39-45.
108. Фінансовий лізинг у подробицях // Податки та бухгалтерський облік (укр.). – 2006. – № 74.
109. Фінансові послуги України: В 6-ти т. – Т. 2: Енциклопедичний довідник. – К.: Укрбланковидав, 2001. – 602 с.
110. Фурман В. Шляхи активізації розвитку брокерської діяльності в Україні // Економіст (укр.). – 2005. – № 1. – С. 58-60.
111. Фьючерсные рынки: теория, история и практика // Финансовый бизнес (рус.). – 2002. – № 1. – С. 8-12.
112. Хмыз О.В. Центральный депозитарий // Мировая экономика и международные отношения (рус.). – 2002. – № 3. – С. 71-83.
113. Ходаківська В.П., Беляєв В.В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 616 с.

114. Хоружий С. Г. Виконання угод з цінними паперами в депозитарній системі // Финансовые риски (рус.). – 2001. – № 1. – С. 61-68.
115. Чимшит О., Бондарева О. Все про операції з векселями // Все про бухгалтерський облік (укр.). – 2001. – № 76. – С. 4-14.
116. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2002. – 536 с.
117. Шибов А. Возможности рынка срочных контрактов // Финансовая консультация (рус.). – 2002. – № 19. – С. 9-19.
118. Енциклопедія фондового ринку: В 6-ти кн. – Кн. 6: Депозитарна діяльність на фондовому ринку (опит ОАО “Межрегиональный фондовый союз”). – К.: Вісник фондового ринку, 1998. – 224 с.
119. Юрчук Г.В. Мережа Інтернет – сучасний канал і середовище надання фінансових послуг // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 7. – С. 52-58.
120. Юрчук Г.В. Особливості еволюції ринку фінансових послуг та їх надання в умовах розвитку інформаційного суспільства // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 2. – С. 57-64.
121. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання: Навчальний посібник. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 1999. – 359 с.
122. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Управління валютними ризиками: Навчальний посібник. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 1998. – 444 с.
123. Яценюк А.П. Фондовий ринок України: проблеми та перспективи розвитку // Вісник Національного банку України (укр.). – 2004. – № 11. – С. 4-10.

Навчально-методичне видання

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Навчально-методичний посібник
для самостійного вивчення дисципліни

Укладач
Пластун В'ячеслав Леонідович

Редактори:

І.О. Кругляк

Г.М. Нужненко

Комп'ютерна верстка

В.А. Івакін

Н.А. Височанська

Підписано до друку 27.11.2007. Формат 60х90/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 7,32. Умов. друк. арк. 10,44. Тираж 106 пр. Зам. № 753

Українська академія банківської справи Національного банку України
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Надруковано на обладнанні Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57

